

Ženy jsou pracovitější

Nad'a Straková, Pavel Vondra

23. 11. 2012

Dnešek je "Mezinárodním dnem ukončení beztrestnosti" (v páchání násilí na novinářích). Nejhorší případ se odehrál přesně před třemi lety v provincii Maguindanao na Filipínách, během kterého zemřelo 58 lidí, včetně 34 novinářů. Podle mezinárodního Výboru na ochranu novinářů (CPJ) jde o vůbec nejkrvavější incident od chvíle, co se násilí na novinářích monitoruje. S ikonou filipínské investigativní novinářiny Marites Vitug o výročí tohoto masakru, nebezpečí novinářského povolání na Filipínách a o redakcích, kde mají ženy navrch.

Je smutně známým faktem, že Filipíny vykazují už řadu let jeden z nejvyšších počtů zabitých novinářů. Vy sama jste před lety dostala výhrůžky smrtí, když jste psala o nelegální těžbě dřeva a lidech, kteří z toho profitují...

Nejen to. Když jsem předloni napsala knihu o Nejvyšším soudu, dostávala jsem tři dny v kuse výhrůžné esemesky. Šla jsem tedy na policii, kde byli velmi milí a nabízeli mi tělesného strážce. To jsem odmítla, ale poprosila jsem je, aby mi pomohli zjistit odesílatele těch výhrůžek. Oni souhlasili, přestože to prý dělají jen v případech, jako jsou únosy. Dali mi tedy adresu, ovšem o majitelích toho domu jsme nic zjistit nedokázali. Přišla jsem ale na to, že v těsném sousedství žije osoba, kterou jsem v knize zmiňovala v ne příliš lichotivém světle. Možná to tedy byla ona. Po třech dnech ale ty výhrůžky přestaly a já celou věc pustila z hlavy. Policisté mě jen požádali, ať nějakou dobu nechodím do práce pořád stejnou cestou a dali mi ještě pár bezpečnostních instrukcí, pro všechny případy.

Naprostá většina vražd novinářů se ale odehrává v provinciích, daleko od Manily.

Přesně tak, ve městě je to mnohem bezpečnější. Člověk se tam snadněji skryje, není tak snadné si ho najít. V provincii je to jiné, tam se nikdo nedívá.

Jsou to už tři roky, co svět šokovala zpráva o masakru v provincii Maguindanao, kde útočníci přepadli v rámci předvolebního boje konvoj s příbuznými, spolupracovníky a právníky místního politika. Povraždili všech 58 lidí včetně 34 novinářů, kteří tvořili doprovod. Proces s předpokládanými pachateli postupuje vpřed velice pomalu. Dočkají se Filipínci potrestání viníků?

Tu kauzu sleduje mnoho novinářů i představitelů občanské společnosti. Náš trestně právní justiční systém je ale velmi pomalý. Je potřeba ho zreformovat, pokud má mít výsledky a pokud se chceme zbavit kultury beztrestnosti, jež se na Filipínách v průběhu let vytvořila. Nevím, kdy se dočkáme potrestání viníků. Snad v příštích několika letech. Tak dlouho to bohužel zpravidla trvá. V průměru šest let.

Proč tak dlouho?

Případů je prostě příliš mnoho. Myslím, že v celé zemi je jich 600 tisíc. A soudců jsou jen dva tisíce. Potřebujeme reformu, která by celý proces zdigitalizovala, aby se jednotlivé případy daly snadno dohledat. Prý už se na tom pracuje. Já doufám, že verdikt v případě maguindanajského masakru padne ještě během úřadování prezidenta Aquina (*do konce června 2016 – pozn. red.*).

Potrestání viníků slibovala už ale jeho předchůdkyně v úřadu, Gloria Macapagal-Arroyo. Opravdu se to nedá nějakým způsobem urychlit?

Soudkyně, která má případ na starosti, to zkoušela. Ale obhajoba využívá veškerých způsobů, aby to zablokovala. Několik svědků taky bylo zabito. Především je to ale pomalost samotného systému, co to brzdí.

Paradoxně přitom zřejmě nemůže být pochyb o tom, kdo za masakrem stojí, ať už se vykonavatelem stal kdokoli.

Ano, byl to patriarcha mocného politického klanu z Maguindanaa, Andal Ampatuan starší.

A hrozí podle Vás, že se ta rodina bude dál nějakým způsobem mocensky prosazovat?

Jistě, pořád mají spoustu peněz. Vydělali nepředstavitelný balík. Pořád mají své příznivce a někteří členové klanu zastávají veřejné funkce. Na moci se podílejí od 80.let a k penězům přišli skrze korupci, politický vliv a podle některých hlasů i zneužíváním státních peněz. Takový způsob sebeobohacování je bohužel na Filipínách poměrně rozšířený.

Vím, že je těžké mluvit o Vašich zavražděných kolezích jinak než s pietou, ale přesto: nemyslíte, že svým chováním překročili určitou hranici, když se dobrovolně stali součástí konvoje, a vlastně se tak nechali využít jedním z účastníků mocenského souboje?

Je to opravdu citlivá záležitost. Jeden místní list dokonce napsal, že zdaleka ne všichni zavraždění novináři skutečně pracovali jako žurnalisté, prý mezi nimi byli i lidé z marketingu. Důvodem, že jeli, mohly být i peníze. Prý se proslýchalo, že by za to měli dostat zaplacené. Jeden ze zabitých si také přivydělával psaním projevů pro jednoho z kandidátů. To je jeden z dlouhodobých problémů naší žurnalistiky na místní úrovni. Ti lidé prostě nejsou dobře placeni, a tak si musejí přivydělávat i jinak a často na sebe berou roli public relations. A někteří z nich se pak mohou stát obětí politických přestřelek, a to bohužel doslova.

To je myslím poměrně častý případ, co se vražd novinářů na Filipínách týče. Existuje celá řada případů, kdy zejména rozhlasové novináře někdo násilně umlčel.

Přesně tak. Tam dochází k tomu, že tihle novináři prostě pracují pro politiky nebo byznysmeny, kteří si v rozhlase koupí vysílací čas. A pak třeba celou hodinu dotyčný reportér v éteru útočí na protivníky svého chlebodárcе. Pochopitelně v soukromém, nikoli veřejném zájmu. Je proto nutné, aby filipínská média pomohla profesionalizovat své řady. A je především na vlastních celostátních médiích, aby své zpravodaje dobře platili. Jak řešit situaci v regionech, kde působí většinou menší tituly, ale opravdu nevím. Tam je to ekonomicky složitě.

Marcosovy ženy

Jednou z věcí, za které Filipíny naopak sklízí chválu, je vysoká míra zapojení žen do veřejné sféry a ekonomiky. Podle mezinárodního žebříčku sestavovaného každoročně odborníky Světového ekonomického fóra (WEF - Global Gender Gap Index) jim celosvětově patří osmá příčka a v Asii i v celém rozvojovém světě jsou jednoznačně nejlepší. Čím to?

Naše společnost je a vždy byla matriarchální. Dokonce i naši politici velmi lpí na svých matkách. Filipínské ženy toho hodně zvládnou taky proto, že mají oporu v tradičním systému pomocnic v domácnosti. V Americe to mají ženy mnohem těžší, pokud chtějí zvládat práci i děti. My takový problém díky rozvětveným rodinám a posluhovačkám nemáme. V tom je naše velké štěstí a právě téhle domácí pomoci bych to přičítala.

Posluhovačky mají běžně ale i v domácnostech v Singapuru nebo Malajsii, a přesto za Vámi v žebříčku genderové parity dalece zaostávají...

Máte pravdu, to je zajímavé. Kromě matriarchálního rysu naší společnosti existuje ještě jeden fenomén, který by to mohl vysvětlovat. V 70. letech nechal tehdejší autoritativní prezident Ferdinand Marcos za stanného práva pozavírat spoustu svých kritiků – politiků i novinářů. A to by podle jednoho historika, se kterým jsem o tom mluvila, mohl být právě ten rozhodující faktor vysvětlující nástup žen. Pamatuju si, že tehdy zatkli spoustu editorů, samé muže. A vzaly to za ně ženy. Dneska mají šéfredaktorky dva nejčtenější deníky v zemi i redakce zpravodajství dvou hlavních televizních kanálů.

Vy sama jste v práci nikdy nepocítila diskriminaci kvůli pohlaví?

Ne, nikdy. Snad s jedinou výjimkou. Když jsem na přelomu 70. a 80. let měla čerstvě dítě a dva dny jsem nebyla v práci, zavolal si mě pak vydavatel do kanceláře a řekl mi, že si musím vybrat, jestli chci být novinářka nebo matka. Nečekala jsem to a dost to mnou otřásl. Řekla jsem mu, že chci obojí. Dneska by se to na jeho místě nikdo neodvážil říct takhle otevřeně, protože je to politicky nekorektní. Ženy se ale rozhodně musely nadřít mnohem víc, aby se dostaly na post editorů.

Všimla jste si, že by v redakci byla jiná dynamika, když šéfuje žena?

Já mám pocit, že ženy jsou pracovitější. Ale jsem v tomhle samozřejmě zaujatá (*smích*). V redakci Rappleru mají ženy každopádně početně navrch. Stejně to bylo i předtím v Newsbreaku, tam jsme byly samé ženy a pár gayů. Teď je to vlastně podobné. Myslím, že je to dobrý recept (*smích*). A na úrovni středního managementu u nás dnes nad muži běžně převládají ženy.

MARITES DAÑGUILAN VITUG je jednou z nejrespektovanějších novinářek a průkopnic investigativní žurnalistiky na Filipínách. Její články a komentáře se objevily i v řadě mezinárodních publikací, včetně Newsweeku nebo listu International Herald Tribune. Napsala také několik oceňovaných knih, ve kterých zkoumala okolnosti nelegální těžby dřeva na Filipínách, pozadí boje muslimských povstalců na jihu Filipín za sebeurčení a nejnověji i zpolitizování rozhodovacích procesů uvnitř Nejvyššího soudu. V současné době působí jako jedna z šéfredactek internetového zpravodajského portálu Rappler. Zároveň stojí v čele nadace Journalism for Nation Building.

Lego má být unisex

Kateřina Mázdrová, 28. 4. 2012

Americká feministická organizace SPARK Movement kritizuje dánskou firmu Lego za novou řadu stavebnic určenou pro dívky. Prý je sexistická a genderově stereotypní. O tom, zda opravdu dívkám škodí, jsme hovořili s Marií Noe z nakladatelství One Woman Press, které se zaměřuje na feminismus, gender, homosexualitu a zdraví žen.

S čím jste si hrála, když jste byla malá?

Většinu času jsem trávila venku. Hráli jsme míčové hry, fotbal, v zimě jsme bruslili. Doma jsem měla ráda panenky, pořád jsem je převlékala, šila jsem na ně oblečky, se sestrami jsme si stavěly pokojíčky z krabic od bot, z kartonu vyráběly nábytek... Byly jsme tři holky, dostávaly jsme tradiční holčičí hračky, takže autíčka, nejlépe na dálkové ovládání, jsem si půjčovala na návštěvě u bratranců.

Souhlasíte tedy s americkými feministkami, kterým se nelíbí, že se mezi technicky zaměřenými stavebnicemi Lego objevily „měkčí“ verze pro holčičky – kadeřnictví, salony krásy, slečny u bazénu?

Ta reakce se může zdát přehnaná, na druhou stranu ale naprosto chápu, proč se vlna kritiky zvedla – v rámci genderové rovnosti je to krok zpět. To, co bylo na legu vždycky zajímavé a co všechny bavilo už od padesátých let, kdy se stavebnice začaly prodávat, bylo to, že člověk má hromadu barevných kostek a může si z nich postavit v podstatě cokoli. Byla to multifunkční, unisex hračka pro všechny. Místo toho, aby hra v dívkách rozvíjela kreativitu a rozšiřovala mantinely, kam až se mohou „rozprostit“, je nutí, aby byly „statické“, takže mantinely jim tak naopak zužuje.

Panenko Barbie čelila podobné kritice jako dnes „holčičí lego“, ale s úspěchem přežila doted?

Barbína je naprostý extrém, anomálie vzdálená realitě, popkulturní ikona. Kritice čelí již od svého vzniku nejen od feministek, ale i od církvi a šokem jistě byla také pro společnost jako takovou – do té doby tu neexistovala hračka, která by znázorňovala dospělou ženu-ultrablondýnu přebujelých, naprosto nepřirozených tvarů. Pokud to tedy nebyla sexuální hračka pro dospělé. To, že přežila do dneška, je dáno hlavně tím, jak velký byznys hračky jsou a jak s námi manipuluje reklama – dítě má pocit, že „to“ musí mít, protože „to“ mají všichni okolo, a já jako rodič „to“ běžím koupit, aby potomek nebyl frustrovaný. Stává se pak z toho norma, začarovaný kruh. Rodiče spíše než to, zda je, či není hračka sexistická, štve, že „to“ musí kupovat.

Rodiče ale pořád mají možnost volby. Není podobný humbuk feministek zbytečný a nepřispívá jejich kritika k obrazu šílených radikálek, které chtějí kluky postavit k plotně a dívky do řídicího střediska NASA?

Zbytečný není. Důležité je poukazovat na to, že vnucování stereotypů je špatně. Možná je ta kritika v extrémní poloze, ale stále poukazuje na něco, co je ve společnosti špatně, a je důležitá k rozpoutání debaty o tom, jaký zásadní vliv to na náš praktický život má – na to, jak se chováme, jak vychováváme naše děti, jak funguje celá společnost a kam se potom posouvá.

Je tedy řešením kupovat „neutrální“ hračky?

Podle mě by se hračky neměly rozlišovat na holčičí a klučičí. Prostě jsou to hračky, ať si dítě vybere. Každé dítě, ať kluk nebo holka, má fáze, ve kterých se potřebuje nějak projevit a něco si vyzkoušet. Úkolem nás rodičů je dopřát jim tu škálu, ale zároveň jim věci vysvětlovat. Ať si klidně hrají s barbínou, ale chce to nějaké vysvětlení přiměřené věku dítěte, usazení do kontextu tak, aby pochopilo, že barbína není idol ženy, ale že je to prostě hračka a hračka je jenom věc. Stejně jako že meč neslouží k útoku, ale hlavně k obraně slabšího, a že pořád je to hračka, kterou nesmím použít k tomu, abych s ní někoho zbil. Problém je v tom, že většina dětí dostane hračku bez jakéhokoli vysvětlení. Ač to zní trošku divně, dospělák by jim měl říct, co s ní. Svou roli začne plnit tím, že jí tu roli dáme a že ji dítěti popíšeme. Pokud to neuděláme my rodiče, tak to za nás udělá reklama a kamarádi ze školky nebo školy a s výsledkem nemusíme být spokojeni.

Mají soukromé firmy řešit, že jejich hračky těmto stereotypům nahrávají?

Řešit bychom to měli všichni. Abychom dětem zbytečně nezpůsobovali traumata tím, že jim nastavíme do života úzké mantinely, když to není absolutně potřeba. Vždyť se píše jednadvacáté století.

Vlaky v sukni

12. 2. 2012, Lucie Kavanová

České dráhy zahajují: experiment dámská kupé

Dveře vyhřátého kupé v předním voze na lince Praha–Žilina jsou označeny cedulkou „Dámský oddíl“ a obrázkem panenky. Uvnitř sedí čtyři starší ženy a nesměle vyhlížející mladík. Při dotazu, zda vědí, že se právě ocitli na sedadlech vyhrazených pro něžnější polovinu lidstva, vyřeští mladý muž poplašeně oči a dámy nechápavě kroutí hlavami. Testovací fáze nového projektu na zdejší železnici, kupé jen pro ženy, právě začíná.

Jak na konkurenci

„Co si budeme povídat, když nám loni vstoupil na trh nový konkurent, začali jsme přemýšlet, co můžeme nabídnout našim zákazníkům navíc,“ říká Jarmila Němečková, koordinátorka projektu Českých drah na kupé jen pro ženy, k počátku myšlenky. Podnik prý v reakci na RegioJet Radima Jančury zvažoval například speciální oddíly pro lidi se psy nebo multimediální koutky pro teenagery, nakonec ale volba padla na finančně nejméně náročnou variantu, po níž prý navíc volali průvodčí i cestující.

Může to sice působit bizarně, výhradně dámské oddíly ale nejsou českým tratím zas až tak cizí. Byly tu už za socialismu. Nicméně tehdy šlo jen o lůžkové spoje. Začátkem letošního roku však dráhy na tratě nasadily běžná denní sedadla, na která mají přednostní právo – nikoli ale výhradní – ženy. A byť jde jen o jedno šestimístné kupé na celý vlak, média opanovala vzrušená debata, jak Českem brázdí výhradně ženské vagony známé z muslimských zemí, kam mají muži zakázaný vstup. Český model přitom zůstane tomuto příkladu daleko vzdálen. Dámy v ženském kupé budou moci požádat muže, aby odešel, a v případě jeho nelibosti zavolat průvodčího. Pokud však ženám přítomnost zástupce druhého pohlaví nebude vadit, bude moci v ženském kupé vesele cestovat dál.

Konkrétní údaje, jak volání po ženských kupé v Česku vypadalo a kolik žen se jich dožadovalo, České dráhy nemají. Slovy Jarmily Němečkové jich však bylo „hodně“ – „přinejmenším desítky žádostí“ přímo u průvodčích nebo v písemných podnětech cestujících. „Inspirovali jsme se v Rakousku, kde Österreichische Bundesbahnen (ÖBB) podobnou službu nabízejí už patnáct let,“ vysvětluje pak tiskový mluvčí ČD Petr Šťáhlavský.

Rakušané zavedli ženská kupé na podnět zákaznic a podle Evy Ruttensteinerové z ÖBB jsou „stále obsazená“. Důvodem zájmu Rakušaneček nebyla nabízející se kriminalita – tedy to, že by se ženy ve vlacích častěji než na pevné půdě stávaly terčem obtěžování či násilných útoků. „Bezpečnost ženských cestujících byla až na druhém místě. Prvotní motiv byl, že nám zákaznice říkaly, že je jim prostě nepříjemné zejména v nočních spojích cestovat ve společnosti mužů. Proto jsme zavedli ženská kupé, přes den i v noci,“ dodává mluvčí.

Posílení bezpečnosti není na prvním místě ani u Českých drah. Přesné statistiky kriminálních činů ve vlacích policie neviduje a dráhy nemají žádnou zpětnou vazbu o rozměru násilí na trati, tedy ani o jeho případném nárůstu. I tady je proto hlavním důvodem zavedení novinky posílení obecnějšího pocitu klidu mezi ženskými cestujícími. „Ženy navíc bývají při cestování méně pozorné a mohou třeba omylem přejet zastávku. Průvodčí, kterému je ženské kupé

blízko, jim tedy může snáz poradit, kde mají vystoupit, pomoci s taškami a podobně,“ doplňuje zdůvodnění Šťáhlavský.

Zatím se najdou dámské oddíly na třicítce vlaků, hlavně těch mířících v brzkých a pozdních hodinách na Slovensko, do Německa a Rakouska, a pokud o ně bude zájem, měly by se od června stát pevnou součástí asi devadesáti linek, tedy necelé pětiny všech spojů.

Copak ženy nekradou?

V Evropě je experiment Českých drah svým způsobem raritou – kromě zmiňovaných rakouských drah v žádné jiné zemi dámské oddíly mimo noční spoje nejezdí. U konkurence, Radima Jančury z RegioJetu, vyvolává nápad pobavený úsměv. „Přijde mi to naprosto ztřeštěné. To budeme nabízet speciální kupé i pro muže lehčí než sedmdesát kilo?“ Podobná kupé prý jeho společnost nechystá. „Snažíme se zajistit bezpečnost a pocit komfortu cestujícím spíše tím, že do soupravy nasazujeme minimálně jednoho zaměstnance na jeden vagon,“ říká podnikatel.

U sdružení bojujících za práva žen vyvolal nápad na ženská kupé smíšené reakce. „Nevítám je, ale ani nezatracuji,“ hodnotí nápad projektová manažerka **Gender Studies** Jitka Kolářová. „Nepochybně jsou situace, kdy mohou pomoci zamezit násilí na ženách,“ pokračuje Kolářová, „ale máme si z toho vzít závěr, že muži jsou a priori nebezpeční a ženy vás nemohou okrást?“

Amazonky našich předků

26. 6. 2011, Jan Turek

Muži a ženy - to je základní rozlišení v dnešních diskusích o genderu. V pravěku přitom mohlo existovat více kategorií. Svědčí o tom výzkumy dávných hrobů i pozorování přírodních národů.

Nebývalou pozornost vzbudil nedávno objev hrobu z období šňůrové keramiky v Terronské ulici v Praze-Bubenci. Archeologové podle složení pohřební výbavy a polohy uloženého těla soudili, že je zde pohřbená žena. Přivolaný antropolog však kostru předběžně určil jako mužskou. Později, při bližším laboratorním zkoumání se ukázalo, že jde přece jen spíše o pozůstatky ženy.

Mezitím se však již zrodila celosvětová senzace. Média totiž ihned po nálezů přišla s vlastní interpretací: jde o pohřeb gaye nebo transsexuála. Podobná představa je ovšem více než zjednodušující. Odráží převažující chápání **genderu** v úzce vymezených kategoriích heterosexuálů a homosexuálů. Pravěká realita však mohla být mnohem pestřejší a možná i svobodnější.

Muž ženou

Před necelými 4700 lety, v období nazývaném podle typické keramiky zdobené otiskem šňůry kulturou se šňůrovou keramikou (2900–2500 př. n. l.), žil blízko řeky Ohře zemědělec, lovec a bojovník, který se dožil velmi vysokého věku: bylo mu šedesát. S přibývajícím věkem stále obtížněji držel krok s dospělými muži, mezi nimiž byli také jeho synové, a dokonce i vnuci. Válečných rituálů a ceremoniálních soubojů se sekeromlatem se už léta neúčastnil, při lovu spíš už jen radil mladším, zapřahat dobytek a orat ho také zmáhalo.

Požádal tedy šamana o uspořádání přechodového rituálu. Symbolicky pak odevzdal své zbraně a dobytek synům, rozloučil se slavnostně se svým mužským životem a odebral se do domu žen, kde se oblékl do ženských šatů, sepnul si a ovázal vlasy a začal svou závěrečnou životní etapu.

Až do smrti pak vystupoval v roli ženy. Jeho sestry a dcery ho naučily příst, tkát a vařit, postarat se o pravnoučata a další děti z osady. Zůstal důležitým příslušníkem komunity, ale své postavení už nemusel obhajovat v každodenním soupeření s muži. Když zemřel, dali mu do hrobu ženské šperky a nádoby a tělo uložili v poloze, která náležela ženám.

Poloha těla hrála důležitou roli. Pravidla pohřbívání v pozdní době kamenné byla velmi ortodoxně podřízena symbolické reprezentaci **genderu** (viz *rámeček V podsvětí*). Uložení a orientace v hrobě, pohřební výbava – to vše mělo pevná pravidla daná pohlavím zemřelého. Odráželo to zřejmě různé společenské role, přirozenou dělbu práce mezi mužem a ženou i skutečnost, že ornou půdu a stáda kontrolovali zpravidla muži. Také to ale zrcadlilo roli genderovou, která se vymykala tomu, jak ji zpravidla chápeme dnes.

Pozdní dobu kamennou, tedy období od 4300 do 2300 př. n. l., obecně považujeme za dobu patriarchátu. Je to však interpretace, která vyžaduje určité rozšíření. Svědčí o tom i následující příběh dívky, která žila o něco později než zmíněný lovec od řeky Ohře.

Žena mužem

Před asi čtyřmi a půl tisíci lety, v období zvoncovitých pohárů (závěr pozdní doby kamenné, 2500–2300 př. n. l.), se nedaleko soutoku Labe s Vltavou narodilo v rodině rybáře děvče, jehož osud se lišil od většiny ostatních dívek vyrůstajících ve zdejší zemědělské komunitě. Byla již pátou dcerou bojovníka a významného muže. Několik jejích starších bratrů zemřelo krátce po narození. Rodina se proto rozhodla, že dívku vychová jako chlapce, aby nahradila chybějícího syna.

Postupem času ji otec stále více cvičil v lukostřelbě a připravoval na ceremoniální zápasy. V době dospívání potlačovala své ženství, sílu chlapců předháněla mrštností a úsilím. Nosila sice matčiny zlaté ozdoby ve vlasech a používala i některé keramické nádoby určené výhradně pro ženy, ale veřejně se honosila symboly své mužské role v podobě měděné dýky a lukostřelecké výbavy: měla luk, toulec se šípy osazenými pazourkovými hroty i ozdobnou kamennou nátepní destičku, která chránila vnitřní stranu zápěstí před šlehnutím tětiny při výstřelu. Účastnila se mužských aktivit, lovu a ceremoniálních zápasů, vlastnila dobytčí potah a oradlo, kterými obdělávala pole. Společnost ji vnímala jako ženu-muže a respektovala společenské postavení, které zdělala po otci, a moc, již si získala během života.

Zdá se, že hroby žen s lukostřeleckou výbavou a dýkami charakterizují příslušnice tehdejší společenské elity a snad také ženské bojovnice, amazonky se zvoncovitými poháry. Takovou byla i dívka od soutoku dvou velkých řek. Její hrob, který jsme před dvanácti lety objevili v pískovně v Tišicích na Mělnicku, je dalším důkazem, že biologické pohlaví, které lze zjistit studiem znaků pohlavního dimorfismu kostry, případně také analýzou DNA, nemusí vždy souviset s genderovou rolí, již daný jedinec v komunitě hrál.

Výlučného postavení ženy patrně nenabývaly jen díky společenské prestiži svých manželů či otců. Lze si představit, že občas hrály i mnohem aktivnější společenskou úlohu. Právě snaha dosáhnout společenské prestiže mohla vést k přechýlení některých žen na mužskou roli.

Čukčové: sedm!

Je možné, že naše hrdinka od soutoku velkých řek porodila několik dětí nebo že si v pokročilejším věku našla partnerku, s níž vychovávala potomky zplozené jiným mužským příslušníkem klanu. Taková praxe je známa třeba ze současného jižního Súdánu. Podobně si lze představit i detaily ze života muže od řeky Ohře. Obrázek získaný z archeologických nálezů se dá doplnit etnologickými pozorováními, zaznamenanými v některých tradičních mimoevropských společnostech předindustriálního světa. I když přímý ekvivalent evropských zemědělců mladší a pozdní doby kamenné už dnes nikde nenajdeme, výzkumy provedené v Africe, Papui-Nové Guineji či u Eskymáků mohou sloužit jako užitečné vodítko.

Mezi některými původními obyvateli Sibíře a Severní Ameriky existovaly více než pouze dvě genderové kategorie, většina z těchto kmenů rozlišuje kategorie tři nebo čtyři – například: muž; muž-žena; žena; žena-muž. Čukčové na Sibíři vymezují kromě mužů a žen až sedm dalších kategorií.

Z pohledu současných norem nám to může připadat bláznivé, přesto taková praxe není dokladem institucionalizované homosexuality, jak se domnívá německý archeolog Roland Wiermann, který zkoumal sibiřské a severoamerické kmeny. Genderové přechýlení je tu

obvykle spíše výsledkem profesních preferencí, potřeb komunity a osobních vlastností. Například je-li u kanadských indiánů Odžibvejů nedostatek mužských potomků, může být jedna dcera vychována jako chlapec, zpravidla tam, kde způsob obživy závisí na lovu, který je jinak mužskou doménou. Podobně je tomu u aljašských kmenů Kaska, Inuitů nebo u Eskymáků.

U indiánů kmene Mohave v Kalifornii se muži, kteří změnili svoji genderovou identitu, obvykle oblékají jako ženy, změni účes i ozdobné motivy tetování, vystupují jako ženy a přejímají jejich způsoby a gesta včetně přizpůsobení hlasu. Spolu s ženskou úlohou zastávají také ženské pracovní povinnosti a životní styl: předou a tkají pokrývky, podílejí se na výchově dětí v širší rodině. Někdy dokonce předstírají menstruaci.

Naopak ženy Mohavů, které přijaly mužskou roli, se snaží ukrývat fyziologické funkce, skrývají i prsa. Mohou uzavřít manželství se ženou nebo zůstat svobodné. Používají zbraně a podílejí se na mužských aktivitách včetně boje.

Naše představa

Představa o **genderu**, s níž archeologové přicházejí, zpravidla bezezbytku odráží panující společenskou realitu a kulturní normy. S nástupem postmoderního paradigmatu se to jen velmi zvolna mění. Západní, křesťansko-judaistická společnost tradičně rozlišuje jen dvě kategorie, založené na biologickém pohlaví – muž a žena. Reprodukční roli považuje za nejdůležitější poslání lidských bytostí. Jakékoli jiné možnosti většinová společnost v minulosti odsuzovala jako projevy deviance.

Homosexuálové se v Evropě 19. a 20. století nacházeli v nesmírně těžké pozici především kvůli absenci dalších relevantních, srozumitelných a hlavně společností všeobecně přijímaných genderových kategorií. Není tedy překvapením, že koncept transsexualismu vznikl právě v kulturách, které rozlišují a respektují pouze dvě kategorie, závislé na biologickém pohlaví. Původní obyvatelé Severní Ameriky nebo lovecké kmeny Sibíře uměli s těmito případy zacházet mnohem lépe. Paradoxně nám tak svět našich pravěkých předků nabízí poučení, jak o **genderu** přemýšlet svobodněji.

Doba velkých změn

S počátkem eneolitu (pozdní doba kamenná, 4300–2300 př. n. l.) roste význam společenské role mužů, kteří soustřeďují moc spojenou s novým systémem obdělávání půdy, bohatstvím nadvýroby a později i s kontrolou nad zpracováním kovů. Otevírá se také prostor k prvotním řemeslným specializacím, prospektorské a sezonní hornické činnosti, ale také ke kultovním rituálům a budování monumentů (například Stonehenge a megalitické hroby), aktivitám, které dnes, po více než dvou tisíciletích monoteismu, patrně neumíme přesně interpretovat.

Novým fenoménem je výroba neloveckých zbraní, které sloužily především jako symbolické odznaky moci. Jde zejména o kamenné sekeromlaty či kulovité mlaty (palcáty), později také měděné dýky a lukostřeleckou výbavu kultury se zvoncovitými poháry. Nárůst počtu zbraní a jejich pestrost však neznamená, že eneolit byl obdobím neklidu a válek. Již tehdy totiž existovalo ceremoniální válečnictví, v rámci něhož nebylo cílem protivníka zabít, ale vystavit na odiv svou statečnost.

V podsvětí

Na pohřebištích kultury se šňůrovou keramikou (2900–2500 př. n. l.) nacházejí archeologové ve střední Evropě především hroby, v nichž byl zemřelý uložen ve skrčené poloze. (Tehdejší lidé nehloubili pod zemí jiné dutiny než právě ty, do nichž ukládali zemřelé – nekopali třeba zásobní jámy či základy obydlí; je možné, že pro ně začínalo podsvětí hned pod povrchem a živým nebylo radno do něj ze sekulárních pohnutek zasahovat.)

Ženy zpravidla spočívají v hrobech na levém boku s hlavou k východu, muži na pravém boku s hlavou k západu. Všichni měli tedy tvář obrácenou k jihu, což zřejmě souviselo s tehdy převládajícím slunečním kultem. Ženy do hrobu dostávaly náhrdelníky z provrtaných zvířecích zubů a perleťových kroužků i další ozdoby nebo třeba hrnec vejčitého tvaru a miniaturní nádoby někdy nazývané dózy. Mužská pohřební výbava odráží společenskou prestiž, reprezentovanou kamennými sekeromlaty, sekerami nebo palcáty. Podobné genderové rozlišení se objevuje i v hrobech z o něco mladšího období zvoncovitých pohárů, pohřební výbava zde zvláště u mužů zdůrazňuje symboliku lukostřelby a práce se zlatem a mědí.

Autor je archeolog.

Ženy v ofsajdu

1. 5. 2011, Silvie Lauder

Je to přímo výstavní paradox: na českých vysokých školách sice studuje čím dál více dívek, ale desetitisíce z nich jsou už po pár letech nuceny svoje draze nabyté znalosti zahodit. Zabiják jejich kariéry se jmenuje péče o dítě a tato země ztrácí společně s mladými matkami schopnost konkurovat vyspělému světu. Proč je v Česku dodnes tak obtížné vrátit se ze zajetí dětských plen zpátky k zajímavé a dobře placené práci?

Šimona momentálně zajímá jediná věc – jestli bratrova červená plastová tříkolka není náhodou lepší než ta jeho modrá. Matějovi je to naopak úplně fuk a hbitě uhání ulicemi pražské Letné směrem, jímž správně tuší pískoviště. Maminku dvouletých dvojčat tato nejnovější kapitola bratrského soupeření nevyvádí z rovnováhy. Tmavovláska v pohodlných džínách, teniskách a větrovce jednoho krátce utěší a druhého dostihne, aby nevjel do silnice. Vzápětí oba k všeobecnému nadšení upozorní na to, že se blíží oranžové popelářské auto, a za pár minut z batohu vytahuje barevné lopatičky a formičky.

Se stejným zaujetím, s jakým Jana Skalková (35) v Letenských sadech se svými kluky uprostřed slunečného odpoledne modeluje králíka z písku, o čtyři hodiny dříve přednášela v pražské Malostranské besedě čtyřicetihlavému publiku na „byznys snídani“. „Říká se, že bankovníctví je mužský svět, ale přitom naším průměrným zaměstnancem je žena,“ vysvětluje vystudovaná socioložka, dnes manažerka „útvary řízení znalostí“ ČSOB a osoba, která se v jedné z nejvýznamnějších tuzemských bank stará o speciální program pro rodiče s dětmi. A zatímco kluci se doma dívali na Krtečka a po obědě si dali dvacet, vyměňovala si jejich matka v lodičkách a elegantním trenčkotu vizitky s personalisty českých bank a dalších firem a debatovala o proměnách českého trhu práce. Její pracovní komfort nenarušoval ani fakt, že byla občas nucena nenápadně zkontrolovat mobil, jestli nebzučí zprávami z domova.

Svůj drahocenný čas Jana Skalková dělí mezi práci a rodinu už rok a neměnila by ani za nic. V kanceláři tráví pondělky a úterky a další půlden má vyřazený na práci doma, veškerý její zbylý čas patří dvojčatům. „Dělám to, co mě baví a naplňuje. K dětem se vracím mnohem víc odpočatá, než kdybych s nimi byla celý den,“ říká rodačka z Vysočiny. Z dlouhodobé perspektivy jde o klíčový styl života: „Moje profese se rychle vyvíjí. V personalistice dnes řešíme z poloviny úplně jiná témata než před třemi čtyřmi roky. Kdybych z toho vypadla, jen obtížně bych to doháněla.“

V Berlíně, Stockholmu či Lublani by Jana Skalková vcelku zapadla, ale v Česku je tato pracující matka stále ještě exotickým druhem. Volné proplování mezi prací a rodinou zůstává pro mladé matky nesplnitelným snem.

A rozhodně nejde jen o soukromá dramata. Během svobodných let se mnohé změnilo, na českých vysokých školách studuje stále více žen a počet studentek se už v polovině minulé dekády přehoupl do nadpoloviční většiny. Desetitisíce úspěšných absolventek ovšem každým rokem končí slibnou kariéru a utápí státem draze zaplacené vzdělání v kolotoči plenek, dětských hřišť a mrkvových kašiček. Mrhání potenciálem podstatné části vzdělané populace táhne dolů celou zemi. Například OECD Čechy pravidelně varuje, že bez otevření zdejšího rigidního pracovního trhu pro mladé matky se jen těžko vyhrabou z ekonomické krize.

A pak zmizí

A před pár týdnů to znovu připomněli ekonomové z vládního týmu NERV. Češi trčí z mezinárodních statistik v celé řadě „rodinných“ ukazatelů. Ze zemí OECD vydává ze státního rozpočtu na prorodinnou politiku méně už jen Slovensko. Jde ovšem o cílenou podporu pouze té části matek, která je ochotna rezignovat na kariéru. Češi mají k dispozici mimořádně dlouhou rodičovskou „dovolenou“ zkombinovanou s nedostatečnou nabídkou kvalitní sítě školek. Na trhu prakticky nefungují flexibilní pracovní úvazky umožňující matkám pracovat. Mateřství zde proto znamená výrazné zpomalení – a nezřídka i definitivní konec – kariéry.

Bezdětné Češky v produktivním věku (mezi 20 a 49 lety) pracují stejně intenzivně jako ženy ve skandinávských zemích (vzývaných pro podporu rovnosti pohlaví) a výrazně více než Italky či Polky (kde tato agenda spíše vážně). S příchodem dětí jich téměř polovina najednou z trhu práce zmizí (*viz graf Zaměstnanost žen*). Tak velká propast neexistuje v žádné jiné evropské zemi a naopak v některých státech (Slovensko) matky vykazují vyšší zaměstnanost než jejich spoluobčanky bez potomků (*viz graf Participace žen na trhu práce*). „Matky s malými dětmi jsou na dlouhou dobu a často nedobrovolně drženy mimo zaměstnání,“ shrnuje stav loňská analýza České bankovní asociace.

Část matek se jistě v zájmu rodiny práce vzdává ráda a dobrovolně, nicméně existuje celá řada ukazatelů, z nichž je patrné, že u většiny Čechů je to naopak. Nepružný pracovní trh, kde téměř neexistují částečné úvazky či flexibilní formy práce, a již zmíněná chabá síť školek ovšem jejich elán rychle krotí. Mimořádně paradoxní je situace v posledních šesti letech. Jak už bylo naznačeno: od roku 2005 na tuzemských vysokých školách studuje více dívek než chlapců a také jich více absoluuje. Například v akademickém roce 2008/2009 úspěšně ukončilo studia na pražské Karlově univerzitě 18 839 studentů a 29 215 studentek. V přesilovce byly dívky na všech fakultách UK pouze se dvěma výjimkami: matfyzem a fakultou tělesné výchovy a sportu. To je solidní potenciál, jenž má v malé zemi cenu zlata.

Zabiják kariéry

A stejně jsme na tom i s případnou ztrátou. Použijme opět ekonomy z NERV: ti spočítali, že pokud by nebyl tuzemský výpadek matek z trhu práce tak masivní, schodek důchodového účtu by se každý rok snížil o více než deset miliard korun, tedy o třetinu. Další ztráty, byť je zatím nikdo přesně nevyčíslil, představuje fakt, že mrháme vzděláním žen. „Pro ekonomiku je samozřejmě velmi nevýhodné, že část investic do vysokoškolského vzdělání přijde nazmar,“ telefonuje z Barcelony, kde hostuje na tamní univerzitě, dánský profesor sociologie Gøsta Esping-Andersen.

Řada mezinárodních analýz navíc ukazuje, že počet pracujících matek ovlivňuje ukazatele, jako jsou porodnost či dětská chudoba. V zemích, kde mají matky s malými dětmi snazší přístup na trh práce a kde jsou dostatečně rozšířená zařízení denní péče, si lidé pořizují více potomků (*viz graf Zařízení denní péče o děti*).

V Česku je situace opačná – právě kvůli tomu, že mateřství je spolehlivý „zabiják kariéry“, ženy děti odkládají až na dobu, kdy si vybudují pevnější postavení v práci. A další rekord: nikde jinde v Evropě se za posledních dvacet let věk žen při porodu prvního dítěte nezvýšil tak dramaticky jako v Česku. „Plánovali jsme mít s manželem tři čtyři děti, ale když vidím, že neseženu práci ani s jedním dítětem, tak nevím, jak bych ji sháněla s více dětmi,“ shrnuje

náladu Petra Molnárová, sedmadvacetiletá servírka z Vinařic u Kladna, momentálně na rodičovské dovolené s dvouletou Julií.

Další studie ukazují, že vypadnout na několik let zcela z pracovního procesu znamená v dlouhodobé perspektivě výrazně nižší výdělky. Zmiňovaný Esping-Andersen spočítal, že tři roky mimo pracovní proces znamenají až o 40 procent menší výdělek. Tak dlouhý výpadek totiž často „smaže“ dosavadní kariérní úspěchy (matky automaticky ztrácejí dobyté vedoucí pozice a po návratu začínají opět „od píky“).

A s tím pak úzce souvisí životní úroveň dětí. Přetrvávající zvyk soudů svěřovat děti do péče hlavně matkám vede k tomu, že potomci z rozvedených manželství žijí zejména s nimi. A pokud matka v předcházejících letech ztratila kvůli dětem kariéru a o to méně vydělává, pak to v kombinaci s vysokými počty otců, kteří neplatí alimony, znamená, že desetitisíce dětí jsou vystaveny riziku zásadního propadu životní úrovně. Nicméně příjem matek hraje zásadní roli i u úplných rodin. „Podle našich výzkumů snižují dva příjmy v rodině s dětmi až čtyřikrát riziko, že se tato rodina ocitne ve vážné finanční tísní,“ dodává Esping-Andersen. „A platí to zejména u rodin s nižšími příjmy.“

Nic než matka

České rekordy jsou způsobeny tím, že v mnoha směrech liberální Češi jsou dodnes přesvědčeni, že žena s malými dětmi by prostě neměla pracovat. „Ta představa je rozšířená dokonce i bez ohledu na to, zda má pár dětí, či nikoli,“ říká Hana Maříková ze Sociologického ústavu Akademie věd ČR, která právě dokončuje rozsáhlý výzkum na toto téma. Vychází z něj, že jak muži, tak ženy považují model, v němž rodinu živí muž, za „přirozený a nezpochybnitelný“.

K tomu se přidává předpoklad, že dítě by nemělo ani na minutu, a to minimálně během prvních tří let svého života, opouštět blízký mateřský orbit. Současní Češi, poznamenaní v dětském věku pobytem v komunistických zařízeních „kolektivní výchovy“, dnes trpí nedůvěrou k předškolním zařízením. A nezdrahají se to dát najevo. Data po ruce nemáme, nicméně řada žen, které se rozhodly vrátit se do práce před magickou hranicí tří let, narazila v praxi na bariéru. Publicistka a zakladatelka vydavatelství Patagonie Kateřina Jonášová zpovídala stovku žen na seminářích pořádaných Patagonií. „Drtivá většina z nich říkala, že když se chtěly vrátit dříve do práce, narazily už ve vlastní rodině. Jejich matky jim vyčítaly, že jsou kvůli sobeckým ambicím špatné matky a že se o dítě nestarají pořádně,“ říká Jonášová.

Další výčitky přicházejí od bývalých kolegů v práci a na zdvižená obočí narážejí i na hřištích u ostatních matek či u kamarádek. „Většinou bezdětné kamarádky mi říkaly, že miminko poznamenám a že bude více nemocné,“ říká Dita Vrbecká (31), maminka dvouleté Mii, která se do práce vrátila už po roce. Dva a půl dne v týdnu, kdy se rodačka z Kroměříže věnuje navrhování přání a upomínkových předmětů v pražské firmě Albi, se o Miu stará její americký tatínek.

Striktní představy o nezastupitelné matce se ovšem rozcházejí s dnešní realitou – a koneckonců i se vzývanou tradicí. Muži coby chleboďárci byli v minulosti rozšířeným, ale ne absolutně platným modelem. „Ženy byly často minimálně spoluživitelkami a třeba v dělnických profesích v 19. století byly často i hlavními živitelkami,“ říká socioložka Maříková. Stejně tak děti netrávily všechen čas po boku matek – první jesle v českých zemích

vznikly už ve třicátých letech 19. století, jejich počet dramaticky rostl za první republiky. Sloužily právě zmiňovaným dělnickým matkám, které se musely starat o obživu rodiny. Ani ve vyšších vrstvách děti, jak známo, netrávily první roky výhradně po boku přetížené matky (i tak základní funkci jako kojení zpravidla zastávaly nájemné síly).

Dramatickou změnu přinesli až komunisté. Hlásali sice „osvobození ženy“, ale fakticky ženy ještě více svázali – vedle nové povinnosti pracovat jim zůstala starost o domácnost a děti. Muži byli současně zbaveni lákavé možnosti budovat skutečnou kariéru a vydělat velké peníze. Starost o děti částečně převzal stát, ale režimem sešněrované a ideologií nasáklé jesle a školky připomínaly ze všeho nejvíc malá vězení.

Konzervativní obrat

Logickou reakcí bylo něco, čemu sociologové říkají „konzervativní obrat“. Byť se v plné síle projevil až po převratu v roce 1989, jeho počátky lze vystopovat už v sedmdesátých letech. Tehdy se začala prodlužovat rodičovská (spíše ale výhradně mateřská) dovolená a probublaly i jiné tendence. Zatímco v bývalém východním Německu bývalo v jeslích až 90 procent dětí, v Československu to byla – i v době jejich největšího boomu v osmdesátých letech – jen necelá pětina. Stát současně až do poloviny osmdesátých let nepřipouštěl, že by se o dítě mohl starat otec.

Problém Česka spočívá v tom, že zdejší elity se na výzvy současnosti zpravidla dívají „komunistickou optikou“. Nejjasněji je to vidět na debatě o jeslích. Tezi o škodlivosti jiné než mateřské péče zastává většina tuzemských vlivných pediatriů či psychologů. „Jakékoli kolektivní zařízení je pro děti do tří let zásadně nevhodné,“ shrnuje to sociální pediatr František Schneiberg. Činí tak ovšem na základě výzkumů až půlstoletí starých. Podobně je na tom významný dětský psycholog Zdeněk Matějček, jehož jméno v této souvislosti padá nejčastěji. Ten své výzkumy dětské deprivace prováděl v šedesátých letech a zabýval se především kojeneckými ústavy či týdenními jeslemi (tedy zařízeními, která nemají s dnešním modelem citlivého přístupu k dětem vůbec nic společného).

„Komunistická péče o děti byla hodně problematická, to je jasné,“ říká švédský sociolog amerického původu Steven Saxonberg, který si z domovské univerzity v Uppsale pravidelně odskakuje na brněnskou Masarykovu univerzitu. „Jenže podobně špatně tady fungovaly třeba nemocnice, a přesto dnes nikdo nevybízí k jejich rušení.“

V Česku každopádně nenajdeme žádné novější studie, popisující údajný zhoubný vliv současných předškolních zařízení na děti. Naopak těch zahraničních je celá řada a zpravidla vyvracejí rozšířené tuzemské představy. „Existují důkazy, že u dětí mladších dvanácti měsíců má delší pobyt v institucionální péči určitý negativní efekt,“ říká zmiňovaný sociolog Esping-Andersen. Tento negativní efekt však zásadně ovlivňuje kvalita zařízení – důležitý je co nejmenší počet dětí na jednu pečovatelku a promyšlená péče o duševní rozvoj malých klientů. U starších dětí (od dvanácti měsíců do tří let) pak studie v drtivé většině žádné zásadní potíže nenacházejí.

Debata o zájmech dětí ovšem přehlušuje zcela zásadní otázku. Jak vlastně ten slavný „tradiční model“ prožívají rodiče?

I guru Zdeněk Matějček vždy mluvil o tom, jak klíčová je pro dítě spokojenost jeho rodičů, zejména matky. A už dlouho je jasné, že současné ženy, zvyklé na svobodnou realitu, těžce

snášejí několikaletou izolaci a ztrátu kariéry i společenského postavení. „Matky ve svém úkolu někdy nacházejí více nespokojenosti a frustrace než uspokojení,“ upozorňoval už počátkem sedmdesátých let francouzský psychiatr Michel Soulé. A loňská studie Psychiatrického centra v Praze ukázala, že roste počet žen závislých na alkoholu a že celá pětina alkoholiček, které se dnes léčí, začala pít na mateřské. Velmi často jde o ženy vzdělané, které před mateřstvím budovaly kariéru a přechod od intelektuálně náročné činnosti ke zcela banálním plenkám prostě neunesly. „Celý život se připravují na kariéru a učí se být výkonné, ale nikdo je nepřipraví na psychické důsledky mateřství. Tedy anulování vlastního ega a sociální izolaci,“ říká Kateřina Jonášová.

A zatímco části žen to možná vyhovuje, jiné se cítí „jako tygřice v kleci“. V úvodu zmiňované Janě Skalkové vadil nedostatek intelektuální činnosti už v těhotenství, které jako rizikové strávila téměř celé doma v posteli. „Ležela jsem v posteli, ale mozek mi nepřestal fungovat,“ říká. Nakonec strávila šest měsíců s laptopem na klíně. A do práce se vrátila, když bylo dvojčatům deset měsíců: „Byla jsem psychicky i fyzicky nesmírně unavená z té rutiny – kojení, přebalování, praní, vaření –, v mém případě navíc všechno dvakrát. Po roce jsem si jistá, že můj návrat do práce prospívá celé rodině.“

Zpátky do rodin

Podobné hlasy ani varování, že země se zbytečně zbavuje potenciálu významné části své populace, se ale v Česku dosud nepromítly do reality.

Zdejší zákony po listopadu 1989 naopak kopírovaly rozšířenou představu, že leitmotivem přístupu k malým dětem je domácí péče. Mateřská dovolená (sociologové už léta upozorňují na nesmyslnost tohoto termínu ve spojení s plným „domácím“ úvazkem) trvá v Česku dvojnásobek doby doporučené Světovou zdravotnickou organizací. Také následná rodičovská dovolená trvá v Česku déle než kdekoli jinde v Evropě. V polovině devadesátých let se dokonce prodloužila doba, kdy má rodič pečující o dítě nárok na rodičovský příspěvek ze tří na čtyři roky. Topolánková vláda sice před třemi lety zavedla vícerychlostní rodičovskou dovolenou, která následuje po mateřské, nicméně na výběr dále zůstala i čtyřletá varianta, což je ve většině evropských zemí nevídané.

Místo aby se polistopadové vlády pokusily reformovat na Západě osvědčené jesle a mateřské školy, ztratily o ně zájem. Z tisícovky jeslí na počátku devadesátých let zbyla dnešní necelá padesátka a mnoho zdejších regionů trpí i akutním nedostatkem míst v mateřských školách.

Dnes je nedostupnost míst v kvalitních zařízeních denní péče jedním z hlavních důvodů, proč české ženy s dětmi zůstávají doma. Ve čtyři roky starém průzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí uvedlo 40 procent matek jako hlavní důvod, proč se po rodičovské nevrátily do práce, „nemožnost umístit své dítě do školky“. Poptávka je stále větší: zatímco před deseti lety zůstaly před branami školek odmítnuty dvě tisícovky dětí, ve školním roce 2009/2010 už jich bylo téměř 30 tisíc (z 343 tisíc podaných přihlášek).

Nabídka se v reakci na zájem nezvyšuje, ale naopak dále klesá. Politická odpovědnost je rozložena v mnoha vrstvách – jesle i školky zřizují obce, které obvykle argumentují nedostatkem peněz a nejistotou investice (co když poptávka zase klesne se slabšími ročníky?). Stát, který předškolní výchovu spolufinancuje, pak v posledních letech odmítal zvyšovat výdaje s poukazem na krizi. Na vrcholu priorit není toto téma ani pro současnou vládu.

Kabinet Petra Nečase sice v programovém prohlášení slibuje, že „podpoří další rozvoj služeb péče o děti“, jenže si pod tím ministři představují všechno možné, jen ne rozšíření veřejných jeslí a školek. U vlády, v jejímž čele stojí konzervativní otec čtyř dětí a letitý zastánce názoru, že jesle jsou komunistické zlo, to nakonec ani nepřekvapuje.

Ministr školství sice chystá štědré dotace (až 100 milionů korun) a daňové úlevy pro firemní školky a ministr práce navrhuje alternativní formy péče o děti typu sousedského hlídání či změny u rodičovských příspěvků tak, aby je rodiče od dvou let dítěte mohli pobírat a zároveň pracovat na zkrácený úvazek (to dnes možné není), ale v současné vládní krizi není vůbec jasné, jestli se tyto plány uskuteční. Ministr financí navíc odmítá jakékoli daňové výjimky a nechce přistoupit ani na možnost slevit zaměstnavatelům ze sociálního pojištění, pokud zaměstnají rodiče na částečný úvazek.

Lepší nálada

Ve vilkové čtvrti v pražských Stodůlkách člověk lehce zapomene, že je ve velkoměstě. Provoz mezi rodinnými domky je uprostřed všedního dne nulový, ulice se sbíhají do jednoho z největších pražských parků – Prokopského údolí. V přízemí jednoho z domků se dvouletá Alína a s ní dalších šest dětí s hlubokým soustředěním věnují omalovánkám. O patro výš si její matka Andrea Bender (35) pobaveně sedá na miniaturní růžovou dětskou stoličku. Paní Bender pracuje pro českou pobočku globálního gigantu Siemens a útulný domek je jeho zbrusu novou firemní školkou. Výrobce všeho možného od turbín po elektromotory patří mezi firmy, které v tuzemsku přestaly čekat na státní postrčení.

Školku otevřeli koncem letošního února a přidali se tak ke zhruba patnácti školkám tohoto typu, které dnes podle odhadů v Česku fungují. „Chceme podporovat integraci rodičů s dětmi, a když jsme se našich zaměstnanců zeptali, jak nejlépe bychom to mohli udělat, nejčastěji zmiňovali školku,“ vysvětluje David Vaněk, personální ředitel společnosti – usazený pro změnu na modré stoličce. „Inspirovali jsme se u poboček v Německu a Rakousku, kde jsou firemní školky běžné.“

V Siemensu si ale především spočítali, že se jim starost o rodiče jednoduše vyplatí. Hledání a trénink jedné nové pracovní síly stojí podnik průměrně 200 tisíc korun. „Náklady na nábor a zaučení nového pracovníka jsou bez debat vyšší, než když se rodič vrátí brzy do práce,“ říká Vaněk. „Ale věříme, že to má i další, ‚neměřitelné‘ dopady – třeba zlepšení rovnováhy mezi pracovním a osobním životem a tím pádem větší spokojenost zaměstnanců.“

Rodiče se sice zatím nehrnou v davech, to ovšem nemusí nic znamenat: společnost KinderGarten, která pro Siemens školku provozuje, začínala před dvěma lety v Raiffeisenbank podobně se sedmi dětmi. Dnes jich chodí devadesát a čekací listina eviduje dalších sedmdesát adeptů.

Paní Bender ovšem její zaměstnavatel nadmíru potěšil: „Alína chodila do jeslí, ale dostává se do věku, kdy by měla jít do školky, a měla jsem obavu, že ji do žádné nedostanu. Firemní škola je vítaným řešením. Líbí se mi také, že je školka v klidné čtvrti a učí se v ní angličtina.“

Teď se Siemens chystá udělat další krok běžný v jeho pobočkách na Západě – nabízet rodičům zkrácené pracovní úvazky. Právě flexibilní formy práce, od práce z domova po plovoucí dobu nástupu a odchodu z práce, jsou ve vyspělém světě považovány za ideální cestu, jak neztratit potenciál vzdělaných zaměstnanců, kteří se rozhodnou mít děti.

Zatím to nejde

V tomto směru ovšem Česká republika trhá další nepříjemný rekord. Nikde jinde v Evropě není tak málo rozšířená práce na půl úvazku. Zatímco evropský průměr je pětina, v Nizozemsku téměř polovina a v Německu či Švédsku třetina všech úvazků, v Česku takto pracuje – podle loňské statistiky – šest procent lidí.

A zcela jasně to není jejich volba. Ve společnosti LMC, provozující největší české pracovní portály jobs.cz a práce.cz, například spočítali, že na jobs.cz odpoví na nabídku plného úvazku průměrně 47 lidí, na každý zkrácený úvazek ovšem reaguje více než dvojnásobný počet zájemců – 107. Ve dva roky starém výzkumu, který si zadala organizace **Gender Studies**, zase téměř polovina dotázaných žen říká, že by ráda pracovala na poloviční úvazek už během rodičovské dovolené.

Podle zákona by se jim tyto touhy měly plnit – právní řád právo na zkrácený úvazek rodičům malých dětí (či obecně lidem pečujícím o další osobu) přiznává. Jenže firmy nemají nejmenší chuť měnit zavedené pořádky. Nejnovější data sesbírала prostřednictvím agentury Factum Invenio zmíněná společnost LMC mezi majiteli či personalisty 855 firem nejrůznější velikosti a zabrousila i do veřejné správy. „Firmy, které zkrácené úvazky nějak využívají, je nechtějí navyšovat. A tam, kde je nemají, neuvažují o tom, že by je zavedli,“ shrnuje průzkum Petr Skondrojanis z LMC, dříve spolumajitel dvou personálních agentur, dnes propagátor flexibilní formy práce. Průměrně ve firmách takto pracuje pouhé procento zaměstnanců a matky s dětmi to nejsou. „Nejčastěji nemají tyto úvazky maminky, ale důchodci,“ říká Skondrojanis. A když už firmy projeví zájem, je to spíš nouzové řešení aktuálního problému než dlouhodobá strategie.

Podle svých slov účastníci průzkumu „půlzaměstnance“ jednak nepotřebují, ale zejména jim v jejich zaměstnávání brání „povaha práce“. Přeloženo: nejde to. Jenže problém je v tom, že se povaha práce v nizozemských, švédských či německých podnicích od těch českých nijak zvlášť neliší.

Proč je tedy mezi nizozemskými zaměstnanci podíl „part-timers“ téměř desetkrát vyšší než mezi těmi českými? Podle expertů nejde o objektivní příčiny, ale o kombinaci rigidního myšlení ve firmách na jedné straně a nečinného státu na straně druhé. Socioložka Lenka Formánková, která právě na Sociologickém ústavu Akademie věd začala pracovat na velké studii o flexibilních formách práce, například v pětisetlávě české pobočce jedné nadnárodní firmy před časem zjišťovala, v jakých odděleních by bylo možné zavést flexibilní formy práce. „Byl velký rozdíl v přístupu manažerek a manažerů, zejména těch starších,“ říká Formánková. „Ženy, které byly matkami, nebo uvažovaly o mateřství měly spoustu nápadů, jak by se v jejich týmu dalo pracovat z domova, nebo na zkrácený úvazek. Naproti tomu muži, hlavně ti starší, řekli, že to nikdy nemůže jít.“

Ve všech zemích, kde matky a otcové pracují flexibilně, se to neobešlo bez zásahu státu. Někde firmy motivují daňovými úlevami (sleva na sociálním pojištění či další zlevňování práce), jinde firmám posílají přímé dotace.

Vládní politika v kulturně blízkém a rovněž postkomunistickém Slovinsku vedla k situaci přesně opačné, než je ta česká – jak jsme výše naznačili, Slovinky s dětmi, jako jediné v Evropě, pracují více než jejich bezdětné spoluobčanky. Ty, které pracovaly, mají během mateřské a rodičovské, nárok až na 100 procent platu. Ty, které nepracovaly, jen na

minimální podporu. Pokud firma zaměstná na zkrácený úvazek rodiče dítěte mladšího sedmi let, stát za ně platí odvody do sociálního a zdravotního pojištění. Rodičovská má různé formy – jedna z nich umožňuje napůl kombinovat péči o dítě doma a práci. „Když dostanou dobrou pracovní pozici, tak si bez obav pořídí dítě, protože vědí, že se na ní po rodičovské vrátí, zaměstnavatelé s tím počítají,“ říká Formánková, která českou a slovinskou praxi porovnává ve své disertační práci.

Zůstává tedy poslední otázka – proč se navzdory výzvám OECD i tvrdým datům ekonomů stále nic nemění? „Ještě se nám nepodařilo, ať už státu nebo firmám, vysvětlit, že ekonomická aktivita žen ekonomicky prospívá nám všem,“ říká Alexandra Jachanová Doleželová z **Gender Studies** a zároveň předsedkyně České ženské lobby. „Ani stát, ani firmy zatím nejsou schopny uvažovat v dlouhodobém horizontu.“

Lidé nemusejí všechno chápat

10. 4. 2011, Jan H. Vitvar

Michal Pěchouček (38) má na zdejší výtvarné scéně výjimečnou pověst. Na co sáhne, na to se snaší chvála kritiků i jeho kolegů, ať už jde o výtvarnou či divadelní tvorbu nebo třeba odlehčenou podobu ceremoniálů Ceny Jindřicha Chaluppeckého, o niž se v posledních letech stará. Pozitivní reakce vyvolává i jeho aktuální a dosud největší výstava Hodiny v umění připravená Galerií hlavního města Prahy.

Z naší výtvarné scény jste asi jediný, o kom nikdo neřekne křivé slovo. Čím to je, že vás všichni mají rádi?

Záleží na tom, do jaké divadelní kavárny chodíte.

Narážíte tím na přijetí vaší divadelní hry inspirované poměry ve školních ateliérech, kterou jste před časem režíroval?

Moji hru Muži malují spousta lidí neskousla, protože se v ní vyprávěl příběh ze specifického prostředí, v osobní a ne moc srozumitelné rovině. Ale to mě právě docela uspokojilo, protože jistou nesrozumitelnost mám v divadle rád. V divadle záleží na spoustě složek, je to proměnlivá forma, sebemenší impulz může celou věc změnit. Je to navíc kolektivní práce, musíte být týmový hráč, nějak se upozadit. A taky mě na divadle fascinuje, jak je prchavé. Odehraje se derniéra a konec. Takže pak jako výtvarník nemusíte tolik lpět ani na těch svých obrázcích z ateliéru.

Na aktuální výstavě Hodiny v umění jste je rozdělil do dvou pater Domu U Kamenného zvonu. V jednom jsou konceptuální fotografie, v druhém vyšívání výjevy milujících se lidí. Návštěvníci si prý často myslí, že výstavu dělali dva autoři. Chtěl jste vyvolat tento pocit?

Rozdělení výstavy probíhá na úrovni, jak já říkám, dvou jiných galerijních slastí. Jedna část je hodně formální, přísná, skoro až nepřátelská k divákovi, vyvolává jeho dezorientaci; nejen že neví, co si má o té věci myslet, ale ani neví, jak je udělaná. Záměrně jsem k fotografiím nedal žádné texty. A druhá část je pravý opak: klasická výstava obrazů s popiskami a jasnými příběhy. Zatímco v tom prvním patře se musí divák sám zmobilizovat a najít si k věcem svůj přístup, v druhém ho nic takového nenapadne a jen se dívá. Stojí tu vlastně proti sobě dvě tvůrčí identity, racionalita a emoce, možná je to i mužský versus ženský pohled na věc. Ale to jsou dvě strany jedné mince, dva stejně pravdivé pohledy.

Ve vás se žena s mužem spojuje v jedno. Už řada vašich spolužáků na Akademii výtvarných umění si prý nebyla jistá, zda jste spíš výtvarník, nebo výtvarnice, coming out jste si ale prožil až před třemi lety, kdy vám bylo pětatřicet. Proč tak pozdě?

Každý má zkrátka jiný poločas rozpadu. Tehdy jsem rok chodil na artterapii k výtvarnici a psycholožce Kamile Ženatě. Oslovila několik umělců, se kterými kurz absolvovala, a zadala nám různá témata, část těch výstupů byla později vidět na výstavě v DOXu. Já dostal téma Sex. Tam jsem to vlastně poprvé začal řešit. Kamilinou metodou bylo mimo jiné v nás aktivovat sny. A mně se žádné sny celý ten rok nezdály. Vůbec. Až úplně ke konci jsem přišel celý rozradostněný, že se mi konečně něco zdálo. Seděl jsem na rameni obrovské gorile, takové velké chlupaté opičí mámě. Šli jsme v průvodu, všude kolem nás byl dav v krojích,

hrála hudba, panovala slavnostní atmosféra. A já měl na sobě masku muchomůrky: červenou hlavičku s bílými tečkami, k tomu bílý závoj. Najednou mi ten klobouček prasknul a z něj vykoukla moje hlava. Všichni ti lidé, kteří byli pod námi, se otočili a zírali na mě, smáli se a ukazovali na mě prstem. A ta gorila mi řekla: To je v pohodě, já tě tady provedu, nic se neboj, tak to holt prasklo, když jsi se mnou, nemusíš se ničeho bát. Podělil jsem se o ten sen s terapeutkou a najednou mi došlo, že se musím svěřit svým rodičům, protože ti jsou moje nejbližší osoby. Oni jsou totiž ta gorila.

Co rodiče na přiznání vaší homosexuality říkali?

Tatka říkal, že jdu s křížkem po funuse, protože už si to někde vygoogloval. A maminka nejspíš vůbec neví, co slovo coming out znamená. Pro mě byl ale ten akt hrozně důležitý, byl to výsledek roční jemné psychologické práce.

Na výstavě zobrazujete ve vyšíváních obrazech různé způsoby sexuálního aktu. Proč jsou tam jen heterosexuální dvojice?

Je to dělané podle obrázků z takového starého manuálu, který měl svou pevnou funkci. A tou je plození dětí. Nejde tu jen o uspokojování. Je to láska manželská, každodenní, rutinní. „*Na kutě, drahoušku.*“ Navíc já nechci řešit **gender**, chci se pohybovat v obecnější rovině.

Proč?

Jsem takový tajnůstkář. A **gender** v umění je strašně těžká disciplína, kolik lidí si už na tom vylámalo zuby! Třeba natočit dobrý teplý film, to chce velký talent. Poslední věc, která se mi fakt hodně líbila, to byl snímek Xaviera Dolana Zabil jsem svou matku. Každý dobrý teplý film totiž musí mít dobře zrežirovanou sexuální scénu. Někdy stačí jen dobrý teplý polibek. Jinak to žádný teplý film není. Třeba Venkovský učitel je v tomhle ohledu krásně natočená bakalářská povídka.

Mužské postavy na vašich obrazech jsou na rozdíl od zobrazených žen výraznými, snadno zapamatovatelnými typy, podle čeho si je vybíráte?

Jsou citliví, mají trochu dívčí rysy, takové nymfy, ale v mužském podání. Ze svých posledních obrazů mám opravdu pocit, jako bych se v nich vracel až k antice. Jsou zachycení v takové kontrapozici, s pyžamovou drapérií, takoví jakoby kúrosové.

A proč jsou často vysvělení do ponožek?

To je právě znak jejich zranitelnosti. A taky otevřenosti. Je nutno spojit se se zemí, s pevnou základnou a vyjít vstříc nové zkušenosti. Což neplatí jen pro sex, ale i pro dívání se na obrazy. Kdyby tam ty ponožky nebyly, tak si toho divák ani nevšimne, že ten mladík stojí na zemi. Dávám jim červenou barvu a tím víc na ně upozorňuji, v podstatě se tak stávají středem obrazu.

Intimní zpráva

Vyšívání obrazů, to je taková trochu dětská technika. Vyšival jste si už jako malý v Duchcově, kde jste se narodil?

Tatky se jeden umělec na výstavě ptal, kolik platím těm ženským, co mi to šijou. A on se strašně rozčílil a řekl: „*Prosim vás, komu by co platil, vždyť ten kluk šije od svejch deseti let!*“ Moje babička byla krejčová, dědeček krejčí, měli v Přešticích podnik, který jim znárodnili. Tatka mě za nimi na západ co nejvíc vozil, protože byl na severu strašný vzduch, v podstatě jsem u nich trávil všechna léta. Možná právě kvůli tatkově pudu sebezáchovy dnes netrpím astmatem jako spolužáci, kteří v Duchcově zkejsnuli. No a babička měla spoustu pytlů s hadříkama. Já jsem se jí ptal, jestli se do nich můžu kouknout, ona na to „*Nesmíš, Míšo*“, takže mě to tím automaticky velmi zaujalo. Měla ty látky a knoflíky srovnané v barevných řadách, ale já si mohl leda tak hrát s magnetem a honit s ním špendlíky na podlaze. Až když pak babička viděla, že to jinak nepůjde, tak mě do toho trošku zasvětila.

Kdy jste se rozhodl, že se vydáte na výtvarnou dráhu?

Prvotním setkáním s avantgardou byla učebnice hudební výchovy, ve které byly reprodukce českých modernistů. Z knihy jsem obrázky vytrhal a udělal si z toho takovou publikaci. Musel jsem tu modernu obhajovat před spolužáky, podle nichž to byly úplné nesmysly. Samozřejmě že jsem taky vůbec nevěděl, která bije. Ale z nějakého instinktu jsem ty reprodukce obhajoval jako to pravé umění. No a už od první třídy jsem chodil do lidušky. Vymetal jsem výtvarné soutěže typu Děti, pozor, červená! V tom jsem byl snaživý, systematický a důsledný. Jednou jsem dostal druhé místo s dvoubarevným linorytem, na kterém šli dělníci z továrny. A soutěž vyhrál umaštěný pastel s rukou, která držela růži a pod ní bylo napsáno „*Za život!*“. Šel jsem za komisí a řekl jsem jim, že si snad dělají srandu, jaký za život, vždyť ten obraz nemá hlavu ani patu, že nemá žádné téma! Ale nezahořkl jsem.

S linoryty jste se nakonec dostal i na AVU, byly to realistické práce ovlivněné díly Michala Cihláře. On se inspiroval zvířaty, kde jste k nim hledal témata vy?

Velmi záhy jsem sáhl do tatkovra rodinného fotoarchivu. Ten se stal zdrojem mé obrazotvornosti. Uvědomil jsem si, že pro mě nemá smysl v tvorbě dávat nějakou zprávu o naší globální situaci. Místo toho jsem začal vydávat intimní zprávu o své rodině, o její situaci, o vztazích v ní. Na akademii nejspíš viděli, že se ten chlapec před nimi fakt snaží, protože jsem byl při osobním pohovoru rozjívěný jak Sněhurka a přesvědčoval jsem je, že mě kromě umění nic nezajímá, ani literatura, natož pak sport, že od rána do večera dělám jen ty linoryty.

Vysokou jste pak ale zakončil sérií fotografií vašeho otce, které jste pouze zvětšil a pověsil na zeď. Proč vás přestalo bavit přenášet fotografie do linorytů?

Souviselo to s krizí identity, kterou jsem procházel už na gymplu. Tehdy jsem si začal vystřihávat z časopisů fotky Madonny, udělal si z toho knížku uvedenou slovy Všechno v této knize je pravda, nic jsem si nevymyslel. A následovaly báchorky o tom, kde všude jsem ji potkal, co jsme si říkali. Zkrátka jsem si z Madonny udělal imaginární kamarádku a té jsem se svěřoval. Od toho byl jen krůček k tomu takhle imaginárně přistupovat i k našemu rodinnému fotoarchivu. Výsledkem byl nápad inscenovat si své vlastní fotopříběhy.

Druhá vysoká

Po škole jste šel na civilní službu dělat sanitáře. Proč jste si vybral nemocnici?

Pro mě bylo důležité utéct z toho výtvarného světa, kde neustále řešíte jen svou kariéru v umělém světě umění, chyběla mi realita. Tak jsem si na mapě našel nejbližší špitál a druhý den šel do Vysočan za vrchní sestrou, které jsem řekl, že u ní chci jít na civilku. Ona chtěla nějaké doporučení, tak jsem ji poprosil, ať mi dá deset minut. Vytáhl jsem své portfolio, no a ukázalo se, že je to bývalá baletka, tak mě vzala. Nemocnice pro mě byla taková druhá vysoká škola.

Co vás naučila?

Disciplínu. Nejenže člověk musí vstávat a nemůže přijít do práce nalitý. Ale hlavně brzo zjistíte, že vás může potkat mesiášský komplex, nebo naopak syndrom vyhoření. Pak jsou tam samozřejmě osudy lidí, kteří tam leží, a těch, kteří za nimi chodí. Je to emocionálně hodně náročné prostředí. Mně vyhovovalo, že jsem v práci nemusel myslet na nějaké své portfolio, a když jsem přišel ztahaný domů, tak jsem si odpočinul u malování. Dělal jsem to pět let, na plný úvazek. Takový jsem si dal školní termín a dodržel ho.

V té době jste prožil období, které jste později označil za expresionistické. Měl jste ho dost spojené s alkoholem, jak jste se na tomto tenkém ledě ocitl?

Strašně se mi líbil ten lifestyle, že malujete do úmoru, magoříte u obrazu a jste zcákaný jak Křížikova fontána.

To se ale moc neslučuje s prací svědomitého sanitáře...

Nebyl jsem v nemocnici každý den od rána do večera, měl jsem třeba tři dny volno. Tak jsem si během volna hrál na bytostného malíře. Fakt jsem tomu dlouhou dobu věřil. Výstupy ale byly hrozné. Nejhorší byly ty rádoby expresionistické Čtenářky: anatomicky byly hodně svérázné, oči vypoulené, barevně úplně mimo, technicky taky.

Ale právě Čtenářky, malby čtoucích si postav, které jste potkal v nemocnici, vám v roce 2003 vynesly Cenu Jindřicha Chalupeckého.

Tam se vezly ještě mokré. A všechny se prodaly. Beru to tak, že jsem dostal Chalupeckého spíš za odvalu je vystavit. Pro mě byla expresionistická fáze slepou ulicí. Zvlášť to spojení s alkoholem bylo hrozné: magoříte, pak se chcete uvolnit alkoholem a ta prázdnota se tím ještě zvětší. Řekl jsem si, že buď přestanu pít, nebo malovat.

Zvážněl jste právě po získání Chalupeckého ceny. Souviselo to s vaším pobytem v New Yorku, který jste v rámci ceny získal?

Odjel jsem tam druhý den poté, co jsem v nemocnici skončil. V New Yorku jsem si uvědomil, že pokud budu chtít žít uměním, bez disciplíny se to neobejde. Viděl jsem totiž, jak tam všichni dřou, a když jsem se vrátil, tak pro mě začala disciplína jiného druhu.

Široká brána

Tři roky jste pak pomáhal vést výtvarné ateliéry na univerzitách v Plzni a Ústí nad Labem. Co jste se snažil svým studentům předávat?

Největší hrůzu jsem měl z toho, abych neopakoval chyby svých profesorů. Kardinální chybou je například definovat pro ně hranice toho, co je a co už není umění. Že tu bránu, kterou umění prochází, pan profesor zmenší a bude říkat, že tohle za to nestojí nebo že tohle je jenom nějaký trend. Další velkou chybou je učinit se vzácným, chodit do školy co nejméně a jen jednou za čas na konzultaci ukazovat své nevyčerpatelné charisma. Proto si nedokážu představit, že bych teď měl svůj ateliér, protože poslední dva roky jsem věnoval intenzivním přípravám nynější výstavy.

Není ale ta brána, kterou – jak říkáte – umění prochází, až příliš široká? Vždyť dnes už se pomalu kritici bojí říct, že něco už umění není.

Musí být co nejširší! Umělci nesmíte bránit v možnosti pustit se na vážno do něčeho, co dokonce ani jemu samotnému zpočátku nemusí dávat smysl. Ano, současné umění je plně nesmyslné a je to dobře. Pak je tu totiž také druhá důležitá brána. A tou je brána času, kterou musí umění projít, aby obstálo i za pár let.

Zrušili jsme si spoustu kritérií, podle kterých se dřív umění hodnotilo, ať už jde o jeho formu či obsah. Má podle vás tedy ještě vůbec smysl dnes nějak zkoušet měřit jeho kvalitu?

Řeknu konkrétní příklad. Pokud se umělec rozhodne, že na svoji vernisáž přiběhne jako maratonský běžec, tak jak to nedávno udělal po několikátýdenním tréninku Vojta Fröhlich, který doběhl do galerie Benzinka u Slaného, tak se nabízí kritéria ze sportu. Mohli bychom mu prostě změřit čas, což by ovšem byl samozřejmě nesmysl. Také bychom mohli tento akt porovnávat s podobnými umělci z historického zásobníku. Anebo ta hodnota spočívá právě jen v tom, že je člověk na chvíli součástí nepopsatelné, ale kouzelné události, která pomine.

Mluvíte o akci v prostoru polorozpadlé benzinky, kam na výstavy jezdili – než byla loni galerie zrušena – převážně umělci a jejich přátelé. Jak se má ale v prostředí současného českého umění zorientovat člověk, který není jeho přímou součástí?

Kdyby se chtěl v české scéně zorientovat třeba zahraniční kurátor, může si projít právě sítí podobných nezávislých galerií, tam najde spoustu dobrých věcí. Pokud na to bude mít dost času. A důležitým opěrným bodem jsou samozřejmě i každoroční finále Chalupeckého ceny.

Mluvíte o kurátorech. Ale může současnému umění ještě vůbec rozumět laik?

Lidé přece nemusejí všechno chápat. Spouště věcem z oblasti umění ani já nerozumím. Je to nekonečně spleť, proměnlivý příběh. Vlastně je to i téma mé nynější výstavy: to neporozumění a dezorientace jako hra bez jasných pravidel. Co způsobuje to, že obrázek s konkrétním popisem lidí uspokojuje, zatímco prázdný je děsivý? V prvním patře mé výstavy se tak může ztratit i mnoho mých kolegů. Vidím to na prohlídkách, kde musím všem sáhodlouze vysvětlovat, proč jsem to všechno na výstavě v textech nevysvětlil.

A co si myslíte o trhu se současným uměním? Za miliony dolarů se prodávají opulentně vyvedené lebky ze stříbra a zároveň i hromádky obyčejných bonbonů vyrovnaných v rohu galerie. Vidíte v tom nějakou logiku?

Myslím, že k lidem, kteří investují do současného umění, je třeba mít obdiv jaksi automatický. Pokud bych srovnal třeba trh s uměním a s auty, tak pro mě je zcela nepochopitelný a absurdní ten druhý.

Co tedy bylo hlavní náplní vaší pedagogické práce?

Z mé strany maximální podpora. Pro mě bylo důležité, aby se mí studenti nemuseli po škole hlásit na úřad práce. Zažil jsem už tolik školních hvězd! Jenže pak se jejich sociální situace naprosto změnila a spousta šikovných lidí tak najednou ztratila drajv. Podstatnou součástí mé práce proto bylo pomáhat jim jako kurátor organizovat výstavy.

Mají v tomhle mladí výtvarníci proti vaší generaci výhodu?

Dnes je úplně normální, když má student už na škole výstavu v normální galerii, a není nutné, aby vystavoval po kavárnách jako kdysi my. Jsou mnohem informovanější, a když je neosloví nějaký kurátor, tak si klidně založí vlastní galerii, což bylo v naší době naprosto nemyslitelné. Nedrží se zaprášené pravdy, že dělat umění je důležitější než vystavovat. Nemají takové komplexy jako my a prostě berou věci do svých rukou. Furt jsem s nimi v kontaktu, zato se stejně starými kolegy si moc nerozumím.

Vidíte v nastupující generaci nějaký společný rys?

Líbí se mi, že dnešní umělci jsou takoví hravější, a přitom odpovědní, stále více se objevují takzvaní koníčkáři, vynálezci nebo kouzelníci amatéři.

Nejdřív po padesátce

V Domě U Kamenného zvonu jste původně dostal nabídku udělat retrospektivu. Proč jste místo ní vystavil jen nové věci?

Retrospektiva je, jako když se přehrabujete ve vlastním hrobě. Stejně by nebylo moc co vystavit, kdybych to měl vybírat já, tak by mi stačila půlka jednoho patra. Spousta těch věcí neobstála v čase, z videí bych tam dal maximálně dvě, tři, a pak několik fotek. To by byla hodně smutná retrospektiva.

Nejste na sebe moc přísný? Někteří vaši vrstevníci už za sebou přece mají bilanční výstavy a katalogy...

Ať to nedělají! To je fakt předčasné a zbytečné. Říkat si, no vždyť dnešní osmnáctiletí studenti neviděli, co jsem dělal v roce 2003, tak já jim to naservíruji, to je přece úplně směšný důvod k retrospektivě. Retrospektiva by měla přijít až po delší době, třeba po padesátce, dřív ne. Vítek Soukup udělal ve čtyřiceti letech výstavu, která se jmenovala Posmrtná výstava. A jak to dopadlo, za čtyři roky spáchal sebevraždu. S tímhle by si člověk neměl zahrávat. ☹Jakmile začneš dělat takovéhle výstavy, tak už se dobrovolně pohrbíváš.

MICHAL PĚCHOUČEK

Narodil se 21. 2. 1973 v Duchcově. V letech 1993 až 1999 vystudoval Akademii výtvarných umění v Praze, prošel tu mimo jiné ateliérem Jiřího Davida. V roce 2003 se stal laureátem Ceny Jindřicha Chalupického pro výtvarníky do 35 let. Tři roky učil na

vysokých uměleckých školách v Plzni a Ústí nad Labem. Na trhu ho zastupuje soukromá pražská Galerie Jiří Švestka. Do 5. června mu probíhá zatím největší výstava v jeho kariéře, pod názvem Hodiny v umění je k vidění v Domě U Kamenného zvonu Galerie hl. města Prahy.

Dudlík a e-mail

24. 10. 2010, Bára Procházková

Jak se stát nepostradatelným zaměstnancem a žít život podle svého

Skryt za clonou neustále opakovaného slůvka „krize“ se do Česka nepozorovaně vetřel nový zvyk: účta firm k zaměstnancům a snaha udržet si je výhodami, o kterých se tu dříve nikomu nesnilo. Zapomeňte na mobil, auto, třináctý plat či notebook – tyhle banality už nikoho k pracovní židli nepřilepí. To, o co jde, je volnost. Lidé stále více touží po možnosti skloubit život a práci po svém a zaměstnavatelé jim to začínají dopřávat. Tedy zatím jen těm, kteří mají štěstí či objevili kouzlo, jak se stát nepostradatelným. Nicméně už brzy může „flexibilita“ padnout na nás všechny.

Pracuj alespoň chvíličku

Když většina nadnárodních firem na český trh před pár lety přišla, nabrala týmy perspektivních mladých lidí, investovala do jejich vzdělání. Z této mládeže jsou dneska vesměs třicátníci, kteří chtějí založit rodinu. „Zjistili jsme, že s tím musíme něco udělat, protože jinak ztratíme v jeden moment 40 procent lidí a je velká hrozba, že se k nám třeba už nevrátí,“ říká personální ředitelka výrobce produktů pro zdravotnictví i průmysl, firmy 3M Olga Svědínková. Vychovat jednoho obchodníka trvá podle ní přibližně rok a firma do něj investuje až statisíce korun. Takže ztratit pak takového člověka si podnik, který v české pobočce zaměstnává přibližně stovku lidí, nemůže dovolit. Výsledkem bylo, že ženám, které odešly na mateřskou – a návrat plánovaly v lepším případě za tři roky, v horším nikdy –, zavolal po roce šéf a nabídl jim, že když se vrátí zpět hned, mohou si samy určit, kolik hodin a kdy budou pracovat. „Najít dnes na trhu nové schopné lidi je čím dál těžší. My si takhle nejen udržíme provoz, ale i jejich loajalitu do budoucna,“ říká Olga Svědínková, která nakonec sama po porodu syna Adama před dvěma lety svou vysokou manažerskou pozici začala „sdílet“ s kolegyní.

Jobsharing, neboli obsazení jednoho pracovního místa dvěma střídajícími se lidmi, je původně americký a západoevropský vynález na snížení nezaměstnanosti. V Česku jej firmy zavádějí pro své lidi, kteří na plný úvazek nemají čas a podnik je přitom nechce ztratit.

„Když se mi narodilo druhé dítě, byla jsem v podstatě připravená, že doma zůstanu celé tři roky, protože jsem si nedokázala představit, jak zvládnout rodinu a tehdejší pracovní nasazení,“ vzpomíná právnička telekomunikační firmy T-Mobile Klára Novotná. Když jí však po roce na mateřské šéf nabídl časově flexibilní místo sdílené ještě s jinou maminkou, kývla na to. „Peníze jsme sice nepotřebovali, ale mezi přebalováním a návštěvou hřiště mi zbyl čas pro právo, které mě zajímá profesně,“ vysvětluje svůj motiv.

V T-Mobile už tuto nabídku dostaly i další kolegyně. Průměrný věk téměř tří tisíc zaměstnanců je 31 let, a proto firma musela začít vymýšlet novou strategii, aby najednou nepřišla o velkou část zkušených zaměstnanců. Ženy na sdílených pozicích v různých firmách už mezitím vymyslely různé způsoby, jak si práci zorganizovat. Některé mají společný e-mail a čtou si odeslanou poštu, jiné se jednou za týden setkávají a agendu si předávají osobně nebo si zapisují podrobný protokol vyřízených věcí. Jobsharing, v zásadě dva poloviční úvazky na jedné pozici, ovšem nabízí několik výhod pro obě strany. „Když jsem na dovolené nebo když jsou děti nemocné, je tu za mne rychlý zástup a pozice je vždy obsazena na sto procent. Navíc mám někoho, s kým právní případy můžu konzultovat,“ říká právnička Novotná.

Nápad k nezaplacení

Většina tuzemských firem se zatím takovým novinkám brání. Říkají, že je jobsharing pro ně moc drahý, protože by museli vždy platit dvoje vybavení. „*A navíc by manažery stálo víc času a energie sdílené pozice koordinovat,*“ shrnuje manažerka společnosti **Gender Studies** Nina Bosničová zkušenosti z rozhovorů se zástupci firem. Jenže dříve nebo později na takové způsoby zaměstnávání budou muset přistoupit všichni. „*Dnes zaměstnance už nenadchnete, když mu nabídnete pětistovku k platu navíc, stále důležitější je ale spojení soukromého a pracovního života,*“ říká sociolog práce z Karlovy univerzity Pavel Kuchař. Když počátkem 90. let překládal s kolegy jeden dotazník z Velké Británie, pozastavili se tehdy nad seznamem výhod, které britští zaměstnavatelé svým lidem nabízeli. Mezi benefity bylo i penzijní připojištění a docenti z Karlovy univerzity to původně považovali za chybu v překladu. „*Nebylo nám jasné, proč by měl zaměstnavatel mít něco společného s penzijním připojištěním zaměstnance. Dnes už je to běžné i u nás,*“ říká Kuchař.

Vývoj tedy jasně ukazuje, že od zaměstnavatele budeme v budoucnu dostávat namísto materiálních výhod spíše zaplacené školné, různé pojistky, vzdělávací kurzy – nebo větší pružnost pracovního času. Podle sociologa práce Ulricha Becka je právě flexibilita nejdůležitějším pojmem na pracovním trhu budoucnosti. Jenže, dodává Beck, pro každého bude toto slovo znamenat něco jiného. Pro vyvolenou skupinu vysoce kvalifikovaných lidí to bude volnost naplánovat si pracovní dobu podle vlastních představ, pro většinu to bude naopak znamenat, že budou muset být flexibilní tak, jak se to bude firmě hodit. Když bude po produktu poptávka, budou muset zaměstnanci pracovat přesčas, když se ale prodávat nebude, znamená to nucené prázdniny.

„*Budoucností jsou kreativní zaměstnanci, kteří umí samostatně přemýšlet,*“ říká Ulrich Beck. Podle sociologů se ale samostatnost, tvořivost a kreativita jen obtížně vyučují a nejsou to jen samotné školy, které nám mohou vystavit lístek na vstup do beckovské skupiny vysněných – a péčí obklopených – pracovníků budoucnosti. Náskok by měl mít ten, kdo bude ochoten učit se i v praxi. „*Musíte si to prostě prožít. Proto by všichni například měli začínat na těch nejnižších pozicích a vypracovávat se nahoru. Zaměstnávání těch nejlepších odspoda nemusí být mrhání, naopak je to pro ně často nejlepší investice,*“ shrnuje odborník na trh práce z Masarykovy univerzity v Brně Tomáš Sirovátka. A to je koneckonců dobrá zpráva pro všechny, protože to vypadá, že každý, kdo si chce své pracovní podmínky určovat sám, má na moderním trhu práce cestu ke svému záměru otevřenou.

Jen před tím varuji

22. 8. 2010, Marek Švehla

I kdyby teď premiér Petr Nečas řekl, že si všechno rozmyslel, má za sebou Roman Joch týden, který sotva může nazvat promarněným. Po demonstraci proti jeho osobě před Úřadem vlády teď o něco víc lidí ví, kdo je on sám, jeho think tank a názory, které má v popisu práce šířit v českém prostoru. Premiér si ale nejspíš nic nerozmyslí a pan Joch zasedne od září ve sboru Nečasových poradců – i se svojí pověstí člověka, jehož provokativní postoje nadzvedávají ostatní ze židlí.

I vaši názoroví stoupcí v Lidových novinách píší, že jste provokatér. Vadí vám to?

Provokatér v dobrém slova smyslu jsem, rád provokuji lidi k přemýšlení.

Tam nebylo psané „provokuje k přemýšlení“, to bylo spíš myšleno v negativním smyslu.

Nevím, jestli slovo provokatér má nutně jen pejorativní kontext. Anglicky znamená podnitit něco nebo přimět k něčemu.

Minulý týden se proti vám konala demonstrace. Vadí vám tohle?

Považuji za normální, že jako člověk, který dlouhá léta publikuje své názory, některé lidi potěším a jiné pobouřím. Jen mě trošku zarazily dvě věci. Nikdy předtím v České republice nebyla tak zuřivá reakce u nominace na post poradce, to znamená neexecutivní funkci, kde bude člověk pouze říkat názor, bude-li dotázán. Zadruhé, že ti lidé nepřišli s pozicí pro nějaký ideál, o kterém by mohla být diskuse. Vymezili se pouze proti osobě, byly to útoky extrémně ad persona. To mě zaskočilo.

Ukázal se nějaký váš názor z poslední doby jako omyl?

Velice bych se divil, kdyby tomu tak nebylo. Například jsem byl přesvědčen, že česká veřejnost jako celek pochopí užitečnost protiraketové obrany, a to jsem se mýlil.

Napsal jste také, že prezident Bush ml. měl v Iráku zavést diktaturu. Pořád si to myslíte?

Ano, myslím. Cesta Iráku ke stabilní, demokratické společnosti měla být podobná jako v Japonsku. Po jeho porážce v roce 1945 existovalo asi pět let něco, co můžeme nazvat hegemonií nebo diktaturou generála McArthur. Jejím cílem bylo připravit japonskou společnost zničenou válkou na to, aby demokratické instituce mohly fungovat.

I v Iráku by určité intermezzo v rozsahu pěti šesti let stabilizovalo situaci, zajistilo bezpečnost a umožnilo rozkvet občanské společnosti. Rychlým předáním moci Iráčanům nastal frakční boj, vyřizování si účtů.

Jste zastáncem preventivního útoku na Írán?

Ta otázka je stejná, jako kdybyste se mě zeptal, jestli jsem stoupcem zásahu Malajsie proti pirátům ve východní Africe. To není otázka, na kterou já nebo kdokoli v ČR může mít jakýkoli vliv. Ale abych vám neunikal: můj názor je ten, že íránský jaderný program je velice

nebezpečný a nevyzpytatelný. Nedovedeme předem odhadnout, nakolik chce íránská vláda používat zbraně pouze na odstrašení útoku proti Íránu, nebo na hegemonickou politiku v regionu. Proto pokud země, které v regionu žijí – především Izrael –, íránský jaderný program považují za své existenční ohrožení a rozhodnou se zasáhnout, my nemáme morální právo je za to kritizovat.

Dá se čekat, že premiéra členské země NATO a EU se někdo zeptá, co si o problému myslí. Co mu bude radit?

Doporučil bych premiérovi, aby ČR byla loajální vůči svým smluvním a tradičním spojencům – jako je Izrael. To znamená neodsuzovat, ale ani vojenský útok nijak nevítat.

Mezinárodní politika je váš obor. Proč jste ale přijal pozici poradce pro lidská práva? Co chcete v této oblasti v Česku změnit?

Především to není exekutivní pozice, nemůžu aktivně nic měnit. Budu pro premiéra vypracovávat analýzy k návrhům zákonů. Můžu také říct svůj názor, pokud na něj budu dotázán. Můj názor je ten, že lidská práva jsou primárně naše svobody. K jejich ochraně máme dva vynikající zákony – Ústavu ČR a Listinu základních práv a svobod. Co mi přišlo nešťastné za poslední roky, byl trend vidět pod lidskými právy jakási privilegia pro členy skupin.

Dochází dnes v Česku k systémovému porušování lidských práv?

No, každý násilný zločin je porušením lidských práv. Z hlediska režimu, českého státu k výraznému porušování lidských práv nedochází. Jsou tu menší iritace, něco, co lidem znepříjemňuje život. Uved'me nešťastný příklad z poslední doby – ona povinná sexuální výchova: přece v názorově pluralitní společnosti, kde lidé vyznávají rozdílná pojetí sexuální morálky, je správné, aby rodiče mohli své děti vychovávat v sexuální morálce podle svého přesvědčení. Kdyby se vnucoval jeden morální názor všem, půjde o celkem závažné porušení lidského práva, a to práva lidí na svědomí.

Říkáte, že k systémovému porušování lidských práv u nás nedochází. Ani v případě romské menšiny o ničem nevíte?

Tento stát nehodlá porušovat práva žádné etnické menšiny, problém romských občanů je podle mě sociální. Je to nutno řešit sociálně, poskytnout romské komunitě možnost stejně kvalitního vzdělání, jako mají ostatní děti.

Zaujala vás v posledních letech nějaká analýza týkající se situace českých Romů?

Jeden z nejrozumnějších přístupů má Člověk v tísni, to znamená pomáhat konkrétním rodinám. Nesprávné mi přišly příliš silné odsudky ve smyslu, že romští občané jsou českým státem systémově diskriminováni.

Čím to, že americká vláda pravidelně kritizuje přístup českého státu k Romům, zatímco o sexuální výchově nic nepíše?

Práva rodičů zatím nebyla pošlapávána nebo zničena, tady jsme mluvili pouze o jedné nešťastné iniciativě. Problematika romských občanů v ČR je společensky sociálně

nejcitlivější, a proto získává největší pozornost. Možná bych řekl, že to pojetí, které zastávají tvůrci oné americké zprávy, odpovídá spíše představě práv coby kolektivních privilegií, koncepce, která podle mě není nejsprávnější.

Znáte nějaké analýzy k romské problematice, například od sociologa Ivana Gabala?

Nejsem obeznámen se všemi jeho analýzami, on jako sociolog mi přišel vždy jako velice dobrý odborník, který problémy společnosti popisuje věcně.

Nemáte pocit, že vás jako poradce pro lidská práva neznalost důležitějších zpráv o největší české menšině poněkud znevýhodňuje?

Nemůžete očekávat, že člověk čte každou analýzu, která byla v ČR vyprodukována k nějakému velice specifickému problému. Konkrétně pokud mluvíme o romské menšině, tak ve středu mám schůzku s lidmi z Člověka v tísni, aby mi řekli svůj názor.

Já netvrdím, že máte číst všechno. Ptám se, z čeho čerpáte své informace.

Mými přáteli v ODA byli Viktor Dobal a poslanec Radim Špaček. Pan Dobal byl za Klause náměstkem pro záležitosti menšin a jeho přístup mi byl velice blízký – řešení konkrétních problémů, a ne proklamativní gesta. Pozice Radima Špačka byla integrovat romské děti do běžných škol. To mi bylo nejbližší.

To už je třináct let. To nejsou nejčerstvější informace vzhledem k tomu, jak dnes kritizujete Kocába za jeho názory a jak suverénně o situaci Romů mluvíte.

Mám jasný názor na to, co jsou práva a svobody, nemám jasný názor na konkrétní řešení všech sociálních aspektů všech komunit v ČR.

Říkáte, že nedochází k systémovému porušování lidských práv Romů. Takové tvrzení bych čekal maximálně od člověka, který má situaci zmapovanou...

Co rozumíme pod systémovým porušením práv českých romských občanů? Jsou nějaké zákony, které jsou protiromské? Jsou Romové kvůli svému původu diskriminováni, nebo je jim znemožněn přístup k důležitým funkcím? Toto by bylo systémové porušení lidských práv.

Jedna věc jsou zákony a druhá jejich realizace. Co si myslíte o přijímání Romů do zvláštních škol? Proč se to děje v tak velkém počtu?

No z důvodů oné sociální deprivace. U romských dětí je schopnost výuky v běžných školách malá, proto se dávají do zvláštních škol. Nezvádají učivo, ale není to vina těch dětí, je to vina sociálního prostředí.

Jak víte, že nezvládají učivo? Ony tu možnost zvládnout učivo ani nedostanou, jdou hned do zvláštní školy.

To je ta chyba. Neznám případ všech konkrétních romských dětí, můj názor je, že pokud ČR jako svobodná země má být společností rovných občanů, je nutná integrace romské menšiny do většinové společnosti. A má začít samozřejmě poskytováním kvalitního vzdělání.

To je poučka, na které byste se shodli s každým tajemníkem krajského výboru KSČ v roce 1980. Problém ale je, že tu máme dvacet let demokracie a integrace se nekoná. Experti Člověka v tísní vám řeknou – mají na to vlastní průzkum –, v jakém množství romské děti odcházejí do zvláštních škol. Evidentně je za tím systémové selhání a otázka je jaké.

Nejde o poučky, jde o to, co je správné. Jestli integrace, nebo segregace, a podle mě integrace. A představa, že stát je schopen všechny křivdy minulosti vyřešit za jedno funkční období, je nerealistická, je iluzorní, je utopická.

Polemizujete s něčím, co nikdo netvrdí. Nikdo nemluví o jednom volebním období.

Jen chci říci, že od státu a obecně od státní moci je nutné očekávat realismus. Ne že vyřeší všechny sociální problémy, všechny problémy týkající se předsudků jedněch lidí vůči druhým. Nevyřeší, ale má se snažit řešit to, co může. Varuji před přílišnými očekáváními.

V Česku se ve větší míře než jinde v Evropě odebírají děti z chudých rodin do sociální péče. Ani tady nejde o porušování lidských práv?

Opět bychom tu museli každý případ řešit individuálně. Můžu vám říct svou presumpci: stát by měl zasahovat do vnitřních záležitostí rodiny co nejméně. Státní zásah je ale nezbytný, pokud je dítě v daném prostředí ohroženo na životě, zdraví nebo přirozeném vývoji.

Myslíte si, že české děti jsou ohroženy na životě a zdraví víc než třeba německé děti?

Ve zvětšené míře ne, řekl bych stejnou mírou.

Takže když v Česku dochází k častějšímu odebírání dětí z chudých rodin, je to systémový problém, nebo není?

Nemusí být systémový, může být dán rutinou nebo zvyklostí úředníků.

Kritizujete Michaela Kocába za to, že se snaží menšinám přiřknout skupinová práva místo toho, aby řešil otázku osobních svobod. Jaké skupinové právo chce přiřknout Romům?

Toto byla jedna z námitek. Ale ani ne tak proti záměrům pana Kocába, ale kvůli tomu, že vyvolal dojem, že lidská práva v České republice rovná se otázka romské menšiny.

Ale zmínil bych jiné věci. Tady jsou mnohem zásadnější problémy, které mi leží na srdci. První je tzv. postlisabonská strategie, aby do roku 2010 počet dětí v jeslích činil v Evropské unii třiatřicet procent.

Promiňte, ale ptal jsem se, jaká skupinová práva chce Kocáb přiřknout Romům?

Toto je prostě nešťastné, aby stát stanovoval, jaké procento dětí má být v jeslích.

Jaká skupinová práva chce Kocáb přiřknout Romům?

V televizi se mě ptali, zda je romská menšina privilegovaná, nebo diskriminovaná, a já jsem odpověděl, že z hlediska zákonů není ani jedno ani druhé. Že pouze zaznívají názory – a nechci to nutně asociovat s panem Kocábem, ale s mnohými intelektuálními pozicemi, kterým je on blízký –, které jsou v Americe známé pod pojmem „affirmative action“, a ty se domnívají, že by bylo rozumné skupinová privilegia pro menšiny zavést. My to zatím nemáme a já si myslím, že by to nebylo rozumné.

V televizi jste také kritizoval Kocába, že měl raději hájit práva daňových poplatníků a svůj úřad na to konto zrušit. Jak to souvisí s lidskými právy?

První věc je, že přece lidská práva nejsou jen práva vymezená určitou skupinou lidí. Například velkou většinou jsou daňoví poplatníci. Přitom málokoho napadlo, že lidská práva posílíme i tak, že zeštíhlíme státní správu. Napadlo to už konzervativní britskou vládu Johna Majora. Ušetřené peníze se pak můžou využít na něco užitečnějšího nebo se přímo vrátí daňovým poplatníkům.

Takže existence Kocábova úřadu je v tomto případě porušením lidských práv?

Ne, existence žádného úřadu není porušením lidského práva. Ta úvaha měla vést k zamyšlení, které úřady jsou naprosto nezbytné, abychom je platili z peněz daňových poplatníků. Ta otázka zní: Kdybychom peníze z těchto zrušených úřadů vrátili daňovým poplatníkům, vedlo by to ke zvětšení lidské svobody? Podle mě ano, protože lidé by dostali prostředky navíc, které by mohli vynaložit podle své volby.

Je naprosto nezbytný úřad poradců premiéra?

Když se zeptáte, zda je „naprosto nezbytný“, tak samozřejmě není.

Sám jste to tak řekl.

Aby vláda byla kompetentní nebo si vůbec mohla vytvořit názor, potřebuje určité poradní sbory. Když se tedy zeptáte, jestli jsou nezbytní „naprosto“, tak nejsou, ale kvalita demokracie je nižší. Ta úvaha by tedy měla znít: Co ještě je uvážlivé, rozumné?

Úřadu zmocněnce pro lidská práva jde také o to, aby demokracie byla kvalitnější. Zákonné páky, které máme k dispozici, totiž ke spravedlnosti nestačí.

To je legitimní diskuse, zvážit praktický přínos toho kterého úřadu. A můj názor je ten, že soudy jsou naprosto nezbytné a že když někde posílit státní správu, pak to mají být v případě vymáhání zákonnosti spíše soudy než specifické úřady. Skutečným zmocněncem pro lidská práva je ústava. Prakticky má tedy být zmocněncem pro lidská práva každý státní úředník, každý soudce, každý zákonodárce. Ale opět – to je názor, který nemusíme sdílet.

V poslední době jste kritizován za článek, v němž přemýšlíte o systému reprezentativní vlády. Jako přechod od bankrotující demokracie předpovídáte pravicovou diktaturu. Jak by k ní mělo dojít?

Ten článek je filozoficko-politická úvaha, dialog psaný pro studenty, který by je měl vést k přemýšlení o tom, jaké jsou možnosti demokracie. Netvrdím tam přece, že máme opustit demokracii, zrušit všeobecné volební právo.

Varuji před tím, že demokracii za určitých okolností můžeme ztratit a zanikne. Když se podíváte na teoretiky demokratického konstitucionalismu – Madisona, Montesquieua, autory americké i české ústavy, jako byl profesor Čermák, tak vám řeknou, že udržet demokratickou vládu je obtížné. Pokud by většina začala vládnout nezodpovědně, porušovala práva menšin, lidská práva, nebo si dokonce usmyslí, že může dělat cokoli – třeba utrácet peníze, které nemá –, je to dlouhodobě neudržitelné a demokratická forma vlády zanikne.

Vy jste tu pravicovou diktaturu označil za pozitivní řešení.

Ano, je to nejméně špatné řešení ve stavu, kdy dojde ke zkolabování demokracie, i když vhodnější termín by byl „autoritativní režim“. Klasický případ byla francouzská situace v roce 1940. Francie prohrávala válku a většinový názor Francouzů byl předat moc maršálovi Petainovi a kapitulovat před nacismem. To bylo demokratické rozhodnutí a zanikla tím třetí republika. Generál Charles de Gaulle ale odmítl a vypověděl poslušnost legitimní vládě, založil hnutí Svobodné Francie a na územích, kde se k němu přidali, vládl autoritativně. Vládl tak ale, jen dokud svoboda všech Francouzů nebyla dosažena, a pak opět předal vládu.

Součástí úvahy bylo i to, že byste ženám s méně než dvěma dětmi odebral volební právo. Zdá se, že tohle téma vám leží v hlavě – ženy, které ve společnosti neplodí dost dětí.

Opět – to bylo jen zamyšlení, které je samozřejmě v rozporu s naším ústavním právem. Učil jsem studenty, jak demokracie může zaniknout. Dříve lidé vymírali v důsledku nemocí a válek, ale nikdy nenastal přirozený demografický kolaps. Pokud jsme ale typ dobré a blahobytné společnosti – a já jsem o tom přesvědčen –, pak mi přijde smutné, že lidé, kteří považují tuto formu společnosti za dobrou, se o ni nechtějí podělit se svými potomky. Mají vůli nemít potomky, což je samozřejmě jejich legitimní právo. Pouze jsem z toho smutný.

Plus byste je za to penalizoval.

Nepenalizoval bych je. Pouze bych tyto rodiny – nejen ženy – v kritické situaci demografického kolapsu povzbudil, aby měly více dětí.

Kdybich byl homosexuál, co by mě čekalo ve světě, kde se vláda řídí radami Romana Jocha?

Kdybich já byl homosexuál, tak bych si především uvědomil – a jako heterosexuál si to uvědomuji –, že žiji ve společnosti, která mou svobodu a důstojnost chrání dokonale. Nejsem perzekvován, a proto bych si měl takové společnosti vážit a považovat ji za unikátní.

V čem vás jako odpůrce větší vstřícnosti k homosexuálům ohrožuje registrované partnerství?

Nepovažuji ho za nezbytné.

Na základě jaké zkušenosti jste tu „nezbytnost“ posuzoval?

Posuzoval jsem to jako každý občan, který může mít názor na jakýkoli nový zákon. Nakonec ale zvítězila většina, jež byla přesvědčena o jeho užitečnosti, a tak je to v pořádku. Ten zákon nikomu neubírá práva, nikoho neohrožuje. Můj osobní názor byl ten, že rodinné prostředí, v němž přicházejí na svět občané státu, by mělo mít speciální ochranu. Takže to není tak, že

bych si myslel, že registrované partnerství homosexuálních párů někomu ubližuje. Pouze jsem v tom neviděl pozitivní přínos a vedl jsem se zásadou, že pokud není potřeba nový zákon, mělo by to zůstat při starém. Ale ten zákon, jak je vidět, nezpůsobil nic zlého a mnoha lidem pomohl.

Zkusme se na to podívat obecně. Na jedné straně se domáháte, aby byly vyslyšeny vaše obavy ohledně sexuální výchovy, a na druhé straně odmítáte obavy nebo žádosti homosexuálů o to, aby mohli dostat informace o nemoci člověka, s nímž žijí nebo vychovávají dítě. Stavíte se tím do role člověka, který ostatním určí, co je pro ně správné.

Stavím se do role člověka, který na to má názor. Jsem přesvědčen, že to není otázka zásadních práv. Je tady ale ještě jiná obava: zákonem o registrovaném partnerství se zpochybnilo, že stát privilejuje pouze takové soužití, kde jsou muž a žena monogamní. A když jsme zpochybnili to, že pohlavnost je důležitá pro fungování demokracie, státní podporu, tak proč nezpochybnit počet dvou lidí v jednom svazku?

O takové právo se nikdo nehlásí.

Vy nečekáte, že tady bude žít brzy spousta lidí muslimského náboženství? Já to čekám.

Tak o tom diskutujme, až se o takové právo někdo bude hlásit.

A budete vy pro uznání vícečetných svazků?

Řešme to, až to nastane. Proč máte vy a vaše manželka ve svých textech takovou potřebu karikovat názory feministek?

Považuji je za nerozumné a někdy i nebezpečné, navíc ti lidé si nebezpečnost a nerozumnost svých názorů neuvědomují. V případě **Gender Studies** mé ženě Janě vadily dvě věci: Zaprvé tendence některých paní a slečen považovat jejich názor za typicky ženský, což je nesmysl. Jde o jakýsi mediální imperialismus – prohlásit svůj názor, který je legitimní, za názor všech žen. Pak je druhá tendence: prohlásit o ženách, jež takový názor nesdílejí, že to nejsou ženy, ale nějaké utáhlé pipky, které jsou doma u plotny. Je to strašně urážlivé.

Kdo tohle z Gender Studies řekl? Její členky si obvykle stěžují na nedostatek rovných příležitostí. Proč vás to tak rozčiluje?

V jednom ze známých komentářů v roce 2008 v americké kampani napsala profesorka práv z Chicaga: A největším pokrytectvím Sarah Palinové je, že předstírá, že je vůbec žena.

Názorem paní z Chicaga obhajujete vaše útočné články proti českým feministkám?

Já vám ilustruji názor, který tento genderový typ feminismu zastává. A má žena má na to prostě jiný názor.

Proč ale cítí potřebu někoho ironizovat?

Narodil se v Banské Bystrici na Slovensku. Vystudoval medicínu na 1. lékařské fakultě UK v Praze. V letech 1994–1996 byl zahraničním tajemníkem Občanské demokratické aliance. V roce 2003 se stal výkonným ředitelem Občanského institutu. Přednáší na Národohospodářské fakultě Vysoké školy ekonomické a na soukromé vysoké škole Cevro institut. Minulý týden ho premiér Nečas jmenoval svým poradcem v oblasti lidských práv a zahraniční politiky. Roman Joch je autorem několika monografií, odborných studií a článků. S manželkou Janou má dcery Janu Marii, Viktorii a syna Norberta Romana.

Lady Gaga a její malá monstra

16. 5. 2010, Pavel Turek

Příběh, který se ve 21. století neměl stát

Rok 2009 by si mohl říkat rok popu. Pohřbil Michaela Jacksona, aby zároveň stvořil naprosto nové monstrum slávy: její jméno zní Lady Gaga. Od prvních článků, které upozorňovaly na čerstvé jméno hodné pozornosti, stačilo pouhých dvanáct měsíců, aby se zrodila největší popová hvězda současnosti a zároveň nejméně pravděpodobný interpret v novém tisíciletí.

Latexová královna

„Ačkoli se pohybuje na velkém pódiu, beze zbytku jej ovládá, její vystoupení jde od srdce, je jedinečná,“ napsal v recenzi na aktuální koncertní turné s názvem Monster Ball britský deník The Times. Se stejným teatrálním programem, v němž Lady Gaga vystřídá dvacítku kostýmů a odehraje skladby ze svého debutu The Fame a rozšířené verze The Fame Monster, se zastaví 17. listopadu i v Praze.

„Ona není pouhá popová zpěvačka, je umělkyně. Sama je uměním. Je jako socha,“ píše o zpěvačce v dubnovém vydání časopisu Time někdejší ikona popu osmdesátých let **Cyndi Lauper**. **Lady Gaga** patří podle časopisu Time mezi pět nejvlivnějších lidí dneška a v kategorii umělců zaujímá čelné místo, čtyřadvacetiletá dívka za sebou nechává oscarovou režisérku Kathryn Bigelowovou i moderátora nočních talk show Conana O'Briena. Žádné rekordy pro ni nejsou nepřekonatelné. Na to, aby dostala na špičku amerického žebříčku Billboard's Pop Songs ohromujících šest singlů, potřebovala pouhých čtrnáct měsíců. Úctyhodné, když uvážíme, že dosud vydala pouze jedno a půl alba. Ocitla se tak okamžitě na stejné úrovni jako Mariah Carey a Beyoncé, které ovšem na to samé skóre čekaly dvanáct, respektive sedm let.

Ponechme nyní stranou, nakolik je Lady Gaga uměním, z hlediska populární kultury představuje podstatně větší rozměr, že se z ní stalo univerzální téma. V hudebních kruzích se vedou diskuse o tom, kolik IQ se vlastně ukrývá v jejích skladbách, předmětem sporu bulváru se zase stalo její pohlaví a genderová ambivalence, módní časopisy nenechají na pokoji její kreace: ať už si dá do vlasů místo natáček prázdné plechovky nebo se na audienci k britské královně oblékne do červené latexové róby, vždy na sebe strhne pozornost tisku. Paprskům, jež Lady Gaga vysílá, nelze uniknout.

Melodická substance

Nebudou žádné další globální hvězdy, hudební byznys kolabuje, předpovídá se v analýzách už několik let. Mainstream se otřásl, ztratil moc ovlivňovat světový vkus a diktovat trendy. Dorostli jsme do časů, kdy si kapely a sóloví interpreti pomalu budují publikum na virtuálních komunitních sítích. Nikdo z publicistů pronášející podobné soudy by si proto na sklonku roku 2008 nevsadil na to, že zde ještě existuje prostor pro popovou superstar, která je vytvořená, stylizovaná a uvedená na trh přesně podle vzorů zlaté éry osmdesátých let. Nic není internetové představě budování kariéry vzdálenější než Lady Gaga. Klipy, fotografie, turné a propagace počítají s obřími investicemi a nutno dodat, že vydavatelská firma Interscope (odnož Universalu) v tomto ohledu odvádí špičkovou práci a poskytuje luxusní rozpočty. Vždyť některé její klipy jako Paparazzi nebo novinkový Telephone mají v nezkrácené verzi takřka deset minut, takový komfort býval běžný u Jacksona. Ale nebylo tomu tak od začátku, Lady Gaga neznamenal pro Interscope nejprve nic exkluzivního. Vedení zbystrilo, až když

se její singl Just Dance s víceméně nízkorozpočtovým klipem stal nečekaným číslem jedna v australské, švédské a kanadské hitparádě.

Na rozdíl od jiných prefabrikovaných hvězd tato excentrická odpadlice z prestižní newyorské Tisch School of the Arts začínala jako skladatelka hudby pro jiné interprety. Stefani Germanotta, jak zní občanské jméno Lady Gaga, zásobovala písněmi Britney Spears, znovu obnovené New Kids on the Block, Fergie nebo Pussycat Dolls. Gaga se nestala zpěvačkou, protože by dobře tančila, vypadala nebo měla fenomenální hlas, ale čistě z důvodu, že se umí popovou skladbou vyjádřit jako autorka. Ostatně je podepsaná pod každou ze svých písní, což je v komerčním žánru nebývalá výjimka. Má cit pro jednoduchý popěvek, chytlavý slogan i ucho vycvičené na moderní aranže. Že její skladby nesou silnou melodickou substanci, vyvstane, jakmile se o jejich cover verzi pokusí jiní zpěváci – s hitem Poker Face si na loňském turné například zahrávali crossoverová Faith No More. Samozřejmě když Gaga tvrdí, že její vzory jsou Bowie nebo Warhol, tak dalece přehání. Také si zahrává s genderovou nevyhraněností a je fascinovaná slávou, ale na rozdíl od obou uvedených tvůrců postrádá hledačskou odvahu. V její hudbě není nic avantgardního ani podvratného, v lepším případě připomíná ozvuky osmdesátých let a kapely jako Visage nebo Human League, v horších okamžicích se blíží europopu devadesátých let.

Demokraticky zvolená popstar

Cindy Lauper trefila hřebíček na hlavičku, když Lady Gaga přirovnala k soše. Zatímco se jiné populární zpěvačky jako Pink, Britney Spears nebo Christina Aguilera pokoušejí ve své prezentaci naplňovat stereotypizované sociální role a hrají si na lolitky, rebelky, slušňačky nebo prostopášnice, Lady Gaga pochopila během jediného roku to, na co Madonna potřebovala celá osmdesátá léta. A sice, že pokud chce svůj úspěch zpečetit, musí samu sebe představit jako značku, dílo nebo atrakci.

Podíváte-li se dnes na debutový klip Just Dance pojednávající o opilecké euforii na klubovém večírku, představuje Gagu jako obyčejnou dívčinu, která se ráda odváže. Ale již v následujícím videu Poker Face se předvádí jako nedosažitelná persona, která nepatří do reality všedního dne. V tom je Gaga opět mimořádně staromódní, moderní interpreti se běžně předhánějí v tom, kdo bude svým fanouškům blíž. Komunikují s nimi, nabízejí bonusové skladby zdarma, u Lady Gaga nic takového nehrozí, k hvězdnému efektu patří nedostupnost a střežený kult osobnosti. Fanoušky důsledně a infantilně oslovuje „má malá monstra“.

Přesto existuje jeden podstatný rozdíl mezi ní a Madonnou. Madonnu vytvořila média dvacátého století: nezáleželo, jestli ji člověk měl rád nebo nenáviděl, její přítomnosti nešlo uniknout. Madonna byla vybrána pro fanoušky, zatímco fanoušci zvyklí na nová média si vybrali Lady Gaga sami, píšou v eseji pro server Popmatters Rachel Rosenfeltová a Jennifer R. Bernsteinová. Lady Gaga tak podle nich je první demokraticky zvolenou popstar. Tento argument potvrzují výsledky komunitního serveru Last.fm, který dokáže monitorovat posluchačské zvyky svých více než 40 milionů aktivních uživatelů ve dvou stech zemích. Lady Gaga byla absolutně nejposlouchanějším hudebníkem roku 2009.

Podstatou masové populární kultury je, že vytváří symboly, které jsou srozumitelné a známé většině společnosti, díky nim vzniká pocit společné zkušenosti. I když někdo neviděl Avatara nebo nečetl Harryho Pottera, nemůže se vymanit z toho, že žije v prostředí, které uvedená díla zásadně ovlivňují. Ilegální stahování však hudební průmysl zdecimovalo natolik, že ztratil schopnost vytvářet silný univerzální mainstream. Posluchači se na internetu rozdrobili do

menších specializovaných fanouškovských skupin, což mimoděk vytvořilo hlad po skutečné hvězdě.

S Lady Gaga se do hudby po dlouhé pauze znovu vrátil interpret, který funguje podobně jako esperanto. Stal se z ní nejjednodušší a obecně sdílený odrazový můstek pro debaty o kvalitě popu, stavu současné hudby, kultuře spektaklu, bisexualitě nebo **genderu**. Možná je to podstatnější, než že se na její skladby dá dobře tančit.

LADY GAGA

*Narodila se v roce 1986. Začala sólově vystupovat pod svým občanským jménem Stefani Germanotta. Později působila jako autorka skladeb pro Britney Spears či Fergie. Jako Lady Gaga vydala v roce 2008 album *The Fame*.*

Právo na slast

17. 1. 2010, Bára Procházková

Neodolatelné kouzlo feministické pornografie je tady

Český sexuální průmysl si zvyká na nový termín. Do médií pronikají rozhovory s režisérkami filmů, označovanými jako feministické porno, na podzim se rozjel první místní internetový obchod zaměřený přednostně na ženy, stejnou klientelu má v edičních plánech hned několik nakladatelství. Ve světě se porno pro ženy točí už dvacet let, do Česka přichází právě teď, a přestože nikdo nepředpokládá revoluci, něco se mění. Feministky, pohybující se na akademické půdě, si od nového proudu slibují pohyb na cestě k větší rovnoprávnosti. Fakt je, že zatímco politika a byznys pouští do svého středu ženy jen velmi zvolna, obchod se sexem předsudky rychle ztrácí.

Dvě scény

U dveří zvoní pohledný poslíček s pizzou. Otevírá mladá žena, která právě vylezla ze sprchy a má na sobě jakoby náhodou jen ručník, podvazky a lakované boty na vysokém podpatku. Zatímco hledá peníze za zaplacení donášky, muž si ji přitáhne k sobě se slovy, že může zaplatit i jinak. Žena beze slova dělá všechno, co jí muž přikazuje a přitom se neopomene podívat co chvíli s vyšpulenými rty dlouze do kamery. Na záběrech nesmí chybět orální sex ani detailní záběry mužské ejakulace.

Pokud by tuto osvědčenou etudu sexuálního průmyslu točila feministka, vypadalo by všechno jinak. Akci by měla pod kontrolou žena, setkání by se nekonalo pouze na sedačce, ale bylo by součástí delšího příběhu a film by nekončil vyvrcholením muže, ale rozhovorem obou partnerů.

Na široké paletě od erotické romantiky až po hardcore porno platí, že sex pod taktovkou ženského týmu by neměl obsahovat žádné modely orientované výhradně na uspokojení mužského ega. „*Dlouho se nám vtoukalo do hlavy, že scénář sexuálního aktu je výhradně na mužích,*“ říká Libuše Konopová, která si loni otevřela internetový obchod s feministickým pornem: „*Ted' je s tím ale konec. Stejně jako se ženy dostávají do mužského světa v oblasti běžného byznysu, zabydlují se i v pornoprůmyslu.*“

Erotické filmy pro ženy nejsou ve světě žádnou novinkou. Navazují na feministické hnutí přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, které po dlouholetém odmítání pornografie coby ponižování žen reagovalo na nezastavitelný pornoprůmysl vlastní výrobou. Tento krok sice feministky rozdělil na dva tábory, nicméně podle počtu prodaných nosičů je zřejmé, že si na trhu našel příznivce. První ženou, která odmítla v branži sloužit mužským kolegům, byla pornoherečka a filmová producentka Candida Royalle. Její svěží videa z poloviny osmdesátých let, problematizující všechna klišé žánru, mají dodnes punc průkopnického materiálu. Odkazu se rychle chopily feministické intelektuálky: některé ukazovaly studentům při přednáškách pomocí zrcátek vlastní děložní čípek, jiné se soustředily na cudnou kritiku předpokladu, že ženy musí být mužům k dispozici, další prosazovaly, aby ženy byly v sexu stejně agresivní jako muži.

V Česku se na tohle pole pustila třeba výtvarnice Lenka Klodová, která před pěti lety v rámci doktorandského studia na VŠUP vytvořila maketu pornografického časopisu *Ženin*, jehož smyslem bylo hledat obrazy uspokojující ženskou sexuální touhu. „*Chtěla jsem obraz sexu dostat tam, kam patří, do osobní roviny, která není manipulována tím, co si přejí muži,*“ vzpomíná dnes na svoji akci Klodová.

Ačkoli feministické porno ve světě přispělo k pojmenování sexuální identity (a to nejen u žen), u nás se debata drží při zemi. „*Porno má jasný smysl, peníze na jedné straně a uspokojení sexuálních potřeb na druhé. Každý si jen hledá svou cestu,*“ říká ředitelka sdružení **Gender Studies** Linda Sokačová. Točí tedy ženy feministické porno pro ukojení vlastní touhy, nebo napovídají mužům, jak se k nim mají chovat i v jiných sférách, než je sex?

Od porna k emancipaci

Ve hře je samozřejmě obojí, ale v praxi to lze jen velmi těžko sledovat. Například není možné zjistit, kdo si v obchodech kupuje knihu o feministickém pornu *Sex* nejen pro ženy, která leží na pultech už půl roku. Jisté ale je, že v internetovém obchodě si ji zatím objednali pouze sami muži. „*Ženy k představitosti video nepotřebují,*“ říká k tomu Lada Smutná z firmy City Realex, která u nás vlastní významnou síť sexshopů. Tento pohled je však pro nositelku alternativního pohledu na sexualitu Lenku Klodovou, která dnes vede na univerzitě v Brně seminář o prolínání porna a umění, jednoznačné klišé: „*Proč by neměly ženy reagovat na vizuální vjemy?*“ To, že ženy dříve nepoužívaly erotické pomůcky, mezi které můžeme zařadit i časopisy nebo filmy, feministky prostě vysvětlují tím, že trh byl zatím orientován čistě na potřeby muže.

Provozovatelka internetového erotického obchodu především pro ženy Libuše Konopová tento pohled podporuje. „*Samozřejmě že ženy vzruší vizuální podněty, musí se s nimi ale identifikovat.*“ „*Chceme vidět samy sebe,*“ dodává k tomu švédská producentka a režisérka feministických pornofilmů **Erika Lustová** (její kniha *Porno pro ženy* vyjde v Česku letos na jaře v padesátitisícovém nákladu, což několikanásobně převyšuje běžnou produkci). České feministky se do debaty příliš nezapojují, protože se podle Lindy Sokačové z **Gender Studies** bojí, že spojení s pornem by jim uškodilo. Neplatí to ale plošně: právě teď jde do tisku publikace *Hodné holky se dívají jinam*, kterou napsala socioložka Kateřina Lišková. Ještě před dvěma lety byly její přednášky o feministickém pornu rarita, loni na podzim se jí ale kalendář rychle plnil pozvánkami. „*Oslovuje to lidi, které porno dřív uráželo. Je to jako sněhová koule, teď se o feministické porno v Česku zajímá tolik lidí, že je to najednou vidět.*“ Tento oficiální vstup ženského porna na český trh by podle ní mohl přivést k agendě feminismu i ty, kteří se o postavení žen ve společnosti zatím moc nezajímali. „*Emancipace se netýká jen veřejné sféry, vzdělávání nebo pracovního trhu. Jde i o soukromou sféru. Ženy si začínají nárokovat i právo na slast,*“ doplňuje Lišková.

Sex s příběhem

Vztah porna a emancipace je zatím otevřený, ale jedno je jisté už teď. Češi se při slově sex už nečervenají tak často jako dřív. Erotické pomůcky tady sice nejsou k mání ve státních lékárnách jako ve Švédsku, ale u pokladen supermarketů dnes mezi čokoládami, žvýkačkami a kondomy běžně najdeme vibrační kroužky na penis. Ještě před dvěma lety do sexshopů ženy téměř nechodily, dnes už je jich skoro polovina. „*Ženy si filmy moc nekupují, na dvacet mužů připadne tak jedna. Pokud už si žena nese domů DVD, tak ve většině případů požaduje film s příběhem,*“ říká Alena, prodavačka v jednom z pražských sexshopů. „*Ženy se méně stydí a vědí líp než dřív, co chtějí. Před pár lety chodily nakupovat většinou jen společně s muži, dnes*

už chodí hlavně samy,“ říká Lada Smutná z City Realex.

Když obchodníci s erotikou před dvěma lety oslovovali zdejší časopisy, aby psaly o erotických pomůckách, vždy byli vyhozeni. Dnes už se na ně obrací redakce samy. „*Když nás začaly kontaktovat lifestylové časopisy, byla to první revoluce ve vnímání sexuality. Až nám zavolají z rodinného časopisu Květy, bude to konec tabuizace sexu v Česku,*“ shrnuje náladu jednatel firmy Fun Concept Zdeněk Šebelka.

Navzdory popsaným změnám ale platí, že v českém sexbyznysu zatím chybí mocná ženská ruka. Na Západě se tento miliardový průmysl začal měnit právě v momentě, kdy do něj vstoupily ženy ve velkém. Ze sexshopů se zamaskovanými okny, zářícími neony uvnitř a dlouhými regály, kde se na zákazníky valí gumové obludnosti, se najednou staly přijatelnější luxusní dámské erotické butiky.

První obchody otevřely v devadesátých letech ve Spojených státech a v Německu a souběžně rozjely i výrobu erotických pomůcek pro ženy. „*Klíčovou roli dnes hrají materiály a design,*“ říká Šebelka. V terénu to vypadá tak, že začátečnice může váhat, jestli vůbec drží v ruce erotickou hračku. Trendy kousky totiž tvarem a barvami připomínají spíš rtěnku, flashku nebo lak na vlasy. Tento obraz ale na většinu českých zákaznic teprve čeká.

Gender nebo podpora rodin

24. 8. 2009, Kateřina Čopjaková

Ministerstvo práce a sociálních věcí se rozhodlo v příštím roce omezit dotace na projekty nevládních organizací zabývajících se otázkami **genderu**, jimž přerozděluje peníze z evropských strukturálních fondů. Zatím není jasné, co přesně znamená „omezit“, nicméně už je zřejmé za koho se rozhodlo ministerstvo **gender** vyměnit - za podporu rodin s dětmi.

Nic proti podpoře rodin s dětmi, proč jej ale lacině využívat jako protiklad feministickým hnutím, snažícím se o větší rovnoprávnost žen a mužů? Protože proti podpoře maminek, tátíků a dětí není nikdo? Zatímco proti podpoře feministek (tedy pro mnohé těch mužatek, co si neholí nohy a jsou to většinou lesby) se musí z křesla od televize zvednout každý? Zní to přehnaně, ale přesně tak to působí. Pokud by se omezení přerozdělování dotací oznámilo jen samo o sobě, **gender** neziskovky by měly v rukávu mnohem více trumfů a byly by vlastně oběti. Takto musí hledat mnohem sofistikovanější cestičky, aby v době krize před veřejností nevypadali sobecky a marnotratně.

A krize nekrize většina společnosti je vnímá stejně jako nepotřebné. Volební právo už ženy přece mají a to, že schopné operátérce se dodnes říká „chirurg“ je detail, no a jednou snad dojde i na tu platovou rovnost.

Diskuze kolem přerozdělování peněz **gender** nevládkám vlastně ukazují, jak moc toho ještě potřebujeme, a to od politiků až po účastníky internetových diskuzí. Ještě stále je pro nás nepředstavitelné, že by feministky byly matkami a se svým partnerem tedy tvořili rodinu. Ministerstvu práce a sociálních věcí by tedy pro jistotu mělo vybrat takové projekty podporující rodiny s dětmi, jež jasně prokážou že nepodporují feministické matky (pak by došlo k propagování politických a ideologických cílů, a to si nepřejeme). Dobrá by byla forma notářsky ověřeného místopřísežného prohlášení. A **gender** neziskovky by mohly dělat víkendové pobyty pro muže, jež se jejich ženy rozhodly opustit, protože o pomoci s dětmi a v domácnosti se jim mohlo jen zdát a navíc musely neustále poslouchat, že mateřská je dovolená.

S penisem na štítu

- Jan Gregor, 2. 8. 2009

Sasha Baron Cohen je zpátky: po Boratovi bourá společenské předsudky pomocí narcistického gaye Brüna.

Sasha Baron Cohen to opět dokázal. Jako rytíř bojující proti armádě předsudků vyrazí jeho **Brüno** do zteče a dobývá území, kde mainstreamový film nikdy nebyl. Místo meče má mluvící penis nebo gumová dilda. Po celosvětovém úspěchu **Borata**, kazašského novináře, který provokoval běžné Američany svými idiotskými, často antisemitskými výlevy, vtělil se tentokrát osmatřicetiletý britský komik do devatenáctiletého rakouského módního reportéra, infantilního narcistického gaye, který si usmyslí stát se celosvětovou celebritou.

Strach z penetrace

Jedno je jisté: od dob **Petera Sellerse** nebo **Andyho Kaufmana** se na scéně neobjevil podobně talentovaný humoristický mistr převleků, který by tak přesvědčivě pracoval s fenoménem trapnosti a opíral se tak vehementně do svazujících okovů politické korektnosti. To se líbí i **Michaele Pňáčkové**, osmadvacetileté dramaturgyni festivalu Mezipatra, zaměřujícího se na queer problematiku, tedy na díla s gay a lesbickou tematikou. Na novinářskou projekci Brüna (do našich kin jde tento čtvrtek) se doktorandka na Masarykově univerzitě, studující anglistiku, přišla podívat i proto, aby zvažila, zda by se film hodil do programové skladby jejich říjnového festivalu. A zjistila, že ano.

„Já jsem se tedy rozhodně bavila,“ vyznává se ze svých dojmů. *„Reakce na tenhle film bude ale určitě hodně rozrůzněná. Někteří lidé z gay komunity ho odsuzují, protože hyperbolizuje zažitě stereotypy.“* Skutečně: Brüno je svými výstředními přiléhavými oblečky, houpavou chůzí, afektovanou dikcí a gesty až do absurdity dovedenou karikaturou agresivně extrovertního gaye, který brnká na strunu homofobie, kdekoli se objeví.

Nad některými jeho eskapádami se v kině nervózně vrtí i nadprůměrně otrlý divák. Jenže to je podle Pňáčkové cesta, jak se dá infiltrovat mainstream mnohem účinněji než filmy typu oscarové *Zkrocené hory*, které konzervativní a heteronormativní stereotypy spíše potvrzují. Poukazuje například na scénu, v níž se Brüno rozhodne vyléčit se z homosexuality, navštíví mistra karate a nutí ho, aby ho naučil sebeobraně proti gayům, útočícím na jeho vypracovaný zadek gumovými penisy. *„Ten skeč úžasně poukazuje na příčinu homofobie: latentní strach heterosexuálů z mužské penetrace,“* vysvětluje se smíchem Pňáčková.

Nejen výjev s konsternovaným učitelem bojových umění ukazuje sílu Cohenovy guerillové taktiky, kterou po Alim G Indahouseovi (2002) a Boratovi (2006) využívá už ve třetím celovečerním filmu. Se svým štábem se pod falešnými záminkami vydává natáčet rozhovory s nic netušícími lidmi nebo je vystavuje nečekaným situacím. Obětím jeho žertů většinou chvíli trvá, než jim dojde, že něco není v pořádku. Jako bývalému americkému prezidentskému kandidátovi **Ronu Paulovi**, kterého Cohen po fingoovaných technických problémech odvede do vedlejšího studia zařízeného jako hotelový pokoj. Tam před ním začne svůdně tančit a postupně se odhalovat. Jako Brüno si totiž zjistil, že k jeho touze po globální slávě mu pomůže, když natočí pornovideo s celebritou.

Homogenní černé publikum ve fiktivní talk show pak „svobodný otec“ Brüno rozpálí do

nepříčetna historkou o tom, jak v zemi jménem Afrika, kde žije mnoho Afroameričanů, vyměnil za iPod a přivezl si domů chlapečka s typicky africkým jménem O. J. Touha „nejslavnějšího rakouského homosexuála od Arnolda Schwarzeneggera“ po mediálním výsluní jde tak daleko, že by byl ochoten nechat se zabít „opravdovým teroristou“. Na setkání s předákem Fatahu, bývalým členem Brigád mučedníků al-Aksá, s tímto záměrem dotazovaného uráží, když kritizuje jeho účes a vyťasí se s názorem, že palestinský „král Usáma“ vypadá jako „houmlesácký Santa“.

Zrada maskulinní hrdosti

Cohenova satira míří neomylně přímo do jádra čím dál infantilnější západní pop-kultury s jejím uctíváním pseudo V. I. P. osobností a s výstřelky módního průmyslu. Brüno je asociální hysterický ignorant, zamrzlý někde na psychickém vývoji předškolního dítěte, který si automaticky vyhrazuje právo na to, aby byl slavný, a vůbec nepochybuje o tom, že by na to měl schopnosti. Cohen je přesvědčivý komik a pohotový improvizátor, ale možná by neměl takový ohlas, kdyby se zároveň opakovaně nedotýkal něčeho podstatného v našem kolektivním nevědomí.

Po výsměšném ztělesnění Kazachstánu v Boratovi přináší Cohen dobrou zprávu pro všechny Rakušany. Tehdejší ukřivděná oficiální nota postsovětské republiky, protestující proti obrazu, v jakém ji Borat představil světu, ukázala, jakou past na případné kritiky Cohenova anarchistická poetika upletla. Její oběti – lidé, kteří se proti své vůli objeví ve snímku – nemají jinou šanci než se s černým humorem smířit, pokud nechtějí vypadat jako suchaři. Naši jižní sousedé z filmu vyšli až na pár narážek na Hitlera s čistým štítem – Cohen se skutečně kromě zesměšnění kultu celebrit soustředil hlavně na postavení gayů ve společnosti a homofobii s ním spojenou.

Ze strany kritiků filmu se na komikovu adresu ozvaly výčitky, že pokud chtěl být opravdu důsledně satirický, měl Brüново nejapné chování konfrontovat také s někým z gay komunity. „*To je možná minus,*“ přiznává i Pňáčková. „*Stejně jako to, že tam chybí lesbický prvek.*“ Podle ní je ale naprosto zásadní, že se ve filmu objevila témata, která jsou pro hollywoodské filmy stále spíše tabu – adopce u homosexuálních párů, svatba dvou lidí stejného pohlaví nebo tlak křesťanské církve na léčbu homosexuality. „*To je přece perfektní, jak se jde léčit do Národní gardy nebo jak mu ten pastor radí, že by měl navštívit posilovnu,*“ říká. Chybu podle specialistky na **gender** nemá ani klíčová katarzní scéna, odehrávající se před zraky pivem posilněného publika, rekrutujícího se z chudé předměstské vrstvy.

Z drsného vousáče s plnovousem a v kovbojském klobouku se ve wrestlingové kleci během pár sekund za zvuků písně Celine Dionové z Titaniku stane starý dobrý Brüno. „*To museli ti diváci v aréně pocítovat jako hroznou zradu jejich maskulinní hrdosti,*“ říká Pňáčková na adresu rozzuřených účastníků akce.

Cohen podle ní není planý provokatér, ale schopný satirik, který dokáže vyhmátnout neuralgické body netolerantní společnosti. Queer režiséři a režisérky údajně často prezentují pouze pozitivní obraz gay a lesbické menšiny. „*Jenže milé filmy nemění diskurz a neprovokují diskusi. A Brüno ten potenciál má.*“ Na Mezipatrech se prý snaží o pluralitu a zařazují do programu i homofobní filmy.

Za příklad takové produkce dává Pňáčková i dva kousky z české produkce: „*Ondříčkův Šeptej je o tom, jak Tatiana Wilhelmová vyléčí Jana Muchova z homosexuality, a Vesnický*

učitel zase podporuje stereotyp gaye jako člověka, před kterým je třeba mít se na pozoru. Může vás totiž v noci osahávat. “Není na tom Brüno podobně – třeba ve scéně, kdy se na loveckém výletu snaží ve tři ráno vecpat nahý do stanu k jednomu z členů výpravy s chabou výmluvou, že mu právě medvěd roztrhal a snědl všechny věci kromě kondomů? „*Ne, to je přece absurdní nadsázka, Cohen se právě takovému stereotypu o gayích vysmívá,*“ kroutí hlavou Pňáčková.

Normálka

Humor britského komika není pro každého a může urazit některé gaye, kteří narážejí se svou orientací ve společnosti na problémy, a také třeba posílit v netolerantních divácích jejich averzi vůči menšině. „*Jenže je otázka, co stereotypy bourá a co je umocňuje. Homofobie jako každá fobie pochází ze strachu z neznámého, proto je třeba začít s chováním gayů ve filmech publikum seznamovat,*“ namítá Pňáčková. Ukazuje to na ještě jednom případě: V jedné sekvenci chce Brüno zkusit sex se ženou na swingers party. „*Na záběry orgií heterosexuálního skupinového sexu jsme nějak zvyklejší a jako diváci celkově připravenější než na náruživý polibek Brüna s jeho asistentem v závěru.*“

Některým gayům nemusí být Brüno po chuti. Ale takového advokáta svých zájmů, který by podobně odvážně překračoval všechny symbolické bariéry spojené s jejich zobrazováním ve filmech, v Hollywoodu ještě neměli. Jeden z amerických recenzentů označil našeho hrdinu s odkazem na aktivistu zpopularizovaného nedávným filmem za „Milka s mluvícím penisem“. Teď už dobře víme, jak by na takové lichotky reagoval sám Brüno. Učísl by si ofinu, olízl rty a neodolatelným rakouským akcentem by blazeovaně pronesl: „*No co? Normálka!*“

Švédský sen

Silvie Lauder, 28. 2. 2009

Švédové v propagačních příručkách často vyvracejí pověsti o svojí zemi jako ráji kryptokomunismu obydleném ledními medvědy, hloupými blondýnami a alkoholiky se sebevražednými tendencemi. Mýtus „ráje rovných příležitostí“ však nevyvracejí nikde.

Fotografie: Premiér, který doma luxuje. (Fredrik Reinfeldt v předklonu) - Autor: Profimedia.cz, <http://www.profiimedia.cz>

Není úplně jasné, co se Floře stalo, ale vyžaduje to rychlý zásah. Desetiměsíční blond'atá, modrooká holčička toho ještě moc říci neumí, ale zvuk připomínající „papa“ ve výbavě už má. Batole v pruhovaných šatičkách vztáhne ruce k tatínkovi, a ten je na klíně něžně pohoupá a utiší je kouskem koláče.

„*Když se jí něco děje, běží za mnou,*“ říká **Claes Johansson** (38) v džínách a pruhované mikině perfektní angličtinou, zatímco v kuchyni připravuje kávu a krájí koláč. „*Izabel na to strašně žárlí.*“ Žena, o které je řeč, je Claesova o rok mladší manželka. Na obří autodráhu, kterou musí návštěvník překračovat v přízemí, je Flora ještě malá – čtvrtým obyvatelem dřevěného domku v rezidenční čtvrti na okraji Stockholmu (pokud nepočítáme mourovatého kocoura, který spí na verandě) je pětiletý Harry. Harryho ani jeho matku během klidného čtvrtedního dopoledne doma nezastihneme: Harry je ve školce, odkud ho otec za pár hodin vyzvedne, Izabel dorazí ze všech poslední – vysoce postavená manažerka kolosu Husqvarna v práci tráví mnoho hodin.

Ještě loni v září bylo všechno naopak. Dlouhé pracovní dny míval Claes – pracoval totiž jako konzultant v prestižní poradenské firmě PricewaterhouseCoopers, pod sebou měl padesátku spolupracovníků a létal po celé Evropě. Dnes tuto kariéru (už pátý měsíc a s pěti dalšími před sebou) vyměňuje za rodičovskou dovolenou na plný úvazek, mění plínky a mixuje kašičku – a říká, že nikdy nebyl šťastnější. „*Miluju to, prostě to miluju,*“ směje se a pak odřikává všechna pozitiva, která mu to přineslo: „*Jednak mi v práci nic neuteče – deset měsíců není moc času, navíc každý jsme nahraditelný. Výměnou za to dostávám mimořádný vztah se svými dětmi. A máme spolu blíž se ženou – teď vím, jaké to je být doma, ona zase ví, jaké to je se vracet domů po dlouhém dni v práci.*“

Claes je poslední položka na programu cesty, jejímž smyslem je ukázat návštěvě z Evropy švédskou cestu k větší spravedlnosti mezi muži a ženami. Pokud si místní ministerstvo zahraničí nechávalo to nejlepší nakonec, aby v nás zanechalo co nejlepší dojem, tak to zafungovalo.

Normální Švéd

Claes Johansson je synem kolegyně naší průvodkyně z ministerstva a program, o němž je řeč, je organizovaný švédskou vládou a měl nám ukázat „rovnost pohlaví v praxi“. Spolu se mnou tu koláč uždibuje dalších pět novinářek z celé Evropy. María pracuje pro španělský list El País, Charlotte píše do francouzských novin Libération, Laura pro nizozemský deník Trouw, Aleksandra je zpravodajkou rusky psaného lotyšského Telegrafu a Esther z Curychu má na novinářské průkazce nedělník Sonntags Zeitung.

Je to trochu záhada. Ženy ve Švédsku pracují stále víc, ale přitom přibývá sňatků i narozených dětí. Po třech dnech v akci jsme pořád ostražití, ne nadarmo se říká, že něco je „příliš dobré, aby to byla pravda“. Tak padají otázky jedna za druhou: A to vás šéf jen tak pustil? A vaše místo na vás čeká? A opravdu se vrátíte na stejnou pozici? Není to tím, že se s ním dobře znáte? A přál jste si vždy být doma s dětmi? A nejste náhodou nějak celkově trochu jiný?

Místo, aby ten dojem Claes vyvracel, spíš ho potvrzuje. „*Jsem úplně normální švédský chlap,*“ směje se. „*Hádáme se se ženou, kdo co bude doma dělat.*“ V kuchyni na stole se válí nejčtenější deník Aftonbladet otevřený na sportovních stránkách, o víkendech si Claes pravidelně pořizuje slušné modřiny, když se s kamarády schází k hokejovým zápasům. Také je podle svých slov „vášnivý lovec“ – na důkaz toho v přízemí domku v obřím mrazáku „odpočívá“ naporcovaný sob, kterého Claes před týdnem se svým bratrem ulovil v lesích kolem Upsally, severně od Stockholmu. Sbíрка brokovnic a dalších loveckých zbraní je kvůli dětem bezpečně pod zámkem.

Žádná propast

Švédové v propagačních příručkách často vyvracejí pověsti o svojí zemi jako ráji kryptokomunismu obydleném ledními medvědy, hloupými blondýnami a alkoholiky se sebevražednými tendencemi. Mýtus „ráje rovných příležitostí“ však nevyvracejí nikde.

Na severu to bylo vždycky trochu jiné. Ať už to má co dělat s drsnými ženami Vikingů doprovázejícími muže na objevitelských cestách či s masivní industrializací v devatenáctém století, která přinesla silná hnutí za všechna možná lidská práva, včetně těch ženských. Jedna studie historiků nedávno třeba ukázala, že během masového útěku před chudobou během devatenáctého století do Ameriky mířily hlavně mladé svobodné ženy.

V mnoha směrech byly ženy ve Švédsku první. V polovině devatenáctého století dostaly stejná dědická práva jako muži. Od jeho poslední třetiny si mohly po pětadvacítce vybrat samy, s kým uzavřou sňatek. Volební právo měly mezi prvními na světě. Ve třicátých letech, kdy byly české noviny plné zpráv o zoufalých těhotných služkách, které skákaly ze střech domů, ve Švédsku stát neprovdaným matkám poskytoval podporu. A peníze pak vymáhal na otci dítěte. Koncem padesátých let pustili ženy do církve a umožnili jim vykonávat kněžské povolání. V polovině sedmdesátých let pak tehdejší vláda **Olofa Palmeho** zavedla podporu na rodičovské dovolené – a nechala na rodičích, aby se rozhodli, který z nich s potomkem zůstane doma, čímž prakticky zavedla otcovskou dovolenou. Ve stejné době se právě tady začalo přemýšlet nad tím, zda je možné veřejné peníze rozdělovat podle genderového klíče.

Studujete-li také dnes cokoliv nějak souvisejícího s rolí žen a mužů, na toto království rozlohou velké jako Francie a s populací o milion menší než Česko dříve nebo později určitě narazíte. Obvykle jako na zářný příklad. Světové ekonomické fórum už řadu let porovnává na základě pěti hlavních souborů ukazatelů (podíl na moci a na ekonomice, přístup ke vzdělání či zdraví a celkový blahobyt) „propast“ mezi pohlavími v šesti desítkách zemí celého světa. Nikde rozdílů nezmizely zcela, ale první místo s nejlepším „**gender gap indexem**“ okupuje už celé roky právě Švédsko. (Byť v loňském roce převzalo vládu Norsko a Finsko – Norové si pomohli pravidlem zvyšujícím zastoupení žen v představenstvech firem, Finové bodovali tím, že jejich první prezidentka obhájila mandát.)

A v jednotlivých kategoriích Švédové také vedou. Ženy tady pracují nejvíce v Evropské unii (zaměstnáno jich je více než sedmdesát procent, unijní průměr je necelých šedesát), jen

minimum z nich si vybere dráhu ženy v domácnosti. Švédská dvě procenta zase tvoří unijní minimum, v Řecku či Itálii je to třetina, v Německu téměř pětina. Navzdory tomu to není země, kde by nehrály rodina a děti roli. Právě naopak. Počet sňatků zde podle dat Eurostatu rok od roku roste, a byť Švédky přivádějí prvního potomka na svět průměrně až v jedenatřiceti, větší porodnost má ze zemí sedmadvacítky jen Irsko a Francie. Švédsko proto bývá často uváděno jako příklad, který dokazuje, že zaměstnanost ženy a vysoká porodnost není protimluv.

Toto spojení samozřejmě není jen tak, mají k tomu speciální podmínky. Švédové jednak bezkonkurenčně vedou „soutěž“ o nejdelsí státem podporovanou rodičovskou dovolenou, a to 480 pracovních dní. (Pro srovnání ve Francii je to 120, v Česku necelé dvě stovky.) Dovolena je na půl rozdělena mezi rodiče dítěte, nicméně jeden může 180 „svých“ dní převést na druhého (obvykle převádějí otcové na matky). Zbylých šedesát dní si ovšem musí vybrat – když to neudělá, rodina přijde o peníze od státu. Příspěvek od státu navíc není žádná almužna – po 390 dní činí osmdesát procent platu rodiče, do maximální výšky osmadvaceti tisíc švédských korun (v přepočtu necelých osmdesát tisíc korun českých), což je ve Švédsku nadprůměrný plat.

Chceme další

„Navíc si můžeme ty dny rozložit na osm let, takže já si vybírám pár dní v týdnu a zbytek pracuju,“ říká třicetiletá bioložka **Karin Svenssonová**, zatímco usrkává jablečný džus ve steakhousu Jimmy's s luxusním výhledem na staré město. *„Dělám si doktorát, je to ideální.“* Karin před čtyřmi měsíci porodila Vieru, která se právě vozí okolo se svojí babičkou po nábřeží ve čtvrti Hammarby Sjöstad, v níž podobně jako třeba v londýnských Docklands doky a skladiště vystřídaly bytové domy a moderní architektura. (Je nutné říci, že jak Svenssonovi, tak Johanssonovi patří ke vzdělané elitě, stavebního dělníka na otcovské dovolené jsme neviděli.)

My ostatní usrkáváme chilské chardonnay, jen Aleksandra zmizela honit švédské ekonomy – její šéfy švédský zázrak v době, kdy se lotyšská ekonomika hroutí a ve vzduchu visí předčasné volby, zatím moc nezajímá. *„Pořád se mě ptají, proč je to má zajímat, proč to má zajímat naše čtenáře,“* krčí rameny Aleksandra. Domů nás Karin a její muž Per na rozdíl od Claese nepozvali, právě se nastěhovali do nového bytu a mají tam spartánské podmínky. Per je o rok mladší než Karin a v práci – v malé konzultantské firmě – už si pomalu balí kufry, aby převzal štafetu péče o Vieru.

Právě otcovská angažovanost v péči o děti je důležitou nohou, na níž stojí ona „genderová legenda“. Ve Švédsku to žádný mimořádný fenomén není – naopak se vytrvale debatuje o tom, jak zvýšit podle místních nízká čísla. Za posledních deset let se počet otců trávících čas s malými dětmi zdvojnásobil, podle údajů statistiků otcové s dětmi stráví dvacet procent z celkového počtu dní rodičovské dovolené. Žádná evropská země se tomuto číslu nepřibližuje. Právě otcové na rodičovské jsou prý dalším důvodem, proč se Švédů rodí stále více. Studie, které zmiňuje populační specialista švédského statistického úřadu **Helén Marklundová**, ukazují, že pokud otec zůstane s potomkem doma, je pravděpodobnější, že se rodina rozhodne pro další děti.

Claes Johansson nabízí jako vysvětlení „nízkých čísel“ vlastní příběh. Z počátku nebyl nijak zvlášť nadšený ani on sám. Na rodičovskou totiž nešel úplně dobrovolně. *„U Harryho mě to ani nenapadlo, prostě bylo dané, že s ním zůstane Izabel,“* říká Claes s Florou na klíně. *„Ani*

u Flory se mi moc nechtělo. Prostě jsem neviděl důvod, proč bych to měl dělat. “ Dva roky se s manželkou Izabel neúspěšně pokoušeli o druhého potomka, pak to téměř vzdali a žena nastoupila do nové práce – a první den v ní zjistila, že je těhotná. Domluvili se tedy, že zůstane doma po dobu kojení, šest měsíců, a pak štafetu předá manželovi. Ani v rodině se mu nedostalo nijak zvláštního povzbuzení – tedy od mužů. „*Posmívali se mi,*“ říká Claes. „*Říkali mi – to seš teď jako holka, jo? Ale je pravda, že to byli hlavně starší lidi.*“

A roli hrály vedle předsudků také peníze. A hrají podle statistiků ve většině rodin – je to totiž většinou stále právě muž, kdo vydělává víc. Jeho odchodem na rodičovskou tedy rodina obvykle finančně „tratí“ víc. Je to pořád předmětem sporů, nejnovější debaty se točí kolem kvót pro rodičovskou dovolenou – vládní komise přišla s návrhem, aby se „povinná“ doba strávená s dítětem ještě rozšířila. Třetina doby by připadla „povinně“ matce, třetina otci a zbytek by si rozhodli sami. Návrh vyvolal spíše odpor – proti byli (a stále jsou) zaměstnavatelé, odbory i většina politiků. Do této skupiny patří i žena, u níž je to trochu překvapivé – ministryně pro rovnost a integraci **Nyamko Sabuni**.

Konzervativní spolek

V pátém patře ministerské budovy přímo v srdci švédské metropole to vypadá jako někde v reklamní agentuře. Žádné mramorové podlahy a zlaté kování, spíš červená látková křesílka, dřevěné podlahy a barevné tapety na stěnách. Navíc tu nikde není bezpečnostní rám, což nám všem vyráží dech. Hlavně Lauře, která doma sleduje ochranné manévry kolem slavné – a problematické – nizozemské političky somálského původu **Ayaan Hirsi Ali**. „*Ayaan by tady měla pět bodyguardů,*“ směje se Laura.

Poslat dítě do jeslí dřív, než oslaví první narozeniny? Nemyslitelné. Ani šéfová těchto kanceláří nevypadá – tedy měřeno českým metrem – právě jako ministryně. **Nyamko Sabuni** (39) je drobná dáma s ocelovým stiskem, v šedém kostýmku, s dlouhými, černě nalakovanými nehty, na jehlových podpatcích a s jednoduchými diamantovými náušnicemi v uších. Teď si nechala alespoň dorůst vlasy – hned po volbách si skoro oholila hlavu, prý aby s vlasy neměla starost.

V taxíku na ministerstvo se ukazuje, že nejsem s tím pocitem sama – exotem by Sabuni nebyla jen v Topolánkově týmu. Esther si klepe na čelo při představě, že by ve Švýcarsku, zemi, kde ženy mohou volit teprve čtyřicet let, byť ve federální vládě už političky jsou, vládla černoška. O něco menší překvapení to budí ve Francii, kde mají **Rachidu Datiovou** marocko-alžírského původu (ovšem narozenou v Evropě), nebo v Nizozemsku, kde má ve vládě pod palcem spravedlnost ministryně tureckého původu a ministr práce a sociálních věcí se zase narodil v Maroku. Jenže všichni tři se svými světlými tvářemi snadno zapadají, Sabuni ne. „*Ona by vyčnívala všude,*“ shrnuly to předloni v jejím portrétu New York Times a její příběh označily za „švédský sen“. Narodila se v Burundi, kam její otec prchl před pronásledováním a vězněním v rodném Kongu. Rodina s pomocí Amnesty International požádala o azyl ve Švédsku, když Nyamko bylo dvanáct. Vystudovala práva a imigrační politiku, ke vstupu do politiky ji prý přinutila jediná událost – vražda imigranta z Pobřeží slonoviny, kterého před třinácti lety ubodal švédský neonacista.

Mezi vrcholovými manažery bylo loni 22 mužů jménem Anders, ale jen čtyři ženy. Nicméně není to tak, že by byla miláčkem imigrantů – spíš naopak. Ještě jako opoziční poslankyně vzbudila rozruch svými ostře formulovanými názory a návrhy. Dcera muslima a křesťanky a dnes ateistka a navíc liberálka chtěla kupříkladu zavést povinné gynekologické prohlídky pro

školačky (to kvůli ženské obřízce), zakázat ve školách nošení šátků pro dívky pod patnáct let či postavit tradiční rodiči dohodnutá manželství mimo zákon.

„Hodně lidí špatně chápe svá práva,“ říká třeba. *„Myslí si, že svoboda vyznání znamená, že ve jménu náboženství je možné dělat cokoliv, nebo že lidská práva znamenají, že můžete dělat, cokoliv chcete.“* V osobním životě reprezentuje švédský mýtus – o sedmiletá dvojčata se dnes stará hlavně manžel, zůstávat s nimi déle než rok nechtěla. *„Chtěla jsem do práce, strašně mi chyběla,“* říká. Ale jinak se o soukromí ani o svém boji s diskriminací bavit nechce, a to nejen se zahraničními novináři. *„Nikdo třeba neví, jak vypadají její děti,“* uvádí nás později do obrazu novinářka Aftonbladetu **Lina Lindkvistová**.

Přes všechny své „odlišnosti“ však Sabuni do koaliční vlády, kterou sestavil před třemi lety konzervativec **Fredrik Reinfeldt**, zapadla celkem hladce. Je to na evropské poměry pestrý spolek – ministr financí, fanoušek Ozzyho Osbourny, má cop do pasu a netají se zkušenostmi s marihuanou, ministr životního prostředí je otevřený homosexuál a s manželem vychovává tři děti, další člen vlády zase přiznává svou bisexualitu. A koneckonců i u premiéra je nutná celkem bujná fantazie k tomu, aby si ho člověk představil ve Strakově akademii. Nebo si dovedete představit Mirka Topolánka, jak v MFD pózuje s vysavačem, jak to nedávno Reinfeldt udělal v Aftonbladetu?

Navzdory členství v „alternativní“ vládě nicméně Sabuni musela ustoupit z některých svých návrhů, protože byly (třeba zákaz státní podpory náboženských škol) pro koaliční kolegy, mezi nimiž jsou i křesťanští demokraté, nestravitelné. Do jiných se zase nenechá nutit – to jsou zmiňované kvóty na rodičovskou. Jen při tom slově obrací oči v sloup. *„Každá rodina je jiná a každá by měla mít různé možnosti, jak nějakou situaci řešit,“* říká ministryně. *„Nechci jako politička nikomu diktovat, jak má žít. Spíš dát lidem možnost si vybrat.“*

Místo kvót chce tedy rodiče nalákat na peníze – vláda přišla s návrhem, aby každá rodina dostávala na ruku (tedy bez zdanění) měsíčně bonus tři tisíce švédských korun, pokud si rodiče rozdělí péči o dítě půl na půl.

Později, když s kolegyněmi z Evropy večeříme ve vyhlášené rybí restauraci v historické části Stockholmu, zjišťujeme, že máme podobný první dojem – se Švédskem to zkrátka není tak, jak by se na první pohled mohlo zdát. Nejsou tu všichni „gender“ uvědoměli a celí diví do změn a novinek, nad nimiž polovina Evropy kroutí hlavou.

Princ na hrášku

Pomocná ruka státu podaná během rodičovské dovolené samozřejmě neznamená všechno. Švédským rodičům výrazně ulehčuje situaci i hustá síť školek. Do těchto zařízení dochází podle nejnovější statistiky Národní agentury pro vzdělávání z roku 2007 osmdesát procent dětí ve věku od jednoho roku do pěti let.

Právě doba nástupu dětí do školky (švédská školka je kombinací jeslí a školky, jak ji známe z Česka, chodí tam děti od jednoho roku do pěti let) je téma, v němž se Švédové ukazují jako „konzervativní“, byť oni sami se tomu slovu brání. Je zde totiž naprosto nemyslitelné poslat potomka na pár hodin mimo dům dříve než v roce a většina rodičů čeká až do roku a půl. Nedávný bleskový návrat francouzské ministryně spravedlnosti Rachidy Datiové, která se šest dní po porodu dcery Zohry vrátila do úřadu dotáhnout reformu tamní justice, tady vyvolal nesouhlasně zdvižená obočí. *„To vůbec nechápu,“* upřímně se diví tatínek na rodičovské z

úvodu Claes. „*Nechápu, proč dávat pryč dítě mladší než rok – vždyť jsou tak malíncí.*“ Ostatní argumentují studiemi, jež říkají, že děti, které stráví celý první rok s rodiči, se pak lépe učí.

Moje kolegyně to zažily jinak. Francouzka Charlotte se vrátila do práce po čtyřech měsících a syna dala do jeslí, Esther to udělala u obou dětí podobně. Tady ne: ve školce Täppan (v překladu „zahradka“), provozované radnicí v srdci Stockholmu, je mezi sedmdesáti dětmi nejmladšímu více než rok. Täppan je vzorová školka („Vy jste z Japonska?“ ptal se nás jeden chlapec – to kvůli nedávné návštěvě japonského premiéra), byť nás její šéfka ujišťuje o tom, že ostatní vypadají stejně. Jisté je, že tady leží jeden z důvodů vysoké porodnosti, vysoké zaměstnanosti žen a nakonec spokojených dětí (alespoň podle Unicefu, který zkoumal celkové podmínky pro rozvoj dětí, z jedenadvaceti nejbohatších zemí světa dosáhlo Švédsko druhého nejlepšího výsledku).

Drtivá většina dětí ve Švédsku je ve školkách proto, že jim stát garantuje místo a strop pro poplatky. Pokud tady jako rodič nedostanete svoji ratolest do tří školek, radnice je povinna vám do tří měsíců místo najít. Maximální měsíční poplatek, který pak školka – lhotejno, zda privátní, nebo obecní – může po rodičích požadovat, je pak 1200 švédských korun (120 eur).

Školka dělá na matky v naší novinářské skupině mocný dojem. „Výše“ poplatku vyrazí dech Švýcarce Esther – v domovském Curychu totiž vydá stovku eur na obě své děti, ale denně. Je to sice i na tamní poměry luxus, ale mimořádně vysoké poplatky ve Švýcarsku podle Esther drží vysoký počet žen v domácnosti. „*Mohly by pracovat, ale všechny vydělané peníze by utratily za školku, tak raději zůstanou doma,*“ říká Esther. A na další symbolický detail zase naráží Charlotte – ve Francii se době, kdy si rodiče vyzvedávají potomky, říká „*hodina matek*“. „*Když už přijde muž, učitelka mu většinou řekne, aby ženě vyřídil, že dítě třeba kašle,*“ dodává Charlotte.

Švédští otcové by tohle nestrpěli. „*Tady by se urazili, kdyby s nimi někdo takto mluvil,*“ kroučí hlavou šéfka Täppanu **Yvonne Hällová**, když nás provází po jednotlivých sekcích školky. Co uhodí do očí na první pohled, je absence růžových panenek na jedné straně a autíček na straně druhé. Hračky jsou promíchané a převládají ty, které jsou z hlediska rolí dívek a chlapců neutrální – samá zvířata (počítat se děti učí na plyšových krysách) a ani na modelu pirátské lodě se na tradiční role nehraje.

Nezastupitelnost pohlaví tady nikdo moc neřeší. „*Nedávno jsme si hráli na princeznu na hrášku a jeden kluk chtěl být princezna – tak byl, měl šaty i korunku,*“ říká paní Hällová. Tento přístup se ale projevuje i méně okatě – učitelé třeba dbají na to, aby se ptali střídavě chlapců a dívek. Tuto metodu se začali pedagogové na speciálních školeních učit, když se zjistilo, že mají tendence obracet se více na kluky a dívkám naopak věci děle vysvětlovat.

Ty peníze za to stojí

Zvyky se ale pořád mění. Nejnovější debata se rozběhla o nočních školkách. Zní to trochu absurdně, ale je po nich poptávka a mají logiku. „*Jsou tady svobodné matky, které pracují v noci a nemají, kdo by jim pohlídal děti,*“ říká právnička a konzultantka **Ann-Katerine Rothová**.

Právě na školkách lze ukázat, čím Švédové za svoje vymoženosti platí. A to doslova. „*Stojí to opravdu hodně,*“ nezapomenou všichni dodat. Rozdíl mezi maximálními poplatky a náklady

se platí z veřejných peněz. A podle nejnovějších dat švédských statistiků z roku 2007 stojí jedno dítě ročně 75 tisíc švédských korun, stát tedy každou ratolest sponzoruje více než šedesát tisíc v českých korunách. Vynásobte to počtem těchto dětí a dostanete částku přesahující 24 miliard švédských korun za rok. To je v přepočtu desetina rozpočtu českého ministerstva práce a sociálních věcí.

Tento nákladný systém napájí hlavně daně – nejvyšší v Evropě. Byť firemní odvody jsou celkem nízké (koncem osmdesátých let to bylo závratných 57 procent, dnes polovina) a dále se snižují, občané státu odevzdávají půlku svého platu.

Když si to všechno představíme, najednou není ten švédský sen až tak růžový. „*Vzpomeňte si, proč tolik bohatých Švédů prchalo do Švýcarska,*“ připomíná známou legendu Švýcarka Esther. Potvrzují ji naturalizovaní Švýcaři **Frida** ze skupiny Abba či zakladatel IKEA **Ingvar Kamrad**.

„*Že bych přišla jen na daních o polovinu platu, to je dost hrozná představa,*“ kroutí hlavou María. Švédové zjevně rozumí udiveným otázkám a snaží se nás přesvědčovat, že to za to stojí. „*Taky jsem si dlouho myslel, že to je šílené,*“ říká Claes Johansson. „*Do doby, než jsem začal systém využívat. Výhody jsou tak velké, že to za to stojí.*“ Ale co když někdo děti nechce a ony výhody dlouhé rodičovské a školek nikdy neokusí? „*Nejsou to jen školky, máme za to luxusní zdravotní a sociální systém,*“ tvrdí Claes. „*Prostě to stojí za to.*“

Potěmkinova vesnice

Nalinkovanou představu o úžasném Švédsku nebourají jen daně. Hned první den nás nad sendviči z celozrnného chleba naplněnými libovou šunkou a salátem vyvádějí tři rázné blondýny z představy, že nás čeká „tour“ po ideální zemi. Ve stockholmském centru pro zahraniční novináře se stohy propagačních brožur korigují bezvadný obraz z křídového papíru ekonomické novinářky **Camilla Wagnerová** a **Annica Creutzerová** a právnička **Ann-Katerine Rothová**.

„*Je to jako Potěmkinova vesnice,*“ zní nejostřejší z nich, Annica Creutzerová, jedenapadesátiletá svobodná matka (z Číny adoptovaná) devítileté Sárý. Vadí jí třeba všeobecná popularita práce na částečný úvazek, hlavně u žen. Nemá se snad za to, že taková práce spíše rovnosti pomáhá? „*Právě že nejnovější studie ukazují, že ne,*“ říká paní Creutzerová. „*Ženy mají menší šanci si pak najít práci na plný úvazek. Ale hlavně – díky tomu se nemohou zbavit starosti o domácnost. Když mají víc času, předpokládá se, že vše budou dělat právě ony.*“

„*Švédsko si tu svoji reputaci nezaslouží,*“ dodává právnička Ann-Katerine Rothová. „*Ženy tu narážejí na skleněný strop jako kdekoliv jinde.*“ Byť mají průměrně lepší vzdělání než muži, na vedoucích pozicích v privátním sektoru je muži jednoznačně válcují – podle dat švédského statistického úřadu je mezi manažery 77 procent mužů. Naopak ve veřejných službách je poměr opačný ve prospěch žen, které převažují nad muži v poměru 58 ku 42.

Co se týče šéfů společností, tam je nepoměr ještě dramatictější – a tím se Švédsko přibližuje běžné evropské realitě. Z bezmála tří stovek veřejných společností mají šéfovou ve čtyřech z nich. Camilla Wagnerová z ekonomického týdeníku *Veckans Affärer*, která už deset let sestavuje v časopise žebříček nejmocnějších žen v byznysu, vtipkuje, že muž, kterého rodiče pojmenovali Anders, má dnes větší šance na špičkovou kariéru v byznysu než žena. „*Loni bylo mezi šéfy firem 22 Andersů, ale ženy jen čtyři,*“ směje se Camilla.

Navzdory stížnostem na poměry nicméně Camilla během práce na seznamu zaznamenala mírnou změnu atmosféry. „Pro firmy už je trochu ostuda nemít na seznamu svoji zástupkyni,“ říká.

A dámy pokračují. „Platím si pomocníci, ale ve společnosti bych se k tomu styděla přiznat,“ nabízí svůj příklad Camilla Wagnerová, přestože má tři děti a náročnou práci bez pevné pracovní doby. „Navzdory všemu to jsou právě ženy, které jsou stále považované za ty, které se mají starat o domácnost. Hodně lidí by se na mě prostě dívalo skrz prsty.“

Klid pro každého

Na tom něco určitě je. „Dřív to bylo naprosto nemyslitelné a i dnes je to pořád ještě ostuda přiznat,“ říká **Monica Lindstatdová** (56). Díváme se právě na reklamu její firmy Hemfrid (v překladu „Klid doma“). Malý kluk na monitoru značkuje smetanový koberec zablácenými holíčkami, jeho sestra v kuchyni převrhne sklenici s džusem a celé to vrcholí, když utahaní rodiče dorazí z práce domů a zjišťují, že jim potomci udělali z jedné stěny obývacího obraz jako od Jacksona Pollocka. Ta ostuda, o níž mluví Monica – sama matka čtyř dospělých dětí –, znamená ve Švédsku najmout si na takové domácí katastrofy profesionální pomoc.

Nejčastějším vysvětlením je pokrčení ramen s tím: tohle je prostě severská specialita. Taková placená pomoc v domácnosti je přece jedním z předpokladů a důsledků ženských kariér. A navíc je to podle teorie výhodné pro celou společnost – vytvářejí se tím mimo jiné pracovní místa. Dlouho to bylo temné: když už byli pomocníci a pomocnice dříve najímáni, dělo se tak načerno a platby probíhaly z ruky do ruky, čili bez placení daní. A to je ve Švédsku „zločin“ par excellence. Kvůli chůvám načerno musely před časem odstoupit hned dvě ministryně švédské vlády. Možná proto se ve Švédsku zvedl takový odpor vůči snaze podobné služby daňově zvýhodnit. „Lidé měli pocit, že se tím ukrájí peníze školám,“ říká majitelka Hemfridu. Zatímco třeba v sousedním Finsku platí podobná úprava už deset let, Švédové ji zavedli teprve loni.

Ostuda už je to ale dnes výrazně menší než v minulosti. Když paní Lindstatdová před třinácti lety Hemfrid zakládala, byla jednou z prvních v zemi a trvalo šest let, než začala vydělávat. Na začátku bylo mezi zákazníky pár přátel, dnes má dlouhodobý kontrakt pět tisíc rodin a dalších pět tisíc za rok požádá o jednorázový úklid. Předloni si firma s osmi stovkami zaměstnanců (z nichž polovina jsou imigranti) připsala obrát 84 milionů švédských korun, před měsícem skončený rok přinesl už 130 milionů. A změny míří až do nejvyšších sfér. Trendu totiž nakonec podlehl i premiér **Fredrik Reinfeldt**, jehož okatě vystavovanou zálibu v uklízení zmiňuje dokonce i profil na Wikipedii. Jeho fotky s vysavačem nic nemění na tom, že i on patří mezi spokojené zákazníky Hemfridu.

OMBUDSMAN ZASAHUJE

Třicetiletá řidička nákladáku s léty zkušeností se přihlásila na inzerát speditérské firmy. Majitele nezajímaly pracovní zkušenosti ani řidičské schopnosti, rovnou jí řekl, že ženy nemají v kamionech co dělat – a práci jí nedal. O pár měsíců později jí za to zaplatil třicet tisíc švédských korun (asi tři tisíce eur) odškodného.

Další žena se ucházela o práci v továrně automobilky Volvo, náboráři se nezajímali o její sílu či pružnost, ale o výšku. Minimální limit totiž byl 162 centimetrů, kdokoli menší neměl šanci, ať už muž nebo žena. Potíž byla v tom, že takovou výšku mají ve Švédsku jen dvě procenta mužů, ale třetina žen. Za nějaký čas dostala čtyřicetitisícové odškodné a Volvo změnilo pravidla. Ne že by najednou zaměstnávalo pouze „miniženy“, spíše upravilo předpisy tak, aby výška nebyla jediným kritériem.

A ještě jeden případ. Svobodný muž si podal inzerát v internetové seznamce a později zjistil, že zaplatil za stejnou službu víc než ženy. Odškodnění sice nedostal, ale poplatky dnes platí všichni stejné bez ohledu na pohlaví.

Mezi začátkem a koncem těchto tří příběhů stojí švédská specialita v podobě ombudsmana pro rovnost. Tedy přesněji – ombudsmani. Švédové měli svého času hned čtyři (zvláště pro diskriminaci etnickou, na základě postižení či sexuální orientace a pohlaví). Počátkem roku se vše sloučilo pod jednu osobu. Ta má k dispozici – a s ní občané, v nadsázce řečeno – stočlenný tým a rozpočet devadesát milionů eur ročně. Na úřad se může obrátit kdokoli, kdo se cítí diskriminován. Pokud ombudsmanův tým po prošetření případu dospěje k názoru, že je stížnost oprávněná, zastupuje občana u soudu. To vše zdarma, byť to slovo je relativní – vše se platí samozřejmě z vysokých daní.

Soud je ale poslední možnost. „*Vždy se nejprve snažíme o mimosoudní vyrovnání,*“ říká **Magnus Jacobson** z úřadu ombudsmana. Za loňský rok ještě nejsou data, ale na roce 2007 to lze ukázat – z 1400 obdržených stížností skončilo dvanáct u soudu a osmdesát mimosoudním vyrovnáním. Zbytek nejsou nutně vymyšlené případy, někdy je velmi těžké diskriminaci dokázat. „*Může to být jasné, ale u soudu to neobstojí,*“ říká Jacobson a dodává: „*Zachycené případy jsou ale i u nás samozřejmě jen zlomkem toho, co se mezi lidmi děje. Některé věci ale prostě nejde dokázat.*“

Zpátky k plotně aneb spor o jesle

František Novák, 4. 2. 2009

Nutí vláda ženy k návratu k plotně, když zpochybňuje cíl Unie, aby byly jesle dostupné pro třetinu dětí do tří let?

Debatu o péči předškolních dětí ovládly stranické sekretariáty a stala se z nich ideologická debata o svobodě rodičů a jejich právech si zvolit, jak vychovávat své děti. Spor vznikl tím, když si v roce 2002 Evropská unie na barcelonském summitu vytkla cíl, že unijní státy do roku 2010 zajistí dostupnost jeslí pro třetinu dětí a školek pro 90 procent předškoláků. Důvodem měla být rovnoprávnost mužů a žen na trhu práce.

Česká vláda s tímto požadavkem nesouhlasí, Evropský parlament dokonce v úterý schválil zprávu o diskriminaci, ve které je kritizováno české předsednictví, jež svou podporou péče o děti směřuje k tradičnímu rozdělení práce mezi muže a ženu. Ministerstvo doporučení odmítá hlavně kvůli tomu, že se k ní nemohly vyjádřit nové členské země (ČR vstoupilo do Unie spolu s dalšími nováčky v roce 2004) a že je v kompetenci jednotlivých zemí, jakou budou uplatňovat rodinnou politiku.

Návrat k plotně i s dělohou

Český přístup kritizují hlavně evropští socialisté a zelení. Hovoří o návratu žen k plotně a chápání její tradiční role podle myšlenkového schématu 19. století. "*Chce snad pravice dovolit konzervativním státům, aby nutily ženy k návratu za plotnu,*" řekl předseda socialistické frakce EP **Poul Nyrup Rasmussen**. O plotně a štrikování hovoří i poslankyně ČSSD **Anna Čurdová**. Podle ní mají ženy v 21. století právo na vlastní kariéru.

Poslanci ODS s takovým výkladem nesouhlasí. Lídr evropské kandidátky ODS a europoslanec **Jan Zahradil** tvrdí, že je kritika české vlády motivována již předvolebním bojem do europarlamentu. Gynekolog a další europoslanec ODS **Jaroslav Zvěřina** kritiky nedostupnosti jeslí a školek častuje výrazem „*feministky*“ a kritizuje zastánce dostupnosti jeslí a školek tím, že z feministického hlediska chtějí zrovnoprávnit ženy s muži a upírají jim vlastnictví dělohy a reprodukčních schopností žen.

Jaký je vlastně o jesle zájem?

Vraťme se ale k věcné rovině celého problému. Je dostupnost jeslí skutečným problémem pro rodiče, kteří chtějí pokračovat v profesní kariéře, i když mají děti ve věku do tří let? **Lada Wichterlová** z **Gender Studies**, která se zaměřuje na sladování kariéry a rodiny, je přesvědčena, že není úplně podstatné, zda půjde přímo o péči ve formě jeslí. „*Osobně si myslím, že splnění do roku 2010 je nereálné, jedná se ale pouze o doporučení,*“ zdůraznila pro Respekt.cz. Problém podle ní je především v tom, že neexistuje aktuální relevantní výzkum, jaký by byl „*o jesličky*“ skutečný zájem. Vybudování jejich sítě by totiž stálo nemalé finanční prostředky.

V minulém roce byl podle Wichterlové zájem soukromých firem budovat podnikové jesle. Přicházející krize však chování podniků radikálně mění. „*Stále se navíc čeká na uvolnění hygienických norem. Obrovský zájem firem z loňského roku však opadá,*“ dodala Wichterlová. Podle ní však trvá trend, že firmy chtějí, aby se lidé z rodičovské vraceli co

nejdříve do práce. Ženy si často pořizují první dítě až po několika letech kariéry a zaměstnavatel má o ně zájem, aby se vrátily. Podle ní jsou hlavními překážkami návratu do práce hlavně nedostatečná flexibilita pracovních úvazků, nedostupnost péče o děti (jakékoliv) a dopravní obslužnost.

Chůvu lidé chtějí

To, že se lidé začínají bát o práci a využívají soukromých agentur na hlídání dětí především do jejich věku tří let, potvrdila i zakladatelka jedné z nich **Jana Míčková Sladká**. „*O naše služby je stále zájem, nezaznamenáváme pokles. Lidé se potřebují vracet do práce,*“ řekla v rozhovoru pro Respekt.cz Sladká.

Podle ní jsou některé rodiny ochotny zaplatit za hlídání dětí až dvacet tisíc měsíčně. Většina jejich zákazníků jsou Češi, velký zájem je i o menší hlídání, například tři hodiny dvakrát v týdnu. To je případ často rodičů, kteří bydlí a pracují v Praze a nemohou se obrátit na pomoc u prarodičů. „*Hlavně naši zákazníci nepřijdou o rodičovskou podporu,*“ zdůraznila Sladká. Z té pak mohou financovat péči, která probíhá individuálně a v domácím prostředí. Problém má agentura s uchazečkami o práci, musí splňovat náročná kritéria, až dvě třetiny jich musí odmítnout. „*Že někdo měl děti, ještě není záruka, že se umí o ně postarat,*“ dodala Sladká.

Wichterlová souhlasí s tím, že se mnoho lidem dávat dítě do jeslí nevyplatí. Pokud stojí dva až pět tisíc měsíčně a současně rodič přijde o rodičovský příspěvek, je to ztráta pro rodinný rozpočet až dvanáct tisíc korun. Podle ní by stát měl nabízet dostatečnou paletu různých forem péče o malé děti. „*Firmy často nejsou ochotny suplovat roli státu,*“ řekla ke zkušenosti se zaváděním firemních jeslí. A co říká na námitku, že děti jsou v jeslích stále nemocné? „*Mám čtyřletého syna, kterého jsem dala do školky. Je sice neustále nemocný, ale z okolí vím, že se to po půl roce zlepší. Je to pouze posunutí problému.*“

Básněmi proti globálštině

Magdaléna Platzová, 29. 11. 2008

Bernadette Higginsová žije od roku 1991 v Praze, kde na Pedagogické fakultě UK vede kurz o genderu v literatuře. Spoluvydává časopis Jedním okem, který se specializuje na ženskou otázku ve střední a východní Evropě, a spolupořádá Večery ženských hlasů. Vedle toho organizuje Dny poezie, v současnosti největší tuzemský maraton čtení a akcí spojených s básněmi.

Fotografie: Bernadette Higginsová - Autor: Karel Cudlín

„Já nejsem monomaniak ani obsesní osobnost, jenom všechno dělám s vášní,“ říká o sobě poetická aktivistka Bernadette Higginsová. Od roku 1991 žije v Praze, kde na Pedagogické fakultě UK vede kurz o genderu v literatuře. Spoluvydává časopis Jedním okem, který se specializuje na ženskou otázku ve střední a východní Evropě, a spolupořádá Večery ženských hlasů. Vedle toho organizuje Dny poezie, v současnosti největší tuzemský maraton čtení a akcí spojených s básněmi. Z původně jednodenních oslav narozenin K. H. Máchy, které spadají na 16. listopad, se po deseti letech festival rozrostl na dva týdny a odehrává se ve více než čtyřiceti českých a moravských městech.

Zajímáte se o problematiku genderu, o vztahy a rozdíly mezi muži a ženami. Souvisí to nějak s tím, že teď žijete v Čechách, v jiné kultuře?

Kdepak, já jsem od začátku mého pobytu tady byla až neuroticky precitlivělá na to, že jsem cizinka. Když jsem přišla, schválně jsem se nechtěla zapojit do žádné ženské organizace. Cítila jsem, že bych se měla stát součástí této společnosti dřív, než o ní budu cokoli soudit. Téma genderu mě zajímalo už předtím, ale z Británie jsem si pochopitelně přinesla velice odlišnou zkušenost.

V čem se tedy česká kultura, co se týče ženských a mužských rolí, liší od britské?

Česká je mnohem tradičnější. Moje názory se po těch letech, co tu žiju, samozřejmě změnily, ale ještě pořád si myslím, že česká společnost je strašně patriarchální.

A hněvá vás to?

Spíš zklamává. Hněv je dobrým impulzem k nějaké akci, ale myslím, že když se člověk zlobí, přestává být tvůrčí. V určitých oblastech je lepší používat humor, zvláště tady v Česku, kde i tak lidé špatně snášejí konflikty. Možná právě proto české ženy tak odmítají feminismus, protože si ho představují jako nějaký boj proti mužům. Nechtějí si mužského rozhádat, touží spolupracovat. Je to dáno i komunistickou zkušeností, socioložka Jiřina Šiklová tyhle historické vlivy popisuje velice přesně.

Ale já se vždycky snažím svoje studenty upozornit na to, že prezident Masaryk byl velký feminista, že feminismus není nějaký výmysl importovaný ze Západu. Je součástí české tradice. To, co Masaryk říkal o manželství, o nerovnosti a o vztazích, bylo velice radikální. Nebo jak kritizoval galantnost, kterou tu mnozí lidé dosud považují za něco pěkného. Líbání ruky, pomáhání do kabátu a tak. Masaryk to odsuzoval jako něco, co glorifikuje nerovnost. Tvrdil, že ten, kdo má moc, si dovoluje být milostivý k někomu, kdo ji nemá.

Učíte mladé lidi a většina z nich jsou ženy. Pozorujete, že se během let nějak jejich přístup k genderové problematice mění?

Jistě. Myslím, že během posledních dvou nebo tří let se staly ještě konzervativnějšími. Asi je to nějak spojené s tím, kolik se teď rodí dětí. Lidé mají tendenci hnízdit. Nevím, jestli jste zaznamenala, jak poslankyně ČSSD Anna Čurdová kritizovala v parlamentu sociální politiku. Použila při tom slavnou frázi: postel, kostel, kuchyně. Poslanci se samozřejmě mohli usmát, brali to jako velký vtíp. Ale ona chtěla zdůraznit, že právě tohle se znovu stává převažujícím postojem k tomu, jaké má žena v české společnosti možnosti.

Pamatujete si, kdy jste si v životě uvědomila, že tohle téma je důležité?

Bylo to asi, když jsem odešla z domova. Poprvé jsem zaznamenala, že se ke mně lidé chovají jinak, protože jsem žena. Předtím jsem si nějaký rozdíl neuvědomila, asi proto, že jsem měla pět sester a jednoho bratra. Náš dům byl plný poměrně silných ženských osobností. Vždycky mě ale popouzela ta nespravedlnost.

Zrovna včera jsme se studenty diskutovali o knize Simone de Beauvoirové Druhé pohlaví. Jedno ze zásadních prohlášení, se kterými tahle francouzská spisovatelka a filozofka přišla, bylo, že „o štěstí tu nejde“. To mi často studentky říkají: Co na tom záleží, že nemáme rovnost, když jsme šťastné? Jenže nejde jen o to být šťastný, když žijeme v systému, který je nespravedlivý. Cílem by měla být svoboda. A myslím, že mnoho žen si neuvědomuje, že nejsou svobodné.

V jakém smyslu?

Neberte to nějak špatně, ale mám pocit, že zdejší muži jsou strašně rozmazlení. Jsou vychováni způsobem, který jim nedovoluje dospět, zůstávají infantilní. Řeknu to velmi silně, ale mně to ze strany žen připadá jako emotivní pedofilie. Na jedné straně je muž ten důležitější, který dostává více peněz, a proto když žena zůstane s dětmi doma, pokračuje v práci on. Na druhou stranu se ženy k mužům chovají jako k idiotům, o něž je třeba se postarat. To vytváří jakousi podivnou oboustrannou závislost, která mi připadá nesnesitelná. Pamatuju se, jak mě moje máma přesvědčovala, že muži mají jiný mozek než ženy, že jsou schopni se vždycky soustředit jen na jednu věc. Ale já v nějaký velký rozdíl moc nevěřím. Když nás k tomu někdo od malička bude vychovávat, můžeme se naučit být v některých věcech bezradní všichni.

Sama ale říkáte, že tu nerovnost vytvářejí obě pohlaví.

Samozřejmě. Chybný je systém, ten zažitý model, který se velmi těžko překonává. A když se o to nějaká žena pokusí, většinou dopadne dost špatně, jak je vidět na českých političkách. Jen se podívejte, jak se k ženám chovají v parlamentu. Atmosféra v české politice je klučičí, pubertácká a hloupá. Vzpomeňte si na kauzu kolem poprsí Petry Buzkové. Mnoho žen to od politiky dokonale odradí.

Co se s tím dá dělat?

Pomocť může úplně všechno, co lidem ukáže rozdíl mezi tím, co je na ženské a mužské roli skutečně dáno od přírody a co je vytvořeno kulturou. Osobně považuju za úspěch, když se mi podaří u studentů zpochybnit použití slova „přirozený“, když jim začne být podezřelá a zajímají se o to, zda existují i jiné možnosti než tradiční vzorce chování.

Myslím, že je opravdu škoda, že je česká společnost v tomhle ohledu tak konzervativní. Že se tu lidi oblékají do růžových a modrých uniforem, sotva se narodí. Deformuje to vyhlídky do budoucna, pro všechny. A také je ostuda, že země, jejíž první prezident byl takový šampion v

rovnoprávnosti mužů a žen, je jediným členem Evropské unie, který nechce ratifikovat antidiskriminační zákony.

Básníci jsou nejdůležitější

Vy nezasahujete jenom do české diskuse o genderu, ale jste i jednou z iniciátorek festivalu Dny poezie. Jeho námětem byl letos verš Williama Blakea „V zrnku písku vidět svět“. Proč vás napadl právě ten?

V minulých letech bylo v názvu vždycky něco s poezií: poezie vedle nás, poezie na drátě... Už jsem z toho byla unavená. Napadaly nás samé hlouposti jako poezie ve vaně, v posteli, a tak jsem se nakonec rozhodla, že by to měla být nějaká báseň, která by inspirovala.

Co inspirujícího vás letos během festivalu potkalo?

Například letos jsem se setkala s irskou autorkou Eiléan Ní Chuilleanáinovou a s jejími básněmi, které jsou naprosto skvělé. Jako by vás braly do míst, která jsou vám povědomá, ale zároveň i cizí – místa ze snů, které se vám zdály v dětství. Podařilo se mi navázat kontakt s irskou ambasádou a ta jí zprostředkovala cestu do Prahy. Eiléan byla pozváním nadšená, měla tu dvě čtení a při jednom dokonce zpívala irské písně a také německé, rumunské a české. Dalším z vrcholů pro mě bylo určitě vystoupení Zbyňka Hejdy. Po jeho čtení jsme ještě v kavárně mluvili nejen o poezii a jejím smyslu, ale taky o fotbale. On je totiž stejně jako já velkým fanouškem Zinedina Zidana.

Vy máte ráda taky fotbal?

Mám. Dlouhé roky jsem se tomu bránila, protože pocházím z Newcastle, kde je fotbal cosi jako náboženství. Až teď jsem se poddala. Asi za to může Zidane. Když jsem ho viděla hrát, pochopila jsem, proč lidi říkají, že je fotbal krásná hra.

Je takový film z roku 2006, trvá asi devadesát minut a je to celý zápas, při kterém se kamera soustředí jen na Zidana. Takže se z toho stává taková kontemplace prostoru, vztahu mezi hráčem a diváky a zvuky, je to takové dost „umělecké“, ale silné. V jednu chvíli, asi hodinu a dvacet minut po začátku, se Zidane usměje a ten okamžik má naprosto fantastickou dramatickou intenzitu. No, bylo pěkné zjistit, že Hejda, kterého tak obdivuju, má rád stejného fotbalistu.

A k čemu jste v kavárně došli – ohledně smyslu poezie?

Cítovala jsem v jednu chvíli Percyho Shelleyho, který slavně napsal, že „básníci jsou nepoznaní zákonodárci světa“. A přítomné básníky to zhnusilo. Spojovali si to nějak se státem, se státními básníky... Ale já opravdu věřím, že jsou básníci ve společnosti těmi nejdůležitějšími lidmi, protože udržují jazyk. Zní to hrozně, jako kdybych mluvila o nějaké „úklidové službě“, ale já to tak opravdu cítím: básníci jazyk čistí, udržují jej jako smysluplný způsob vyjadřování, přežívání, objevování věcí v životě. Bez nich by se z jazyka dávno stal jen prostředek dorozumívání. Proměnil by se v globálštinu, o které mluví francouzská filozofka a lingvistka Julia Kristeva.

I proto jsme s Renatou Bulvovou už dřív, před Dny poezie, založily projekt Poezie pro cestující, kdy jsme se domluvily s pražskými dopravními podniky a na místa reklam jsme věšely básničky.

Jak vás to vůbec napadlo?

Byla za tím myšlenka, že veřejný prostor, v němž žijeme, bychom neměli nechat napospas

jenom příšernému a nesmyslnému jazyku reklam. Později jsme narazili na byrokratické problémy, ale doufám, že se nám je podaří vyřešit a projekt zas oživit. Ostatně, teď se toho nápadu chytil Rumunský kulturní institut a během festivalu Dny poezie zahájil měsíční projekt Rumunská poezie pro cestující. Takže si lidé v pražském metru a tramvajích budou moct přečíst alespoň pár nových básní.

Pořádají se Dny poezie i jinde?

Pořádají se po celém světě. V mnoha zemích bylo zvykem slavit Den poezie kolem narozenin básníka Vergilia, 15. října. Potom ale UNESCO označilo za den poezie 21. březen a hodně zemí začalo oslavovat v březnu. Ale ať je to kdykoli, vždycky je to příležitost přitáhnout pozornost k básníkům a vzbudit v publiku zájem o jejich knihy. I když je pravda, že například v Británii se vyskytují kritici, kteří přílišnou popularizaci tak „ušlechtilého“ umění, jakým je poezie, nevidí rádi. Je to nesmysl.

Jak vlastně dáváte program Dnů poezie dohromady?

Sít' našich kontaktů rostla organicky, různé instituce i jednotlivci se na nás nabalovali od začátku. Knihovny, kulturní centra, školy, také zahraniční instituce. Kdokoli chce oslavovat Máchovy narozeniny nebo poezii, je vítán.

Letos například Libanonský klub v České republice uspořádal krásné čtení českých překladů z arabské poezie, mimo jiné asi nejlepšího arabského básníka Adonise.

A je o čtení velký zájem?

Je to zvláštní, ale já to nikdy nedokážu odhadnout. Například tohle arabské čtení v klubu v Řetězové – ne že by tam nebylo dobré publikum, ale nahoře v kavárně seděla spousta lidí, kteří si povídali a pili pivo, a já jsem to vůbec nechápala. Říkala jsem si: Když už jste tady, tak proč si nechcete poslechnout básně jednoho z nejlepších básníků na světě? Asi to zní šíleně, ale pro mě osobně jsou básně tak vzrušující, že bych si představovala, že přijdou tisíce lidí.

A mění se to díky Dnům poezie? Nebo návštěvníků vašeho festivalu ubývá?

Už z toho, že každý rok se k oslavám Dnů poezie připojuje víc a víc lidí, je vidět, že pro mnoho z nich je poezie pořád důležitá. Ale o čísla tu nejde. Já osobně bych chtěla udělat všechno, co je v mých silách, abych pro poezii zaujala hlavně mladé lidi. Všude kolem je tolik destruktivních způsobů komunikace...

Za sebe musím říct, že ta zásoba básní, které nosím v hlavě, mi někdy pomáhá přežít. Nezbláznit se. Ještě teď se některé básně učím nazpaměť.

Odkud pochází tahle vaše láska k poezii?

Možná to souvisí s tím, že jsem vyrůstala v katolickém prostředí, zpívali jsme hodně hymnů, což je báječná poezie: sladké srdce Ježíšovo a tak. Také jsme četli Bibli a moje maminka uměla hodně básniček. Pamatuju si, že když mě máma poslala nakoupit, pamatovala jsem si seznam věcí tak, že jsem je zrýmovala. Taky si pamatuju na první knížku básní, kterou jsem dostala, to mi bylo asi šest let. Byl v ní obrázek tlustého kluka se strašně červenými tvářemi a vykulenýma očima, jak polyká rajče. A poslední verš té básně zněl: Old Tom Tomato, down the Red lane, I'll never see old Tom Tomato again. (Chudák Rajče Tom, na konci Červené ulice, už chudáka Rajčete Toma nespátřím nikdy více). Straší mě to ještě dneska.

Vždycky jsem četla poezii radši než prózu. Vliv na to asi měl i můj táta. Nebyl nijak vzdělaný, byl to dělník. Ale jako Ir uměl spoustu irských písniček a básniček a měl rád hudbu. Tak trochu přes něj jsem se ostatně začala zajímat i o Prahu.

Jak to?

Táta měl velmi rád klasickou hudbu, ale neměl chudák moc příležitostí ji poslouchat. Bylo nás doma šest dětí a tak byl dům vždycky plný křiku. Jedna z mála chvil, kdy si mohl něco pustit, byla neděle brzy ráno. S tím to mám spojené. Táta měl desku Smetany – Z českých luhů a hájů. Vzala jsem ji jednou do školy, muselo to být tak v první třídě, na hodinu výrazového tance, a všechny malé děti z Newcastlu pak tancovaly na Smetanu.

Na konci světa

Vášim prvním setkáním s českou kulturou hned po příjezdu v roce 1991 byl prý koncert teplické kapely Vyžvejkla bambule. Můžete popsat, jak to na vás zapůsobilo?

Jedni hrozně milí čeští přátelé mě vzali do nějakého kulturního domu (možná to byla Delta) a tam – nemohla jsem věřit svým očím – se začala ta kapela na jevišti svlékat. Zpěvák měl na sobě jakýsi župan a kousal do plyšového medvídky a vedle mě seděl nějaký pán, který se tvářil hrozně vážně, a ten se ke mně naklonil a překládal mi nějaké hrozné rouhavé verše, který prý ten zpěvák vykřikoval. Říkala jsem si: Co v téhle zemi dělám? V Británii není nahota na veřejnosti vůbec běžná, víte?

Svlékli se úplně?

No ano. Myslím, že zpěvák si nechal župan. Bylo to nezapomenutelné.

Proč jste se rozhodla, že tu zůstanete?

Ale já si vůbec nejsem jistá, že jsem se rozhodla. Spíš jenom pořád to rozhodnutí odkládám. Jakýmsi podivným způsobem se tu cítím doma. Praha byla jediné místo, kam jsem se chtěla kdy podívat. Já nejsem žádný velký cestovatel. A když jsem se sem jednou dostala, tak jsem tady.

Zdá se, že jste člověk jedné volby. Když se k něčemu jednou upnete, už u toho zůstanete.

Myslíte monomaniak? Já si na to sama nepamatuju, ale jeden můj známý mi vyprávěl, že už někdy v sedmnácti, když jsme se poprvé setkali, jsem se hrozně zajímala o Prahu a chtěla jsem sem jet. Takže je to asi opravdu nějaká utkvělá myšlenka.

A poezie?

Mám ráda všechnu literaturu a také hudbu, ale život bez poezie by byl nesnesitelný. Nemohla bych bez ní žít.

Máte teď v hlavě nějakou báseň? Říkala jste, že jste dnes ráno byla nervózní z tohoto rozhovoru. Jaká báseň vám zněla v hlavě?

Když jsem nervózní, vytanou mi takzvané „strašné sonety“ Gerarda Manleye Hopkinse: „I WAKE and feel the fell of dark, not day/ What hours, O what black hours we have spent“ a tak dál. (Budím se a cítím pád tmy, ne dne/ jaké hodiny, jak temné hodiny jsme strávili...) Tedy nejsem žádný juke-box, ale někdy to tak skoro vypadá. Báseň někdy vyjádří nějaký aspekt situace, ve které se nacházím. A taky uklidňuje. Vlastně bych byla docela šťastná, kdybych si jednou, až budu stará, z celého života pamatovala jenom několik básní.

Lidé se zásobami básní v hlavě byli svého času velmi cenění v nacistických i stalinských lágrech. Znamý výrok německého filozofa Theodora W. Adorna zní, že po holocaustu už se nedá psát poezie. Jak se na to díváte vy?

Podle mne mohou básníci vyjádřit i tu nejstrašnější zkušenost. Takovou básní je Shakespeareův Král Lear. Stále se k němu vracím, protože ta báseň vyjadřuje život v extrému. Život zredukovaný na nic. Klade otázku, co zůstává ve chvíli, kdy člověk všechno ztratí.

BERNADETTE HIGGINSOVÁ

Newcastle, Velká Británie

Vystudovala anglickou literaturu na Londýnské a Liverpoolské univerzitě, v současnosti dělá doktorát na Filozofické fakultě UK a vyučuje na Pedagogické fakultě UK. V roce 1999 začala s Renatou Bulvovou z Klubu 8 projekt Poezie pro cestující. V roce 2003 založila spolu se Zorou Šimůnkovou a Martinem Zborníkem občanské sdružení Společnost poezie, které organizuje už desátým rokem festival Dny poezie (www.denpoezie.cz). Pro Český rozhlas připravuje pořad Czech Books. Pomáhá Evě Kalivodové s vydáváním časopisu Jedním okem / One eye open a s organizací Večerů ženských hlasů. Je ve správní radě Genderových studií – **Gender Studies**.

Nová vlna feminismu

Silvie Lauder, 12. 7. 2008

Bez něj by ženy dodnes nejspíš neměly právo volit. Nestudovaly by ani by si svobodně nevybíraly povolání, nerozhodovaly by o svém majetku ani o otci svých dětí. A přestože Češi byli ještě před sto lety v prosazování některých jeho zásad napřed téměř před celou Evropou, dnes tady má pověst neatraktivního „ismu“, hysterické ideologie nebo berličky neúspěšných žen. Řeč je samozřejmě o feminismu.

Fotografie: O generaci mladší studentky Johana, Marie a Alena se jako feministky cítí už od puberty. - Autor: Tomki Němec

Bez něj by ženy dodnes nejspíš neměly právo volit. Nestudovaly by ani by si svobodně nevybíraly povolání, nerozhodovaly by o svém majetku ani o otci svých dětí. A přestože Češi byli ještě před sto lety v prosazování některých jeho zásad napřed téměř před celou Evropou, dnes tady má pověst neatraktivního „ismu“, hysterické ideologie nebo berličky neúspěšných žen. Řeč je samozřejmě o feminismu. A hned se sluší dodat, že naznačený český paradox ve vývoji pohledu na toto široké hnutí za rovnost žen a mužů nevystihuje situaci úplně přesně. Únavné debaty o tom, jestli si feministky holí nohy, totiž překrývají fakt, že pod nudným povrchem se dějí zajímavé věci.

Nové ženy, noví muži

Na jižním okraji české metropole se v útrobách kancelářského a obchodního komplexu skrývá poněkud zvláštní prostor. Doslova všude – na zdech, na stolech, na monitorech počítačů – se tu vyjímají žaby vyrobené z nejrůznějších materiálů od keramiky po plyn. A emblém žaby zdobí i hromádku barevných plakátů, která se povaluje na stole v zasedačce.

Na jednom z nich třicátník s bradkou Tomáš leze po skalách a lanem jistí syna Metoděje (zatímco jeho žena Lenka, jak plakát rovněž informuje, hraje divadlo), na dalším zase Jirka v pruhovaném tričku krájí houby se svými syny Matoušem a Ondrou (ve stejný čas manželka Jana studuje). Text u fotografií vysvětluje, že tohle jsou „noví muži“: vědí, že „otcovství je taky kariéra“ a že „jeho žena není služka“. Všechny plakáty spojuje heslo „Feminismus je radikální názor“, protože tvrdí, že „i ženy jsou lidé“. Ironie tohoto sloganu dobře odráží dilema, které už léta řeší spousta zdejších žen a mužů. „Rozhodli jsme se, že už toho bylo dost. Že to tam prostě dáme,“ říká drobná blondýna a poklepe prstem na heslo. „Víme, že Češi slovo feminismus nesnášejí, a léta se tváříme, že s ním vlastně nemáme nic společného. Teď je ale načase dát najevo, že to není náš problém.“

Jsme na Zbraslavi v sídle občanského sdružení Žába na prameni a energickou dámou je programová ředitelka a spoluzakladatelka této čtyři roky existující organizace **Dana Radová**. Plakáty s „novými otci“ jsou jeden z mnoha způsobů, kterým společně bojují za to, „abychom přestali dělat z feminismu bubáka“.

Snaha o „očistění“, „znormálnění“ či „správné vysvětlení“ pojmu feminismus je na místě. „Proč by holky nemohly mluvit sprostě, když kluci můžou? Dana Radová se během let už stokrát přesvědčila o tom, že Češi na toto slovo zhusta nadávají, ačkoli k tomu mají pramálo

důvodů. „Často nevědí, o čem mluví. Nebo dokonce dělají a přejí si stejné věci jako ty jimi nenáviděné feministky. Já jsem byla feministka od patnácti, jen jsem o tom nevěděla,“ směje se Dana Radová. Odjakživa si totiž myslela, že ženy mají stejná práva jako muži nebo že mají mít za stejnou práci stejně peněz. Feministkou se však nazvala až v době, kdy přeskočila z vlaku rozjeté kariéry do kouta odříznuté a nedocenené matky na rodičovské dovolené. Ještě výraznější proměnou prošel horolezec z plakátu, který tu sedí vedle Dany Radové. **Tomáš Pavlas**, kybernetik s diplomem z ČVUT, vášnivý horolezec a zároveň spolupracovník Žáby na prameni a čerstvě student Fakulty humanitních studií UK. Sem na Zbraslav ho zavála civilní služba u svazu horolezců, kde se zabýval „prevencí sociálně-patologických jevů“. „Tam to jasně vidíte – s násilím mají problém hlavně kluci, kteří jsou vedeni k tomu, aby skrývali emoce,“ říká Tomáš. Začal mnohem víc přemýšlet o tom, co okolí očekává od chlapců a co od dívek, a to ho nakonec přivedlo až ke studiu **genderu** (obor zabývající se rozdíly v postavení a uplatnění mužů a žen).

Zacpi si uši, beruško

Na druhém konci Prahy, ve studentské kavárně v jinonickém komplexu Univerzity Karlovy, vypadá všechno o dost jednodušeji. Tady už slova o prudkém procitnutí neslyšíme. Ne že by jedenadvacetileté Aleně ze západočeského Ostrova a o rok mladší rodačce z Opavy Johaně a Marii z Havlovic u Trutnova bylo všechno jasné od plenek, ale je zřetelně vidět, že už myslí jinak než o generaci starší kolegyně a kolegové.

Všechny už na základní škole štvalo, že kluci hrají na hodinách tělocviku fotbal a ony nikdy, že jim babičky říkají, co se pro holky hodí a co už ne, že máma v učebnicích vždycky mlela maso a přebalovala dítě, kdežto táta někde důležité úřadoval a doma četl noviny. Při konzultacích o budoucích povoláních jim poradce doporučoval „ženská“ povolání. „Učitelé měli jiný přístup ke klukům a holkám,“ říká tmavovláska Marie. „Jeden učitel nám pořád říkal berušky, a když měl říct sprosté slovo, tak říkal: Holky, zacpěte si uši. Proč by ale holky nemohly mluvit sprostě, když kluci můžou?“

Další obzory se trojici otevřely poté, co loni na podzim začaly studovat první ročník na Fakultě humanitních studií UK a vedle mnoha dalších předmětů si zapsaly seminář feministické teorie. „Některé věci se ve škole prostě neučí,“ říká Johana. „Třeba Francouzská revoluce – učíte se o deklaraci práv občanů. Ale nikdo už vám neřekne, že jen občanů-mužů! Svoboda je sice zobrazena jako žena, ale samy ženy nemohly volit,“ zlobí se Johana. „Proč se neučí, že když novinářka a spisovatelka Olympe de Gouges přišla s verzí deklarace volající po právech i pro ženy, poslali ji za to na popraviště?“ Studentky také vytahují svůj oblíbený hypotetický příběh z pera Virginie Woolfové o zapomenuté „nadané Shakespearově sestře Judith“ – talent sice měla, ale v její době ji nepustili do školy, na divadelní prkna jakbysmet, brzo ji provdali a uvěznil v maratonu porodů.

Tahle děvčata už o sobě říkají „jsem feministka“, jako by mluvily o tom, že si ráno čistily zuby. „Říkám to rovnou, že mám feministické názory,“ usmívá se Alena. „A pak třeba vysvětlím, co to konkrétně znamená.“

To nejsem já

Po dni stráveném kolem Žáby na prameni s nově zrozenými feministkami a feministy a po pár hodinách mezi debatujícími studentkami by člověk snadno podlehl dojmu, že v Česku snad běží feministická revoluce. Všichni oslovení ale hned oponují, že je nutné stát nohama na

zemi. České ženy pořád berou o hodně méně než muži, v politice je jich minimum a slovo feminismus má ve veřejné debatě dodnes mimořádně odpudivý odér. A trvá to už dlouho. Na tomto místě je nutná krátká odbočka do nedávné historie. Mnozí z nás si to koneckonců živě pamatují: ačkoli Češi po revoluci hladově hltali téměř všechno proudící přes otevřené hranice ze západní Evropy a Spojených států, jeden západní pokrm jim ale uvázl v krku – feminismus.

Míč vykopli spisovatelé ze silné generace šedesátých let navrátilivší se po letech emigrace domů, kteří média oslnili svými zkušenostmi se západním feminismem. Asi nejzásadnější byly články Oty Ulče v Lidových novinách a Josefa Škvoreckého v týdeníku, který právě držíte v ruce. Ulč podal zděšeně zprávu o agresivních feministických lesbách pochodujících americkými městy s transparenty „Kill men daily“, Škvorecký zase referoval o tom, že kvůli feminismu je na Západě prakticky nemožné, aby muž projevil ženě sympatie bez rizika obvinění, že ji sexuálně obtěžuje. Někteří emigranti viděli realitu jinýma očima (podle filozofa Václava Bělohradského byla diskriminace českých žen zcela očividná), a přestože oponenti upozorňovali, že spisovatelé referují o okrajové, ustupující radikální formě feminismu, Češi a Češky jejich názory přejali.

Důvodů pro to byla celá řada. Je to jako kdyby někdo dnes nesnášel křesťany, protože kdysi upalovali čarodějnice. Zmínění intelektuálové se těšili vysokému morálnímu kreditu a česká společnost je „právem uznávala jako vnímavé sociální kritiky“ (jak říká vlivná feministka a vysokoškolská učitelka Věra Sokolová). Jejich slova navíc dopadla na úrodnou půdu kypřenou čtyřicet let komunisty. Ti feminismus zaškatulkovali jako buržoazní „panázor“, předválečné feministické spolky zrušili a přišli s vlastní formou „osvobození ženy“. Výsledkem byly světové rekordy v zaměstnanosti žen (97 procent), které prakticky znamenaly, že místní ženy přijaly další „úvazek“ k tomu stávajícímu – péči o domácnost a děti. A také fakt, že tuto zemi zcela minuly bouřlivé feministické vlny šedesátých a sedmdesátých let, díky kterým lidé na Západě začali zpochybňovat neměnnost modelu „muž vydělává a žena doma pere a vaří dětem“.

Svou roli hrálo i to, že nedůvěru k feministickým novotám s vládnoucími papaláši sdíleli i významní disidenti. Vzpomeňme třeba na oblíbeného prezidenta Václava Havla, který na počátku devadesátých let vzpomínal na rok 1986 a návštěvu dvou italských feministek: *„Dojímalý mě: vždyť se mohly klidně projíždět po Středozemním moři na jachtách nějakých bohatých manželů. Místo toho se trmácejí po Evropě, aby udělaly svět lepším. Bylo mi jich líto tím spíš.“*

Zní to divně, ale když si dnes prolistujeme noviny, proklikáme se internetovými debatami či blogy, užaseme, jak málo se změnilo. Daleko od univerzitních debat či občanských sdružení mají známé a úspěšné ženy stále potřebu si v rozhovorech při slově „feministka“ symbolicky odplivnout. Stačí se podívat na poslední měsíc. Kapitánka dámské fotbalové reprezentace **Eva Šmeralová** nebo malířka **Marie Zábranská** zdůrazňují, že nejsou „žádné feministky“. Na serveru Žena.cz je zase k vidění test „Jste feministka?“. Pokud tazatelka nezakroužkuje tvrzení, že feministky bývají „obézní, nepříjemná a zamindrákovaná stvoření“ nebo že „ženy v politice nejsou proto, že muži mají lepší předpoklady“, ocitne se v kategorii feministek. To prý znamená, že si „podvědomě zafixovala muže jako nepřátele“.

„Když někde řeknu, že jsem profesionální feministka, všichni hned o mně mají jasno,“ shrnuje dojem **Petra Kubálková**, třicetiletá manažerka projektu Prolomit vlny u organizace Otevřená společnost. *„Feministka znamená, že volím zelené nebo sociální demokracii, nemám ráda*

neviditelnou ruku trhu, nosím batůžek, jsem pravděpodobně lesba nebo nenávidím chlapy. A je skoro jisté, že mám dredy. Tomuto profilu ale opravdu neodpovídám. “

A schematickým pohledem na věc trpí i zdejší elita. Pokud v něčem čeští politici dokonale kopírují nálady veřejnosti, tak je to určitě názor na feminismus. Zatímco třeba ve švédské politice se k feminismu jasně hlásí šéfové a šéfky většiny hlavních stran a dělá to i španělský premiér **José Luis Rodríguez Zapatero** (který si do nové vlády pozval dokonce víc žen než mužů), v české politice se dočkáte buď velkých rozpaků, nebo spíš jasného odporu.

„Feminismus vnímám velmi negativně,“ říká sociální demokrat David Rath. „Je to přepjaté, příliš emotivní, hysterické hnutí složené většinou z žen, které jsou neúspěšné.“

Podobně to vnímá většina političek. *„Je to obecně kontroverzní směr,“* myslí si místopředsedkyně sněmovny za ODS **Miroslava Němcová**. Ve vládě je situace podobná. Přestože u ní funguje Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů a přestože návrhy, které předkládá, lze zařadit mezi feministickou agendu, ve „Strakovce“ je feminismus tabu.

Čísla, která by tyto střípky dovedla k popisu, nakolik odpor k feminismu Češi skutečně sdílejí, nemáme po ruce. Ale několik dílčích zpráv je výmluvných. Před šesti lety se třeba agentura TNS Factum ptala lidí na jejich názory na rovné příležitosti pohlaví. Dotazovaní měli dojem, že ženy jsou v mnoha směrech (třeba na trhu práce) znevýhodněné a že by se s tím mělo něco dělat. Když se ale výzkumníci zeptali, kdo je v boji za lepší postavení žen nejužitečnější, „zastánci feministického hnutí“ dopadli v hodnocení úplně nejhůře.

Pochybený a nemravný

Důvodů pro českou antifeministickou alergii je dost. Ale ani protiargumentů není zrovna málo. V první řadě je třeba připomenout, že Čechům nezbylo jen komunistické dědictví. Předválečná historie byla totiž z feministického hlediska unikátní – v devatenáctém století to byli muži, kdo podporovali boj za vzdělávání i volební právo žen. Oni tahali za nitky, a proto v českých zemích tyto změny přicházely dříve než jinde (jako první stát vůbec jsme měli volební právo žen a obecně rovnost pohlaví zakotvené v ústavě) a stalo se tak bez vypjatých demonstrací známých třeba z Británie. Pozdější prezident Tomáš Garrigue Masaryk už před více než sto lety napadal rozšířený názor, že žena je pro mužovo pohodlí, v nejlepším případě pro odchování jeho dětí, jako „starý, pochybený, nepěkný a nemravný“ a úctu ke svojí manželce demonstroval také tím, že přijal její příjmení. Josef Svatopluk Machar psal o údelu žen jako o otroctví a Vojtěch Náprstek založil spolu s Karolinou Světlou Americký klub dam vedoucí mimo jiné ženy k „ekonomické samostatnosti“.

Proč tedy česká společnost, nadšeně rehabilitující po revoluci prvorepublikové hodnoty, nenávázala i na tuto tradici? Ale hlavně – proč se to moc nemění ani po bezmála dvaceti letech? Tedy za dobu o něco kratší, než je ta, během níž se katoličtí Španělé dostali od situace, kdy ženy nesměly mít bankovní konto ani pas, až k vládě, v níž jsou ženy v přesilovce a rezort obrany dostala na starost třicátnice ve vysokém stupni těhotenství. Proč se něco podobného nedaří Čechům? Notabene když mluvíme o společnosti, která je v otázkách, jako jsou sňatky homosexuálů či potraty, jednoznačně liberální?

Na tohle mají feministky prostou odpověď – Češi dodnes netuší, co to feminismus je, co všechno obnáší a co světu přinesl. *„Když mi někdo řekne, že nesnáší feminismus, já mu na to opáším: A který nesnášíte? Který přesně?“* říká socioložka z výše zmíněné katedry

genderových studií Univerzity Karlovy **Hana Havelková**. „Většinou se provalí, že dotyčný vůbec netuší, že jsou nějaké druhy feminismu.“

Když si pomůžeme metaforou – je to podobné, jako kdyby někdo řekl, že nesnáší křesťany, aniž by si přečetl Bibli, rozlišoval jednotlivé proudy a svůj názor opíral třeba o tvrzení, že křesťané upalují čarodějnice. Pohled známý z terénu i dílčích průzkumů si můžeme potvrdit, když se vrátíme zpátky k politikům, kteří se tak ostře vůči feminismu vymezovali. Když si před závorku vytkneme to nenáviděné slovo a podíváme se, co se děje s feministickými tématy, narazíme na úplně jiné lidi.

„Rovné příležitosti jsou samozřejmě důležitou součástí naší agendy,“ pokyvuje vážně hlavou vášnivý odpůrce feminismu **David Rath** (ČSSD). „Chtěla bych, aby se změnil pohled na muže a ženy v politice,“ říká zase Miroslava Němcová (ODS), která rovněž nemohla přijít feminismu na jméno. „Vadí mi, když muži politici jsou dotazováni na státní rozpočet a ženy političky jen na to, jak dělají bramborový salát na Vánoce.“ Ale tohle jsou přece témata, která v minulosti otevřely a dnes dál prosazují právě feministky. Co přesně si tedy zmínění politici pod pojmem feminismus vlastně představují? „Je to názor, že ženy jsou lepší než muži,“ odpovídá Němcová. „Feministky třeba chtějí zbavit ženy koncovky -ová u jména,“ říká Rath. A šéf lidovců Jiří Čunek na otázku, co si vybaví, když se řekne feminismus, jen bezradně pokrčí rameny.

Podobné zmatení najdeme i u dalších kritiků feminismu, kteří brázdí veřejný prostor. Tenhle podivný postoj v Česku přetrvává prostě proto, že se znalost feminismu nestala součástí základního vzdělání. Děti se sice učí o Platonovi, ale nikoliv o feminismu. A velmi podobné je to na školách středních, a platí to dokonce i na univerzitách (pokud nestudujete kupříkladu sociologii). Ostatně trvalo celých patnáct let, než se podařilo ustavit genderová studia jako samostatný studijní obor.

Plíživá změna

A právě teď je důležité opět připomenout, že přetrvávající nechuť k feminismu automaticky neznamená, že přetrvává také nechuť k feministickým tématům. Neznamená to ani, že se česká společnost neproměňuje k lepšímu. Podle Hany Havelkové jsou třeba právě příklady z úvodu pro feminismus dobrou zprávou. Na Žábě na prameni a dalších organizacích se ukazuje, jak se „feministická subkultura mírně rozrůstá“. A pražské studentky představují do světa rozhlédnutou generaci, kterou už prostě genderová témata zajímají dokonce i navzdory „českému specifiku“. Tenhle zájem zachytili v **Gender studies**, kde od roku 1999 evidují bakalářské, diplomové či doktorandské práce vznikající na českých vysokých školách na genderová nebo feministická témata. Zatímco první rok výzkumnice objevily 79 prací, v roce 2006, z něhož pocházejí nejčerstvější data, už jich byl pětinasobek.

Další příklady jsou ještě obecnější. Před deseti lety feministky upozorňovaly na to, jak málo máme vysokoškoláček, které tehdy na školách netvořily ani polovinu studentů (ve školním roce 1993/1994 jich bylo 55 tisíc z celkem 127 tisíc studujících). Pohled na nejnovější čísla ukazuje, jak dramaticky se situace změnila. Ve školním roce 2006/2007 byl poměr studentů a studentek obrácený (celkem se počty studentů zdvojnásobily a dívek je dnes o šest procent více než chlapců).

Podobné proměny ukazují údaje o přijímacích zkouškách. Ještě před deseti lety byli chlapci úspěšnější, dnes jsou na tom lépe naopak dívky. A stejný vývoj platí i pro absolventy. Téměř

ze všech českých veřejných i soukromých univerzit odchází v posledních letech s diplomem v kapse více žen než mužů, z veřejných vysokých škol měly obrácený poměr jen tři – není asi až tak překvapivé, že jde o pražské ČVUT, brněnské VUT a ostravskou Technickou univerzitu. I když i tam existují výjimky: třeba architektura, kde jsou počty absolventů zhruba vyrovnané (v Brně na VUT absolvovalo před dvěma lety 108 architektek a 137 architektů).

Podobně se situace mění i u dalšího feministického tématu, jímž je domácí násilí. Před deseti lety nad touto krutou realitou kdekdo mávl rukou jako nad „neexistujícím“ problémem a politici odmítali zpřísnění trestů pro agresory jako nepřipustný zásah do soukromí. Dnes máme podobně přísný zákon jako v Rakousku či Německu a průzkumy veřejného mínění ukazují, že čím dál tím více lidí problém bere vážně.

Nakonec i na fenoménu spojeném s domácím násilím – stalkingu, čili pronásledování – lze ukázat, jak se časy změnily. Když už české ženy proniknou na vysoké posty, mají o polovinu nižší platy než muži. Poté, co loni na podzim zavraždil zaměstnankyni pražského letiště její kolega (který dívce dlouhé měsíce předtím vyhrožoval), začaly neziskové organizace tlačit na vládu, aby v této věci začala jednat. Rada byla jasná: následovat příklad USA nebo Finska, kde uzákonili stalking jako trestný čin. Letos na jaře to Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů kabinetu skutečně navrhla a ministr spravedlnosti návrh připojil k trestnímu zákoníku. Poslanci ho podpořili a novinka začne nejspíš platit už od ledna příštího roku.

Další změny přicházejí zdola. Probíhající baby boom a klesající nezaměstnanost nutí zdejší firmy, aby přemýšlely o tom, jak si udržet zaměstnance a zaměstnankyně. Letos se po letech opatrných úvah začalo vážně debatovat o firemních školkách – velké firmy typu České spořitelny o nich začaly uvažovat, jiné podniky (třeba Robert Bosch v Českých Budějovicích) jdou cestou finanční podpory školek provozovaných v okolí firmy. Ministerstvo práce a sociálních věcí navíc oznámilo plán daňových úlev pro firmy, které školky zřídí. Rekordní počty narozených dětí mění – i když jen velmi pozvolna – i představy o rodičovské péči. Za posledních pět let se zdvojnásobil počet mužů, kteří zůstávají se svými potomky doma, byť jejich podíl je stále velmi malý (z rodičů pobírajících rodičovské dávky je mužů 1,5 procenta).

Dáme vám polovinu

V mnoha oblastech je ale Česko pořád dokonale „zabetonované“. Třeba Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů, kterou koncem června zveřejnil tým analytiků a analytiček neziskových organizací, konstatuje, že „v prosazování politiky genderové rovnosti přetrvává nedostatek politické vůle ze strany politických elit, v převážné většině mužů“.

Je to fakt – žen v politice nejenže nepřibývá, ale měřeno počtem míst na kandidátkách významných stran lze tvrdit, že z politiky postupně mizí. Navzdory zprávám od personalistů, že poptávka po ženách na vedoucí funkce roste (například **Aleš Křížek** z personální agentury Robert Half International nedávno prohlásil, že „mnoho klientů si přeje na vrcholové pozice ženy“), statistiky nic takového neukazují. A co je horší: když už ženy na vysoké posty proniknou, mají – podle nejnovějších údajů Českého statistického úřadu – až o polovinu nižší plat než jejich mužští kolegové. A nemění se ani propast mezi platy žen a mužů na stejných pozicích a se stejným vzděláním. Antidiskriminační zákon, který dává ženám do ruky důležité páky k narovnávání jejich potíží a jehož přijetí jsme slíbili při vstupu do Evropské unie, vetoval prezident.

Přesto prý není důvod k panice. Hlasy z akademické půdy v této souvislosti připomínají, že i když se zdejší „skutečnost“ v některých oblastech nemění, alespoň významně roste „citlivost“ k feministickým tématům. Sociologové a socioložky to nazývají souhrnně „růstem genderové senzitivity“. „*Mě vlastně nakonec negativní obraz feminizmu ani tolik netrápí. To je problém těch, co si to myslí. Ale je potěšitelné, že lidé stále více vnímají problémy jako domácí násilí, obchod se ženami, minimum žen ve vedoucích pozicích nebo nerovné odměňování,*“ říká Hana Havelková.

Tahle slova se dají opřít i o data. Ve výzkumu, který si u CVVM nechalo udělat sdružení Fórum 50 procent, bojující za více žen v politice, považovalo počty českých političek za nedostatečné 60 procent mužů a 85 procent žen, od počátku devadesátých let tato čísla vytrvale rostla, u mužů dokonce výrazněji než u žen. Ve čtyři roky starém výzkumu Sociologického ústavu AV ČR jsou zase podle tří čtvrtin dotázaných ženy znevýhodněny na trhu práce, dvě třetiny pak uvedly, že hlavně proto, že na nich leží starost o děti a domácnost. Tato citlivost roste s tím, jak klesá věk respondentů: letos na jaře si organizace **Gender studies** nechala udělat u agentury Ipsos Tambor výzkum u lidí mezi patnácti a devětadvaceti lety. Ukázalo se, že názor, že muži mají na českém trhu práce lepší podmínky než ženy, zastává 90 procent dotázaných. Mladí si rovněž myslí, že je to právě pohlaví, co určuje, jaký bude mít člověk plat. Ve stejném výzkumu čtyřicet procent dívek uvedlo, že se cítilo diskriminováno kvůli pohlaví už na škole.

Bohatší a zábavnější

Takže si to zopakujme. Češi a Česky sice nesnášejí slovo feminizmus a nevědí, co všechno má toto hnutí „na svědomí“, ale postupně intuitivně přebírají některá z jeho témat. Tak kde je problém? Především v tom, že zdržení, které máme na kontě, se moc nevyplácí. To, za co feministky bojují, může být totiž rychlá cesta k bohatství a prosperitě. Studie OECD ukazují, že existuje přímá úměra mezi zaměstnaností žen a porodností. V zemích s větší zaměstnaností žen, jako je Švédsko, je porodnost vyšší než ve státech, kde ženy tolik nepracují, jako je třeba Itálie. Další analýzy ukazují, že smíšené týmy ve vedení firem si vedou lépe než čistě mužské týmy.

Týdeník The Economist zase před časem přinesl analýzu, ukazující, že čím více vzdělaných a pracujících žen země má, tím je bohatší. A jsou to právě ženy, kdo se dnes stává motorem ekonomiky. Analytici The Economistu tvrdí, že růst počtu pracujících žen popohnal v posledních deseti letech světovou ekonomiku více než bouřlivě se rozvíjející Čína nebo prosazování nových technologií.

A my můžeme jen hádat, co všechno bychom získali, kdybychom si ta dlouhá léta zmatených dohadů mohli ušetřit.

Tak to se neshodneme

Za desítky let se pod křídly pojmu feminizmus usídlila řada názorových proudů (anglická verze Wikipedie zmiňuje deset základních směrů, od „černého“ feminizmu přes „socialistický“ až po „ekofeminizmus“).

Když se podrobněji podíváme na postoje jednotlivých proudů, pochopíme, proč feministky odmítají mluvit o feminizmu v jednotném čísle. Neshodnou se v celé řadě zásadních otázek:

objevují se třeba radikálně odlišné názory na pornografii, pro jedny je ponížením ženy, pro druhé naopak součástí osvobození ženy a její sexuality. Ostré debaty se vedou i o kvótách – část feministek a feministů tato opatření na cestě ke zvýšení počtu žen v politice odmítá.

Feministky se však dělí už podle základního nahlížení na muže a ženy. Dva základní proudy jsou „liberální“ a „esenciální“ feminismus. Ten první říká, že každá žena je individualita a vyzdvihuje „stejnost“ žen a mužů (jistě jsme od přírody jiní, ale nevíme přesně, co je „příroda“ a co „kulturní nános“). Na druhé straně stojí model, který vyzdvihuje „jinakost“ žen jako bytostí empatických, spjatých s přírodou.

Anketa: Proč Češi stále pocit'ují k feminismu nedůvěru?

12. 7. 2008

redakce

Markéta Škodová

socioložka a feministka, Sociologický ústav AV ČR

Otázka je myslím poněkud zavádějící. Z našich šetření mj. vyplývá, že česká veřejnost vnímá role mužů a žen v privátní i veřejné sféře více „feminističtější“ než před deseti lety.

Souhlasím však, že pro mnoho lidí může být sémantické pole slova feminismus notně zúžené. Nevybaví si tedy myšlenkový směr usilující o rovná práva a příležitosti žen a mužů, ale spíš „divné“ hnutí „z Ameriky“. A konkrétně jeho již mytickou představitelku: (nejlépe) ošklivou mužatku vyhledávající verbální i pěstní souboje s muži, kteří jí otevřeli dveře. I tento pohled se ovšem – zejména u mladších generací – mění.

Kateřina Jonášová

publicistka

Masaryk se veřejně označoval za feministu. Z českých politiků by to dnes neudělal ani jeden. Tento posun má na svědomí porevoluční vnímání feminismu jako importované ideologie, ale i Josef Škvorecký a jeho „sexuální harašení“. V médiích opakovaný obraz feministek, které nenávidí muže, udělal z kritického instrumentu strašáka. Není divu, že teoretičky/ici a aktivistky/té začaly/i pro stejné myšlenky volit jiná slova. Mezi sebou hovoří o feminismu, v médiích o genderových vztazích a směrem ke státním institucím o rovných příležitostech. Feminismus žije úspěšně, i když tak trochu pod cizí identitou.

Jana Hradilková

občanské sdružení Berkat

I když je česká společnost v praxi jedna z nejfeminističtějších, nevznikl tu silný důvod, proč mít feminismus ve vážnosti. Schází silné téma, poslední ikonou ženského hnutí byla Eliška Krásnohorská, témata jsou konformní, nejsou „sexy“ – a to ani pro muže, ani pro ženy. Je to podprahová reakce. Češky jsou raději individualistky. Soutěž o copyright české feministické agendy předčasně vyhrál chytlavý výraz sexuální harašení. Její barvitost zůstala omezena na debatu akademickou, v praxi pak je zúročována v grantech nevládních organizací v různých jistě užitečných projektech. Ale to je tak vše...

Mirek Vodrážka

feminista a hudebník

Příčiny jsou historické, kulturní i existenciální. V první vlně feminismu se české ženy potýkaly s kulturním zpožděním. V období druhé vlny se přidala totalitní cenzura. Feminismus byl nejen eliminován, ale pod závojem socialistické emancipace se zmrazil patriarchální stereotypy, které petrifikoval i disent. Pro Václava Havla byl feminismus „dada“. Feminismus se nevnímá jako nové paradigma a i „postfeministky“ ho redukuje na **gender**, který prezentují jako vědu bez ideologie.

Může se ptát zaměstnavatel na těhotenství?

Redakce, 19. 4. 2008

Ani délku pracovní absence v souvislosti s mateřstvím nelze jednoznačně předvídat, stále větší procento matek se vrací do zaměstnání velmi brzy po porodu, obzvláště cítí-li podporu a zájem ze strany zaměstnavatele.

Pracuji v personální agentuře a nedávno se nám vyskytl poměrně zajímavý případ. U klientské společnosti jsme umístili jednu dámu. Když se ale ukázalo, že je těhotná, zaměstnavatel ji ve zkušební lhůtě propustil. Vim, že během zkušebního období není nutné uvádět žádný důvod k propuštění zaměstnance. V každém případě mě napadly následující otázky:

- 1. Je v souladu se zákonem propustit těhotnou ženu jen na základě tohoto důvodu?*
- 2. Měla tato žena povinnost nahlásit svůj stav ještě během přijímacího řízení?*
- 3. Klient nás obvinil, že jsme mu tuto skutečnost zatajili – faktem však je, že jsme to netušili. Je v souladu se zákonem se na stav kandidátky ptát?*
- 4. Moje poslední otázka se také týká výběrového řízení: Má klient právo požadovat pouze životopisy s fotografií?*
Děkuji vám předem za odpověď a poprosila bych vás o zachování mého jména v anonymitě.

Zeptali jsme se tiskového mluvčího ministerstva práce a sociálních věcí Štěpána Černouška, právničky Ivany Spoušťové a expertky na pracovní trh Heleny Skálové z organizace Gender studies:

Jak sama píšete, z čistě právního pohledu nelze proti propuštění těhotné ženy během zkušební doby nic namítat. Smyslem zkušební doby je, aby obě strany, tedy zaměstnavatel a zaměstnanec, měli možnost ověřit si vhodnost nově uzavřeného pracovního poměru. A proto zákon dává oběma stranám možnost smlouvu během tohoto období z jakéhokoli důvodu zase zrušit.

Na druhé straně je ale také v pořádku, že těhotná žena svůj stav před nastoupením do práce nehlásila. Zaměstnavatel si totiž smí od svých zaměstnanců vyžadovat jenom takové informace, které přímo souvisejí s výkonem konkrétní práce. Jedná-li se například o fyzicky náročnou činnost či o práci s chemikáliemi, které jsou pro těhotné ženy nebezpečné, může se zaměstnavatel na fyzické předpoklady k danému úkolu ptát, jinak ne. Totéž platí pro fotografie uchazečů. Proto zaměstnavatel v uvedeném případě nemá žádný důvod vaši personální agenturu obviňovat.

Podle expertky na pracovní trh **Heleny Skálové** zaměstnavatel, který propustí zřejmě dobře kvalifikovanou ženu jenom z důvodů těhotenství, se sice nedopouští porušení zákona, nicméně však jedná v rozporu s dobrými mravy – a také velmi krátkozrace. Ušetří sice náklady spojené s odchodem pracovnice na mateřskou dovolenou, ale zároveň vynaloží další prostředky na nábor nové pracovní síly a její zaučení. Zároveň promarní příležitost získat velmi loajální zaměstnankyni. Ani délku pracovní absence v souvislosti s mateřstvím nelze jednoznačně předvídat, stále větší procento matek se vrací do zaměstnání velmi brzy po porodu, obzvláště cítí-li podporu a zájem ze strany zaměstnavatele.

Utéci z klece pohlaví

Pavel Klusák, 5. 4. 2008

Příslušné klíčové slovo zní pangender: důraz tu totiž neleží na sexuální orientaci, ale na tom, jak nás vidí (a co od nás žádá) společnost.

- [Článek](#)
- [Diskuse](#)

Fotografie: Trochu anděl, trochu šlapka. (Antony Hegarty) (Foto Archiv vydavatelství Secretly Canadien) - Autor: Archiv

Některým tvůrcům a popkulturním hvězdám dnes v hudbě víceméně nesejde na pohlavní příslušnosti. Někteří to dávají najevo s chutí a exhibicionisticky, jiní odkládají svou mužskou a ženskou roli nenápadněji. Příslušné klíčové slovo zní pangender: důraz tu totiž neleží na sexuální orientaci, ale na tom, jak nás vidí (a co od nás žádá) společnost.

Zpěvák a autor **Antony Hegarty** (1971), stálý host americké kapely Hercules And Love Affair, patří mezi ty, kteří svou identitu a roli posouvají do pohlavní země nikoho. Přestože má blízko k transsexuálům, sám veřejnost vůbec neprovokuje. Připomíná spíš mnicha, velké dítě nebo bytost, která ze všech existenciálních klecí (nejen té genderové) uniká pryč z tohoto světa.

Jsi má sestra, Georgi

Brita, který v newyorských kabaretech zpíval v ženských i neidentifikovatelných rolích, si na přelomu milénia všiml Lou Reed. Přizval ho do svých projektů a stal se jeho upřímným zastáncem. Po letech intenzivní práce a vytváření různé image tak začala Antonymu „velká“ kariéra: nutno říci, že na ni byl připraven a mohl nabídnout nejen působivý soulový hlas, ale i zralou radikální poetiku.

Často zpívá o přání stát se duchem. O touze nechat si narůst křídla, která by ho vysvobodila ze světa osamění. Nebo si přeje stát se ženou. **Gender** je jedním z jeho leitmotivů: většinou se s ním pojí zklamání. Jednou, jak Antony zpívá ve For Torsy I Am a Boy, vyroste a stane se z něj nádherná žena. (Když zpívá „žena“, je v tom slově obdiv, jako by do něj byla vložena všechna moudrost, síla a odvaha světa.) Zatím žije v jakémsi nedospělém provizoriu, jako work in progress, v těle kluka.

To by samo o sobě k razantní popularitě stěží stačilo. Širší publikum na nositele britské hudební ceny Mercury slyší právě proto, že promlouvá jakoby za všechny myslitelné menšiny. „*Výjimečná příležitost zpívat o mnoha věcech se vyklubala z písně You Are My Sister,*“ vyprávěl Antony svému spolupracovníkovi, filmaři Charlesi Atlasovi. „*Psal jsem ji prostě jako píseň o mé sestře, ale když jsem ji zpíval v televizní show Davida Lettermana, pořád jsem musel myslet na ženy v Iráku. Pak jsem jel do Belfastu a publikum zpívalo se mnou sborem: Jsi moje sestra! Ježíši, říkal jsem si, v téhle zemi jsou sousedské vztahy velké téma. Někdy může mít dílo formu příběhu, který přesto nediktuje určité jediné téma.*“ Antony mluví o konkrétním pocitu prostoru kolem písní: s jedinou interpretací má klaustrofobní

úzkost. Ve velkém koncertním sále cítí, jak se spolu přístupy posluchačů srážejí a přímo chemicky reagují.

Vřelý, přátelský a prý silně inteligentní Antony za poslední léta vykonal cestu po mnoha žánrech. Sdělení bytosti mimo pohlaví pozoruhodně pasuje do každého z nich. S Lou Reedem a CocoRosie zpíval o lidech z warholovské „wild side“ (transsexuál Candy Darling z písničky Candy Says se stal titulní tváří Antonyho alba). Spojil se s konceptuálními elektroniky Matmos, ve filmové poctě Leonardu Cohenovi zpívá apokalyptickou modlitbu If It Be Your Will, v dylanovském projektu I´m Not There se loučí se životem v Knockin´ On Heavens Door. Björk ho vtáhla do duetu na verše ruského poety Ťutčeva.

Lidstvo, ta stará děvka

Určitou duchovní dimenzi dává Antonyho hlas i newyorským debutantům Hercules And Love Affair. Jejich jazykem je disko: hédonistický styl tu ovšem zní v opatrnější mutaci, která má přes taneční energii zřejmý lidský rozměr – a ve zvuku hodně akustických samplů. Za projektem stojí producenti z labelu DFA (Hot Chip, LCD Soundsystem), kterým se daří už pár let snoubit úspěch s progresivní estetikou. Sáhli po tanečních, funkových a novovlnných prvcích ze 70. a 80. let a spojili je do tvaru, který teď opěvují komerční i progresivní média. Disko scéna byla vždycky spojená s homosexualitou a mělkým odreagováním. To by nás ale nemělo zmýlit: Antony do skandálního prostředí přichází jako host, který se vždycky bude lišit. Možná právě konfrontace s žánrem, který má transsexuální revoltu v genech, dokládá, nakolik je Antony jiný. Hercules a spol. hodně staví na jeho kontrastu s „obyčejnějším“ transsexuálem Nomim, který tu zastává hlavní pěvecký post.

V samotné hudbě jemné dívčí tváře Nomiho a (dvoumetrového) Antonyho pochopitelně nejsou vidět, album tak nakonec na posluchače nepůsobí kontroverzně – jen jako nápaditě vystavěná popkulturní událost. Je z pozdní doby popové, tedy nikoli jásavá, ale skeptická. Mysleli jsme, říká singlový hit Blind, že život nás přivede blíž k těm zářivým hvězdám; ale když jsme se jim přiblížili, oslepily nás.

Pangenderová bytost Antony působí trochu jako skutečný anděl a trochu jako obstarožní šlapka. Ztělesňuje něco, čemu mnozí rozumějí: únavu ze sebe sama a úlevné opuštění čehosi, co jsme pokládali za jednu provždy dané.

Hercules And Love Affair

DFA / EMI

Kam to dítě dáme?

Tomáš Pavlas, 28. 3. 2008

Problém ve Zbraslavi je pro dnešní Česko typický. Počátek devadesátých let přinesl výrazné snížení porodnosti, které následně začal kopírovat i celkový úbytek mateřských škol.

V obci Zbraslav se posledních deset let usilovně staví byty. Jen ve dvou lokalitách jich přibýlo tisíc a nájemníci už se začínají stěhovat. Převážně jde o mladé rodiny, které developeři přesvědčili poukazem na spousty zeleně a výbornou občanskou vybavenost. Ta má ovšem jednu vadu na kráse: počet míst v mateřských školkách zdaleka nekopíruje výstavbu bytů a kapacita 248 míst už nestačí. Nemá-li nově příchodící tříleté dítě ve školce sourozence, je bez šance na přijetí. „*Developeři nedostali podmínku postavit objekty pro školky, byla to velká chyba předminulého vedení radnice,*“ krčí rameny současná starostka **Renata Hůrková**.

Kdo za to může

Problém ve Zbraslavi je pro dnešní Česko typický. Počátek devadesátých let přinesl výrazné snížení porodnosti, které následně začal kopírovat i celkový úbytek mateřských škol. Zatímco ale porodnost opět stoupá, úbytek školek pokračuje. „*Počet nepřijatých dětí rychle roste,*“ říká Hana Hašková ze Sociologického ústavu AV ČR, která podporu institucí předškolní péče dlouhodobě sleduje. Ještě dramatičtější je podle Haškové situace v českých jeslích, tedy u dětí mladších než tři roky. „*V současné době lze umístit do jeslí oproti 80. letům zhruba 3 procenta dětí. V celé České republice je totiž v současnosti pouze padesát čtyři jeslí a v nich jen 1671 míst,*“ uvádí Hašková. Péči o děti mladší tří let přebírají od poloviny 90. let školky, a tak se v nich dál snižuje počet míst pro starší děti.

Najít odpověď na otázku, proč počet školek ubývá, zatímco děti přibývají, není překvapivě jednoduché. Ministerstvo školství odpovídá poukazem na to, že předškolní zařízení jsou v kompetenci obcí. Přes snižování počtu míst ve školkách se výdaje vlády na předškolní vzdělávání mírně zvyšují – v roce 2006 přispěl stát na školky přes 11,5 milionu korun, v roce 2002 něco přes devět milionů. Nedostatek peněz však bývá obvyklým důvodem, proč obce školky ruší.

Zřizovatelem školky mohou být kromě státu nebo obcí i podniky. Podle Lindy Sokačové z nevládní organizace **Gender studies** se o to některé začínají snažit. Jejich motivace je především ekonomická: ohrožuje je ztráta kvalifikovaných zaměstnankyň a školení nových lidí je drahé. I v Česku už firemní školky fungují, většinou je zřizují pobočky velkých zahraničních podniků. Školku pro své zaměstnance nabízí třeba Danone nebo Škoda Auto. Firma musí mít počáteční investice v řádu milionů korun. Kromě toho se musí prokousat složitou legislativou a splnit přísné hygienické normy. Právě to bývá největším problémem. Například přílehlý nezastavěný pozemek u školky musí splňovat požadavek 30 metrů čtverečních na jedno dítě, hřiště musí mít rozlohu alespoň čtyři metry a ložnice tři metry. Požadavky na stravu nebo sociální zařízení se nesou v podobném duchu. Za klíčovou překážku považuje Sokačová odlišná pravidla pro děti do tří let a od tří let, je tedy nutné vytvořit jesle i školku. Firmy také nemají toto zaskakování za stát nijak daňově kompenzované.

Musí se zajímat

Podle Hany Haškové se Česká republika ani zdaleka nepřibližuje svým závazkům v rámci EU, podle nichž by měly české školky pro nejmenší už za dva roky pojmout celou třetinu dětí ve věku do tří let. Nyní stačí asi pro 1 procento. Podobně propadáme v závazku zaměstnanosti žen (60 procent v roce 2010). Přitom obě věci spolu souvisejí.

Hašková upozorňuje, že tzv. „třírychlostní“ reforma rodičovské, která nabízí její čerpání po dobu dvou, tří nebo čtyř let (platná od počátku roku 2008), nemůže bez dostatečné kapacity školek a jeslí splnit proklamovaný účel: umožnit ženám vrátit se na trh práce podle jejich volby. Právě v tom je v Česku problém. Zdejší rodičovskou dovolenou využívají z 99 procent ženy. Nedostatek školek pro ně znamená delší absenci na trhu práce, než by si bývaly samy přály. A především než by si přáli jejich zaměstnavatelé. Mateřství má tak v ČR největší dopad na neúčast žen na trhu práce v Evropě.

Vzniká tak začarovaný kruh: utvrzuje se monopol žen na rodičovskou dovolenou, který posiluje genderovou diskriminaci žen na trhu práce: nižší mzdy, než mají muži, a obtížnější hledání místa právě kvůli „hrozbě“ odchodu na mateřskou. Odborná veřejnost se shoduje, že k prosazení změny se musejí o věc zajímat i muži. Zaprvé na základě své vlastní rodičovské zkušenosti a odpovědnosti, zadruhé jako ti, kteří mají ve svých rukou většinu institucionální moci, jako je parlament či krajské a obecní rady.

JARKA MILDORFOVÁ, TOMÁŠ PAVLAS

Autoři studují genderová studia na FHS UK.